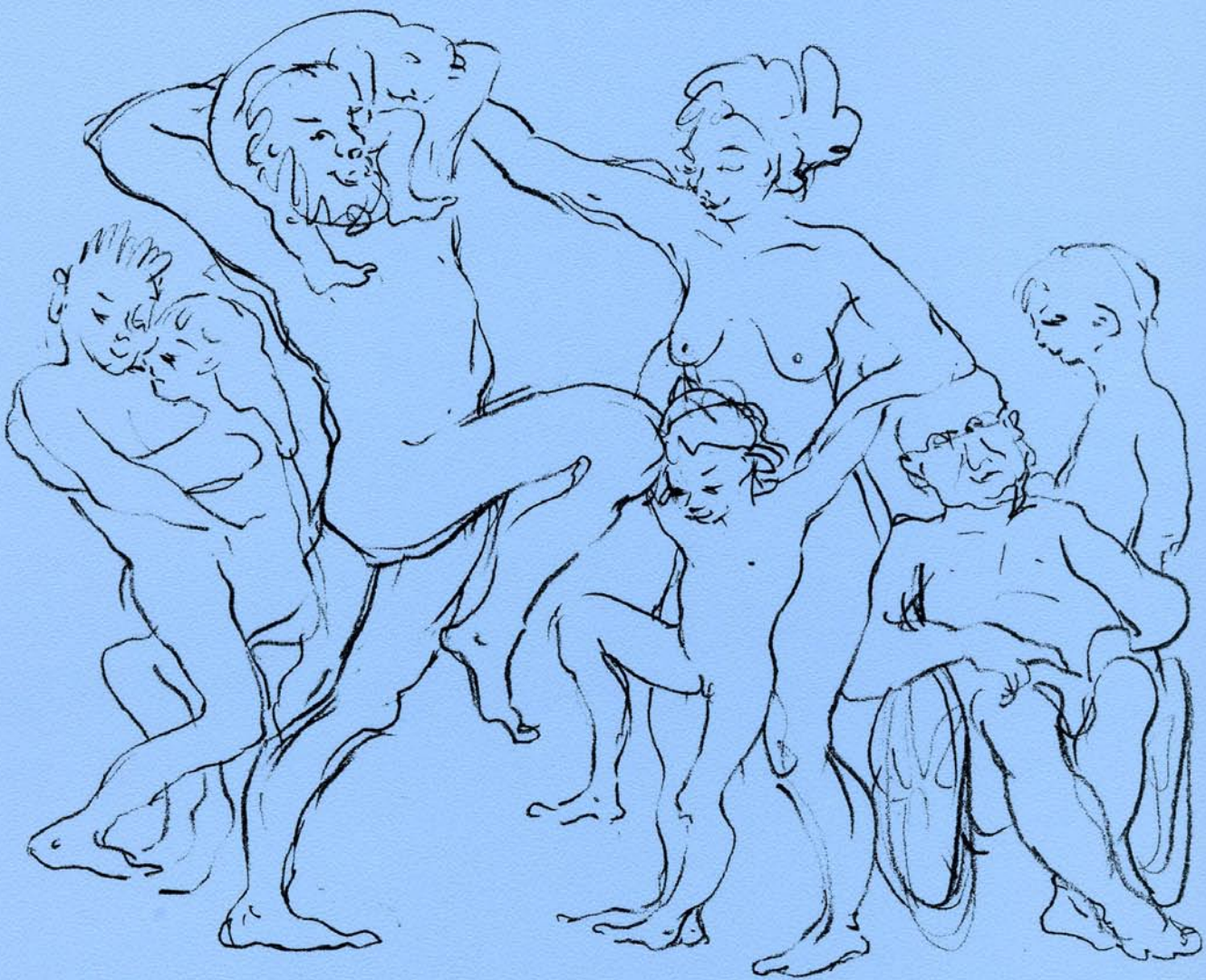

OSMO KONTULA

Perhepolitiikka käännekohtassa

Perhebarometri 2004

**Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitos
E 18 /2004**

Suomalainen perhepolitiikka on tullut käännekohtaan. Perheestä on tullut ihmisille entistä tärkeämpi samaan aikaan kun perhetukea on karsittu kovalla kädellä 1990-luvun laman säästöjen seurauksena. Ihmiset ovat ruvenneet kaipaamaan elämäänsä vaihtoehtoja samalla kun perhetukia ja palveluita on yksipuolistettu ja perheitä on painostettu yhtenäiseen elämäntapa-kaavaan. Tästä on syntynyt jännitteitä, joiden purkaminen edellyttää perhepolitiikassa uusia ratkaisuja ja asioiden vakavaa harkintaa.

Nyt on aika avata arvokeskustelu siitä, tulisiko perhepolitiikka nostaa lähivuosina ja vuosikymmeninä suomalaisen hyvinvoinnin ja yhteiskuntapolitiikan erityiseksi painopistealueeksi ja tarvitaanko nykyiselle perhepoliittiselle järjestelmälle lisää joustavuutta ja uusia vaihtoehtoja.

Tälle keskustelulle tarjoavat hyvän lähtökohdan väestön perhepoliittiset mielipiteet ja toiveet. Tässä Väestöliiton raportissa esitetään tuoretta tutkittua tietoa siitä, mitä toisaalta keskimääräiset ja toisaalta eri elämänvaiheissa ja yhteiskunnallisissa asemissa olevat ihmiset ajattelevat perhepolitiikan eri vaihtoehdoista. Valtakunnallisesti edustavan kyselytutkimuksen tulosten lisäksi myös yksittäiset perheet ovat saaneet äänensä kuuluville. Suomesta kerättyjä tietoja suhteutetaan soveltuvin osin Euroopan muiden maiden tilanteeseen ja perhepoliittisiin valintoihin. Perhepolitiikan prioriteettien osalta vertailua on voitu tehdä kahdentoista Euroopan maan kesken.

Väestöliiton Väestöntutkimuslaitos

PL 849 00101 Helsinki

p. 09-228050

www.vaestoliitto.fi

ISBN 951-9450-11-4

ISSN 1455-2191

OSMO KONTULA

Perhepolitiikka käännekohtassa

Perhebarometri 2004

**Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitos
Katsauksia E 18/2004**

Väestöliitto
Väestöntutkimuslaitos

Iso Roobertinkatu 20-22 A, PL 849, 00101 Helsinki

Puh. (09) 228 050, Fax (09) 612 1211

pop.inst@vaestoliitto.fi

www.vaestoliitto.fi

Kannen kuva: "Elämäniloa"

Sirkka-Liisa Lonka 2004, lyijykynä

ISBN 951-9450-11-4

ISSN 1455-2191

Helsinki 2004

Hakapaino Oy

Esipuhe

Eurooppalaiset perheet ovat eläneet varsinkin 1990-luvun alun jälkeen aikamoista murrosaikaa. Läntisessä Euroopassa perheiden rakenteet ja toimintatavat ovat uudistuneet nuorten naisten panostettua yhä enemmän koulutukseen ja työelämässä menestymiseen. Itäisessä Euroopassa nuoret perheet ovat jääneet tyhjän päälle aiempien asunto- ja perhe-etuuksien kadottua taloudellisen romahduksen ja markkinatalouteen siirtymisen myötä. Suomessa tälle ajanjaksolle osui poikkeuksellisen syvä taloudellinen lama. Laman yhteydessä perhe-etuuksia leikattiin ja se teki perheiden elämästä entistä epävarmempaa.

Taloudellisen nousun myötä perheet eivät ole olleet ensisijaisena uudistuspolitiikan kohteena. Vasta viime aikoina julkaistut väestötilastot ja -ennusteet ovat havahduttaneet yhteiskunnalliset päätöksentekijät huomaamaan, millaisia laiminlyöntejä perhepolitiikkaan on kohdistunut.

Väestöliiton vuoden 2004 Perhebarometrin teemana on ajankohtaan sopiva 'Perhepolitiikka käännekohdassa'. Julkaisu tarjoaa erityisesti lapsiperheisiin liittyvään suunnitteluun ja päätöksentekoon hyvät lähtökohdat. Kansalaisten mielipiteitä on kartoitettu laajasti, sillä selvitys sisältää suomalaisten mielipiteitä mm. perhepoliittisten tulonsiirtojen, perhevapaiden, syntyvyyden sekä perheen ja työn yhdistämisen tiimoilta.

Kansalaisten perhepoliittiset uudistusnäkemykset kiteytettiin kuuteen pääteemaan, joista erottuivat mm. lapsiperheiden tuloverotukseen, kotihoidontuen tasokorotukseen sekä lapsilisäjärjestelmään liittyvät uudistustarpeet.

Vuoden 2004 perhebarometrin on toteuttanut Väestöliiton Väestöntutkimuslaitoksen erikoistutkija, dosentti Osmo Kontula. Valt. yo. Elina Laitalainen on suorittanut henkilökohtaiset haastattelut. Hän on myös koonnut ja jäsentänyt tiedot Ilta-Sanomien nettipalstalla käydystä perhekeskustelusta. Tutkimusavustaja Mika Takoja on tehnyt julkaisun taiton ja tutkimussihteeri Stina Fågel on tarkastanut kieliasun. Esitän dosentti Osmo Kontulalle ja hänen työryhmälleen parhaimmat kiitokseni.

Helsinki 19.10.2004

Ismo Söderling

Johtaja

Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitos

Sisällys

1. JOHDANTO	7
2. PERHEPOLITIIKAN JUURILLA	11
2.1. Mitä on perhe ja perhepolitiikka?	11
2.2. Pohjoismaista ja eurooppalaista perhepolitiikkaa	13
2.3. Perhepoliittisen tuen kehitys Suomessa	17
3. TUTKIMUKSEN AINEISTOT	21
3.1. Edustava väestötutkimus	21
3.2. Kvalitatiivinen osuus	23
4. TULONSIIRROT LAPSIPERHEIDEN TUKEMISEKSI	25
4.1. Lapsiperheiden verotuki	25
4.2. Lapsilisät	28
4.3. Synnytys- ja äitiysavustus	36
4.4. Lapsiperheiden asumistuki	39
5. PERHEVAPAAT JA NIIHIN KÄYTETYN AJAN KORVAAMINEN	41
5.1. Perhe- ja vanhempainvapaat	41
5.2. Vanhempainpäivärahat	48
6. LASTEN KOTIHOIDON TUKI	55
6.1. Lasten kotihoidon tuki ja kotihoidon tuen kuntalisä	55
6.2. Lasten yksityisen hoidon tuki ja siihen liittyvä kuntalisä	64
7. PERHEPOLIITTISET PALVELUT	67
7.1. Päivähoitopalvelut	67
7.2. Neuvola	76
8. SYNTYVYYDEN EDISTÄMINEN	79
8.1. Euroopan alhaisen syntyvyyden syitä	79
8.2. Mielenpitoet syntyvyyden edistämisestä Suomessa	85
9. LASTEN HANKINTAAN LIITTYVÄT TEEMAT ILTASANOMIEN NETTIPALSTAN KESKUSTELUISSA	95
9.1. Syitä sille, että lapsia ei ole hankittu	95
9.2. Motiiveja lasten hankinnalle	100
9.3. Millaista perhetukea kaivattiin?	102

10. TYÖN JA PERHEEN YHDISTÄMINEN.....	105
11. MIELIPITEITÄ PERHEPOLITIIKAN VAIHTOEHDOISTA	117
11.1. Perhepolitiikan prioriteetit Suomessa	117
11.2. Perhepolitiikan prioriteetit Euroopassa	125
12. PERHEPOLITIIKAN UUSI LINJA.....	133
12.1. Perhepolitiikka käännekohdassa	133
12.2. Yhteenvetoa perhetukien muutoksesta ja perhepoliittisista mielipiteistä	139
12.3. Valinnanvaraa ja joustavuutta perhepolitiikkaan	147
LÄHTEET	152

1. JOHDANTO

Avoliitto ja perhe ovat yhteiskunnan keskeisiä instituutioita. Eri maissa 85–90 prosenttia ihmisistä avioituu elämänsä aikana ja vain muutama prosentti ei pidä avioliittoa erityisen tärkeänä itselleen. Melkein kaikki uskovat löytävänsä parin ja avioituvansa. Arvo- ja hyvinvointitutkimuksissa on todettu toistuvasti, että ihmiset pitävät terveyden lisäksi perhettään ja parisuhdettaan elämänsä tärkeimpinä asioina. Niistä saadaan parhaat eväät elämän onnellisuuteen ja tyytyväisyyteen. Avioliiton on todettu tuottavan myönteisiä vaikutuksia yksilön terveydelle, toimeentulolle, onnellisuudelle, lasten hoitamiselle ja yhteisön hyvinvoinnille. (Hawkins et al. 2002.) Perhepolitiikka kohdistuu siten suoraan väestön hyvinvoinnin ja onnellisuuden ytimeen.

Jopa 96 % eurooppalaisista on nimennyt perheen elämänsä tärkeimmäksi asiaksi. Tilastokeskuksen vapaa-aikatutkimuksen mukaan 88 prosenttia Suomen väestöstä koki vuonna 2002 kodin ja perheen hyvin tärkeäksi (Liikkanen 2004). Tämä osuus oli noussut kymmenessä vuodessa jopa 12 prosenttiyksikköä. Etelä-Euroopassa perheellä on ollut vahva rooli hyvinvoinnin tuottajana, koska valtio ei ole panostanut paljoa perhepoliittisiin tukiin. Italiassa äitien odotetaan huolehtivan lapsistaan vielä aikuisinakin. (Brayfield, Jones & Adler 2001.)

Perhepoliittisilla tuilla on erityisesti vaikutusta perheiden taloudelliseen ja sosiaaliseen hyvinvointiin, mutta myös motiiveihin ja mahdollisuuksiin hankkia perheisiin lapsia. Suurten ikäluokkien siirtyessä lähivuosina eläkkeelle Suomessa tarvittaisiin lisää lapsia, jotta voimme turvata työmarkkinoiden tulevan toiminnan ja myös eläkkeensaajien edut. Tähän on kiinnitetty viimeksi huomiota kesäkuussa 2004 julkistetussa Väestöliiton väestöpoliittisessa ohjelmassa (Väestöpoliittinen ohjelma 2004). Perhepoliittisten tukien 1990-luvulla tapahtuneen karsinnan vuoksi väestökehityksen ennuste ei ole kovin positiivinen. Jos syntyvyys ei kasva nykyisestä, meillä on kolmenkymmenen vuoden kuluttua yli 200 000 lapsiperhettä vähemmän kuin nykyään. Tämä kääntää vääjäämättä väestön kokonaismäärän laskuun ja tuo ongelmia myös talouselämälle.

Lapsiperheisiin kuului vuonna 2000 lähes puolet (45 prosenttia) Suomen väestöstä. Viidesosalla koko väestöstä on alaikäisiä lapsia. Suomen keskimääräinen perhekoko 2,1 henkeä on EU:n pienin, suurin perhekoko on Espanjassa 3,1 henkeä. Vaikka Suomen talous on kehittynyt viime vuosina suotuisasti, lapsiperheiden ostovoima on heikentynyt vuodesta 1995 vuoteen 2001 noin 11 prosenttia. Lapsista koituvat kustannukset ovat kasvaneet suhteellisesti lapsiperheissä (Hiilamo 2002). Perhepoliittiset tulonsiirrot ja palvelut ovat tulleet siksi entistä tärkeämmiksi perheiden hyvinvoinnin kannalta.

Suomalainen perhepolitiikka ei ole ollut kovin anteliasta eurooppalaisessa vertailussa. Veronmaksajien Keskusliiton tekemässä eurooppalaisessa vertailussa kahden työssäkäyvän huoltajan kaksilapsisten perheiden rahalliset perhetuet olivat Suomessa eri tulotasoilla noin 1850–2800 euroa vuodessa pienemmät kuin runsaimmin perheitä rahallisesti tukevissa maissa (Kurjenoja 2001). Tätä on osaksi kompensoitu erilaisten palveluiden tarjoamisen avulla.

Lapsiperheiden taloudellinen eriarvoisuus ja suoranainen hätä on yleistynyt viime vuosina. Stakesin tuoreessa tutkimuksessa (Sauli et al. 2002) todettiin, että lapsiperheiden köyhyysaste kohosi mittaustavasta riippumatta enemmän kuin kaksinkertaiseksi 1990-luvun kuluessa. Erityisen selvästi köyhtyivät perheet, joissa oli alle kouluikäisiä lapsia. Köyhyysrajan alle jäi aiempaan verrattuna lähes kolminkertainen määrä alle 3-vuotiaita lapsia.

Osittain lapsiperheiden pienituloisuutta selittää pitkän koulutuksen, perhevapaiden ja työllistymisvaikeuksien ja pätkätoiden yhdistelmä, joka on tuottanut suuren joukon pelkän reilun kymmenen euron vähimmäispäivärahan varassa eläviä äitiys- ja vanhempainvapaalla olevia vanhempia. Pienten lasten perheet ovat jakautuneet taloudellisilta edellytyksiltään kahteen luokkaan muun muassa sen mukaan, saako äiti ansiosidonnaista vai vähimmäismääristä äitiys- ja vanhempainrahaa.

Perhetukien merkitys lapsiperheiden hyvinvoinnille korostuu taloudellisesti vaikeina aikoina. Lamalla on todettu olleen selkeä negatiivinen yhteys lapsiperheiden talouteen. Joka viidennen lapsen perheessä tulotaso aleni työttömyyden takia ja lapsiperheiden keskimääräinen riippuvuus hyvinvointivaltion tulonsiirroista kasvoi. Kokemukset lamasta, työttömyydestä ja köyhyydestä voivat jättää vanhempien ja lasten hyvinvointiin pitkäaikaiset jäljet. Väestötasolla köyhillä lapsilla on havaittu olevan huonompi terveys kuin muilla lapsilla ja heidän koulumenestyksensä on heikompi kuin muilla. (Sauli et al. 2002.)

Pahimmillaan perheet joutuvat kamppailemaan jopa nälkäongelmien kanssa. Forssénin (2003) 2000-luvun alussa tehtyjen haastattelujen perusteella maksuton kouluruokailu toimii monissa lapsiperheissä jopa puskurina nälän kokemuksille. Useammissa haastelluissa lapsiperheissä elettiin viikko kuukaudessa rahatta ja lähes ruuatta. Perhepolitiikan heikennykset olivat ymmärrettävästi kohdistuneet näihin herkästi haavoittuviin väestöryhmiin.

Yksinhuoltajien työllisyys muuttui oleellisesti ja pysyvästi 1990-luvun laman seurauksena. Ennen lamaa työttömyyttä ei juuri esiintynyt. Muutamassa vuodessa yksinhuoltajien

työttömyysaste kohosi kolmesta prosentista 22 prosenttiin. Vielä vuonna 1999 yksinhuoltajien työttömyys oli selvästi korkeammalla tasolla kuin kokonaistyöttömyysaste. Tämä voi johtua osaksi siitä, että työelämässä on edellytetty yhä suurempaa joustavuutta. Yksinhuoltajatalouksissa joustovara on muita pienempi muun muassa päivähoidon aikataulujen vuoksi. (Forssén 2003.)

Vaikeudet eivät ole kohdistuneet vain yksinhuoltajiin. Forssénin (2003) tutkimuksessa köyhät kahden huoltajan perheet kärsivät jopa voimakkaammin tietyistä stressitekijöistä kuin köyhät yhden huoltajan perheet. Keskittymiskyvyttömyys, masentuneisuus, ja unetomuus olivat yleisempiä kahden huoltajan perheillä kuin yhden huoltajan perheillä. Yhtä aikaan esiintyvillä taloudellisella niukkuudella ja taloudellisen niukkuuden kokemuksella oli selkeä yhteys perheen vanhempien kokemiin stressitekijöihin. Eri tutkimuksissa näillä tekijöillä on todettu olevan vaikutusta lasten hyvinvointiongelmiin.

Köyhissä ja pienituloisissa perheissä on suurempi lapsiluku ja enemmän pieniä lapsia kuin muissa perheissä. Köyhät perheet ovat suuria (3 tai useampi lasta) kaksi kertaa useammin kuin muut lapsiperheet. Niissä on alle 3-vuotiaita lapsia kaksi kertaa useammin kuin muissa lapsiperheissä. (Sauli et al. 2002.) Nämä perheet ovat pitkälti riippuvaisia sosiaaliturvasta, jota on 1990-luvulla leikattu. Monilapsisille perheille kohdennetut perhetuet osuvat siten suoraan suomalaisen köyhyiden ytimeen.

Suomalainen perhepolitiikka on tullut nyt käännekohtaan. Perheestä on tullut ihmisille entistä tärkeämpi samaan aikaan kun perhetukea on karsittu kovalla kädellä 1990-luvun laman säästöjen seurauksena. Ihmiset ovat ruvenneet kaipaamaan elämässään vaihtoehtoja samalla kun perhetukia ja palveluita on yksipuolistettu ja perheitä on painostettu samankaltaiseen elämäntapa-kaavaan. Tästä on syntynyt jännite, jonka purkaminen edellyttää uusia ratkaisuja ja asioiden vakavaa harkintaa. Nyt on aika avata arvokeskustelu siitä, tulisiko perhepolitiikka nostaa lähivuosina ja vuosikymmeninä suomalaisen hyvinvoinnin ja yhteiskuntapolitiikan erityiseksi painopistealueeksi, ja tarvitaanko nykyiselle perhepoliittiselle järjestelmälle lisää joustavuutta ja uusia vaihtoehtoja.

Tälle keskustelulle tarjoavat hyvän lähtökohdan väestön perhepoliittiset mielipiteet ja toiveet. Tässä raportissa esitetään tuoretta tutkittua tietoa siitä mitä toisaalta keskimääräiset ja toisaalta eri elämänvaiheissa ja yhteiskunnallisissa asemissa olevat ihmiset ajattelevat perhepolitiikan eri vaihtoehtoista. Näitä asioita on Suomessa tutkittu toistaiseksi yllättävän vähän. Väestön mielipiteiden tutkimus auttaa meitä ymmärtämään missä määrin valtiovalan nykyinen politiikka saa kannatusta kansalaisten parissa ja mitä ongelmia siinä on koettu. Tämä on suoraa kansalaispalautetta.

Näiden yleisten kannanottojen lisäksi raportissa avataan näkökulma myös yksittäisten lapsiperheiden elämään. Henkilökohtaisista haastatteluista ja aihepiiristä nettipalstalla käydyistä keskusteluista välittyy kokemuksia perhe-elämästä, kokemuksia perheiden käyttämistä palveluista ja perheiden saamista perhetuista sekä perusteluja perhepoliittisille mielipiteille.

Suomesta kerättyjä tietoja suhteutetaan tässä raportissa soveltuvien osin Euroopan muiden maiden tilanteeseen ja perhepoliittisiin valintoihin. Näitä sosiaalipoliittisia asenteita vertaillaessa on otettava huomioon eri maiden olosuhteet ja niissä toteutetut sosiaalipoliittiset toimenpiteet sekä vastaajien elinympäristö. Vaikutuksensa on myös eri maiden hallitusten suorittamalla julkisella mielipiteenmuokkauksella perhepoliittisista asioista. Asenteissa ilmenevät normatiiviset odotukset heijastelevat valtiollista politiikkaa. Ihmisten sosiaalisen ja taloudellisen aseman muutokset ja muutokset naisten työssäkäynnissä luovat lisäksi eroja sukupolvien ja sukupuolten asenteiden välille. (Sundström 1999.)

Tutkituista mielipiteistä heijastuu myös vastaajien yleisempi kollektiivinen arvomaailma erityisesti yhteiskunnan oikeuksista ja velvollisuuksista jäseniään kohtaan. Vastakkaisista arvoista ovat esimerkkejä saavutukset ja tasa-arvoisuus, kapitalismi ja demokratia ja taloudellinen individualismi ja sosiaalinen tasa-arvoisuus. Taloudellista individualismia voi pitää hyvinvointivaltion vastakohtana. Siinä jokainen ihminen on vastuussa vain omasta hyvinvoinnistaan ja yksilön hyvinvoinnin tulkitaan olevan seurausta kovasta työnteosta. Toisesta näkökulmasta sen sijaan esimerkiksi hyvinvointivaltion sosiaalipalveluiden tukemista voidaan pitää jopa henkisen sivistyneisyyden merkinä. (Blekesaune & Quadagno 2003.)

Yleensä oletetaan, että ne henkilöt, jotka ovat jonkin sosiaaliedun saajia, tai joiden todennäköisyys tulla sen edun saajaksi on suuri, suhtautuisivat muita myönteisemmin kyseiseen etuun. Myös paljon veroja maksavien asenteiden voisi olettaa olevan erilaiset kuin vähän veroja maksavilla. Samoin nuorten voisi olettaa kannattavan muita enemmän lapsille ja nuorille perheille suunnattavia sosiaalietuja, kun taas ikäihmisten voisi olettaa olevan muita harvemmin niille suosiollisia. (Blekesaune & Quadagno 2003.) Näiden oletusten testaamiseksi väestön mielipiteitä tutkitaan tässä raportissa huomioiden muun muassa heidän ikänsä ja vastaajan oma perhetilanne ja taloudellinen ja sosiaalinen asema.

2. PERHEPOLITIIKAN JUURILLA

2.1. Mitä on perhe ja perhepolitiikka?

Perheen käsite vaihtelee juridisesti eri puolilla Eurooppaa. Joissakin tapauksissa, kuten Italiassa, perheellä tarkoitetaan avioliittoa. Miltei aina sillä ymmärretään sukulaisuutta, myös adoption kautta syntyvää vanhemmuutta. Usein perheellä tarkoitetaan sekä sukulaisuutta että avioliittoa. Norjassa sen sijaan jopa naimattomat yksineläjät luetaan täysivaltaisiksi perheiksi. (Family Benefits and Family Policies in Europe 2002.)

Perhe-etuuksien vertailua hankaloittaa se, että monien maiden lainsäädännössä ei puhuta perheistä vaan lapsista. Hollannissa käytetään vain lapsi-termiä ja myös Tanskassa, Saksassa, Irlannissa, Islannissa, Norjassa ja Englannissa puhutaan usein perheen sijasta lapsista. Vertailua mutkistaa myös se, että Välimeren alueen maita lukuun ottamatta perhetuen piiriin on sisällytetty monia uusia perhemuotoja. Näihin kuuluvat avoliitot, eronneet, saman sukupuolen liitot, yksinhuoltajat, uusperheet ja kasvattiperheet. Nämä perhetyytit ovat tavallisesti saaneet lähes samat oikeudet perhetukiin kuin muutkin perheet. Lisäksi yksinhuoltajat ovat olleet kaikkialla erityisen tuen piirissä. (Family Benefits and Family Policies in Europe 2002.)

Perhepolitiikka kuuluu osaksi väestöpolitiikkaa, mutta se on myös osa sosiaali- ja hyvinvointipolitiikkaa. Väestöpolitiikkaa käytetään välineenä väestön määrälliseen ja laadulliseen (hyvinvointi) kehittämiseen. Väestöpolitiikkaa tarkasteltaessa tulisi erottaa toisistaan ne perhepoliittiset toimenpiteet, joilla varsinaisesti pyritään vaikuttamaan syntyvyyden tasoon ja toisaalta ne toimenpiteet, joilla pyritään tasoittamaan ihmisten sosiaalista eriarvoisuutta. (Hiilamo 1999.)

Lewin-Epstein et al. (2000) mukaan perhepolitiikka tarkoittaa tietoista, suunnitelmallista ja suunnattua julkisten viranomaisten interventiota perheen rakenteeseen ja toimintaan. Perhepolitiikan piiriin sisältyy hyvinvointivaltiossa lapsiperheiden hyvinvointi ja sosiaalinen turvallisuus. Perhepolitiikalla on ollut keskeinen merkitys naisten työssäkäynnin edistämisessä Pohjoismaissa.

Auvisen (1971) mukaan perhepolitiikka käsittää kaikki ne pyrkimykset ja toimenpiteet, joiden tarkoituksena on auttaa ja tukea perheen perustamista, sen säilymistä ja kehitystä taloudellisessa, henkisessä ja terveydellisessä mielessä. Suominen (1975) puolestaan lukee perhepolitiikkaan sen välittömän tuen, jota yhteiskunta antaa perheelle ja jonka tarkoituksena on edistää perheen perustamista, säilymistä ja kehitystä.

Perhepolitiikkaan sisältyy pyrkimys saada mahdollisimman suuri osa väestöstä perheiden jäseniksi, saada perheet selviytymään omasta toimeentulostaan ja estää niitä tuottamasta poikkeavaksi tulkittua käyttäytymistä. Perhe on yhteiskunnalle paitsi välttämätön sosiaalustumisen väline myös keskeisin työvoiman uusittaja. (Donzelot 1979.)

Perhepolitiikassa on osaksi kyse siitä miten hyvinvointivaltio jakaa resursseja lapsiperheiden ja lapsettomien kotitalouksien kesken. Lapsen aiheuttamat suhteelliset kustannukset ovat sitä suuremmat, mitä alhaisemmalla tulotasolla perhe on. Suppeasti ymmärretty perhepolitiikka tarkoittaa yksinkertaisesti sitä, että lapsista aiheutuvia kustannuksia tasataan. Tähän perustuu muun muassa se, että yksinhuoltajaperheiden asemaa on pyritty helpottamaan verovähennyksillä, suorilla tulonsiirroilla ja asumistuella. (Hiilamo 2002.)

Julkinen valta toimii perhepolitiikan alueella eräänlaisena siltana perheiden ja markkinoiden välillä niissä tilanteissa, jotka liittyvät perhekoon kasvuun: raskausaikaan, lasten hoitoon ja lasten koulutukseen. Perhepolitiikan keskeiset elementit ovat perhelainsäädäntö, sosiaalipalvelut sekä tulonsiirrot (mukaan luettuina verovähennykset). Perhepolitiikan näkökulmasta lainsäädännön sosiaaliset oikeudet, palveluiden saatavuus ja toimivuus sekä perheiden taloudelliset edellytykset muodostavat lapsiperheiden sosiaalisen turvallisuuden pohjan. Pääpaino on ollut kodin ulkopuolisten palveluiden ja tulonsiirtojen kehittämisessä. (Hiilamo 1999.)

Hallitukset voivat rohkaista kansalaisiaan lasten hankintaan vähentämällä lasten kasvatamiseen liittyviä kuluja. Perhepolitiikan piiriin on laskettu kansainvälisesti erityisesti lapsilisät, synnytyspalkkiot ja perhevapaat. Välillisesti perheiden hyvinvointia voidaan edistää perhemuotoon sidotuilla verohelpotuksilla, asumistuella, osa-aikatyön lisäämisellä sekä joustavilla työajoilla. (Brayfield, Adler & Luo 2001.)

Muita perhepolitiikan tavoitteita ovat Hiilamon (1999) mukaan olleet:

- kotityön arvostuksen lisääminen,
- lasten kehityksen ja kasvatuksen tukeminen,
- halvempien vaihtoehtojen luominen pienten lasten hoitoon,
- lapsiperheiden kulutusmahdollisuuksien lisääminen sekä
- työelämän ja vanhemmuuden tasapainoinen yhteensovittaminen

Perhepolitiikan ytimessä ovat viisi tukimuotoa:

- 1) Suorat tulonsiirrot
- 2) Verojärjestelmien kautta annettava tuki
- 3) Äitiys- ja vanhempainlomat ja -rahat

- 4) Lastenhoitoa tukevat järjestelmät ja niiden maksupolitiikka
- 5) Asumisen tukeminen asumistuella

Perhepolitiikkaan liittyvät muutokset koskevat monia eri sosiaali- ja terveysministeriön pääluokkia: perhekustannusten tasausta (lapsilisät) ja kotihoidon tukea sekä vähäisemmässä määrin asumistukea (lapsiperheiden erityiset tukiehdot), sairausvakuutusetuksia (äitiys- ja vanhempainpäiväraha) ja työttömyysturvaetuksia (työttömyyspäivärahan lapsikorotukset). Lapsiperheiden verotuet kuuluvat puolestaan valtiovarainministeriön pääluokkaan.

Kunnat puolestaan hoitavat sosiaalitoimistojensa kautta toimeentulotuen myöntämisen (lapsilisät alkoivat vaikuttaa toimeentulotukeen vuodesta 1994), vaikka määrärahat osoitetaan valtion budjetista. Päivähoidon kustannukset eivät nekään näy suoraan valtion budjetista, sillä kunnat huolehtivat maksujen keräämisestä ja maksavat ensikädessä päivähoidon kustannukset omista budjeteistaan. (Hiilamo 1999.)

2.2. Pohjoismaista ja eurooppalaista perhepolitiikkaa

Ennen 1950-lukua perhepolitiikkaan kuuluvilla tulonsiirroilla ei ollut juurikaan merkitystä länsimaisten perheiden tuloissa. 1960- ja 1970-luvuilla perhepolitiikka tarjosi jo sangen monipuolisia tukijärjestelmiä. Perhepolitiikan menojen kasvu on kuitenkin painottunut Pohjoismaissa 1980- ja 1990-luvuille. (Hiilamo 1999.)

Pohjoismaissa perhekustannuksia on jaettu Hiilamon (1999) mukaan ainakin kuuden eri ulottuvuuden perusteella:

- 1) Perusjako kulkee kotitalouksien eri elämänvaiheiden välillä. Tämä tarkoittaa kustannusten jakoa lapsiperheiden ja lapsettomien kotitalouksien välillä.
- 2) Toinen jako koskee eri yhteiskuntaluokkia. Lapsen aiheuttamat kustannukset ovat suhteellisesti sitä suuremmat, mitä alhaisemmalla tulotasolla perhe on.
- 3) Kolmas jakoväli kulkee sukupuolten välillä. Naiset maksavat huomattavasti miehiä suuremman osuuden lasten aiheuttamista (aika)kustannuksista.
- 4) Neljäs jako koskee eri perhetyyppejä. Esim. yhden huoltajan perhe tarvitsee eron jälkeen 30 prosenttia suuremmat tulot säilyttääkseen aikaisemman elintason.
- 5) Edelliseen liittyen jakoa suoritetaan myös lasten lukumäärän perusteella. Lasten aiheuttamat kustannukset muodostuvat sitä suuremmiksi, mitä enemmän lapsia perheessä on.
- 6) Lasten aiheuttamia kustannuksia voidaan tasata myös eri alueiden välillä. Suomessa tähän liittyvät kotihoidon tuen kunnalliset lisät.

Ruotsissa ja Suomessa oli aluksi kysymys lähinnä kustannusten jakamisesta lapsiperheiden ja lapsettomien kotitalouksien kesken. Tämän jälkeen tuli yhteiskuntaluokkien välisten erojen tasoittaminen ja viimeisessä vaiheessa sukupuolten välisten erojen tasoittaminen. Ruotsi ja Suomi poikkeavat konservatiivisen ja liberaalin mallin maista juuri siinä, että näiden maiden perhepolitiikka on panostanut runsaasti lasten aiheuttamien kustannusten jakamiseen sukupuolten välillä. Tämä on konkretisoitunut vanhempainetuuksissa ja päivähoidossa. Ruotsin perhepolitiikassa keskityttiin jo 1950-luvulla päivähoitojärjestelmän kehittämiseen naisten työssäkäynnin lisäämiseksi. (Hiilamo 1999.)

Pohjoismaisessa sosiaalipolitiikassa sovellettu universalismi edellyttää sitä, että edut ja palvelut taataan yksilöille, ei perheille. Näin ollen esimerkiksi aviopuolisot ovat oikeutettuja etuuksiin – äitiyspäivärahaan, lapsilisään, päivähoitopaikkaan – toisen puolison tilanteesta riippumatta. (Hiilamo 1999.) Työansioden perusteella määräytyvä sosiaaliturva kannustaa, jopa pakottaa myös naisia osallistumaan työelämään.

Pohjoismaissa lapsiperheille tarjottavia palveluita ovat muun muassa kunnallinen päivähoito sekä lasten sairaanhoito julkisissa sairaaloissa ja terveyskeskuksissa. Tulonsiirtoina mallin tunnusmerkkejä ovat ennen muuta lapsilisät sekä pitkät äitiys- ja vanhempainetuudet, Suomen erityispiirteenä on ollut lisäksi lasten kotihoidon tuki. (Hiilamo 1999.)

Pohjoismaissa naisten valintoja kodin ja työn välillä on pyritty helpottamaan. Tähän liittyvät muun muassa äitiyslomien kesto, päivähoitopalvelut ja hoitovapaa järjestelmät. Laajenneita tukimuotoja ovat olleet äitiyslomat ansiosidonnaisine päivärahoineen sekä lasten päivähoito. Naisten työssäkäynnistä saatavilla verotuloilla maksetaan korkea-tasoisia äitiys- ja kotihoidon tuen etuuksia ja päivähoitopalveluita, jotka vuorostaan takaavat naisten osallistumisen työelämään. (Hiilamo 1999.)

Euroopan Unionissa on pyritty koordinoimaan perheasioita. Vuonna 1989 perustettiin 'European Observatory on National Family Policies' Wieniin ja vuonna 1990 perustettiin Komission virkamiesten työryhmä, joka sai vastuulleen perheisiin vaikuttavat poliittiset asiat. (Family Benefits and Family Policies in Europe 2002.)

Pohjoismaissa on jo pitkään hyväksytty valtion vahva rooli perhepoliittisten tukien ja palvelujen kehittäjänä. Tämän ansiosta lasten köyhyys on ollut vähäistä. Liberalistisissa maissa, kuten Englannissa, Kanadassa ja Yhdysvalloissa, on korostettu perheiden elatusvastuun ensisijaisuutta. Valtion puuttuminen on rajattu tapauksiin, joissa perheet eivät itse pysty elatustaan järjestämään. Se on siten lähinnä marginaalista köyhäinapua.

Liberalistisissa maissa perhepolitiikan kehittymättömyys kuvastuu korkeina lasten köyhyysasteina. (Forssén 2000.)

Perhe-etuuksien kehittämisestä tuli maailmalla sodan jälkeen kuuma poliittinen kysymys. Monissa länsimaissa otettiin käyttöön julkiset äitiys- ja perhevapaat, kun taas Yhdysvalloissa, Australiassa ja Uudessa Seelannissa sekä Japanissa asia jätettiin yksityisten työmarkkinoiden varaan. Eri maat poikkeavatkin toisistaan sen suhteen panostavatko ne enemmän lasten taloudelliseen tukemiseen vaiko äitiyslomiin ja -avustuksiin. (Lewin-Epstein et al. 2000.)

Poliittisissa valinnoissa on tavallaan kyse valinnasta perheen riippumattomuuden ja yhteisöllisen yhteistyön välillä. Jälkimmäisessä tapauksessa valtio ja perheet jakavat yhdessä vastuun lapsista, mukaan luettuna vaikkapa heidän suojeluksensa fyysiseltä rankaisulta ja tarpeensa seksivalistukseen. Esimerkiksi Saksassa lasten kasvatus on rajattu perustuslaissa yksiselitteisesti ja autonomisesti vain vanhemmille.

Lewin-Epsteinin et al. (2000) tutkimat Euroopan maat voidaan ryhmitellä perhepolitiikan keskeisten ulottuvuuksien mukaisesti kolmeen ryhmään:

1. Traditionaaliset: Espanja, Kreikka, Italia, Portugal ja Irlanti

– nämä maat ovat taloudellisesti heikommin kehittyneitä, niissä on vähemmän avioeroja, naimattomat naiset synnyttävät vähemmän, vähemmän naisia palkkatyössä, vähemmän taloudellista panosta perhetukiin ja naisten äänioikeus muita myöhemmin. Näissä maissa on myös hierarkkiset uskonnolliset traditiot ja patriarkaattinen perhemalli.

2. Väliin jäävät: Saksa, Englanti, Hollanti ja Luxemburg.

3. Avokätiset: Tanska, Belgia ja Ranska

– panostavat enemmän perheiden hyvinvointiin, naimattomat synnyttävät enemmän ja perheenäitien työssäkäynnin aste on korkeampi. Miesten työssäkäyntiä ei tueta juuri sen enempää kuin naistenkaan.

Lapsista aiheutuvia kustannuksia korvataan läntisen Euroopan maissa perheille yleensä tulotasoon katsomatta ja tulontasaus jätetään verotuksen tehtäväksi. Pohjoismaissa tuetaan lisäksi naisten työssäkäyntiä julkisilla, verovaroin ylläpidettävillä päivähoitopalveluilla. Joissakin maissa tuetaan lisäksi verotuksen kautta lapsiperheitä, joissa toinen puoliso ei käy kodin ulkopuolella töissä. Esimerkiksi Espanjassa perhetuki jaetaan pitkälti verojärjestelmän kautta.

Tyypillisessä eurooppalaisessa perhepolitiikassa työssäkäyvillä puolisoilla on joko yhteisverotus tai puolisoikohtaisia vähennyksiä. Lapsistakin voi tehdä verovähennyksiä. Verotus on siten perhepolitiikan tärkeä elementti. Tämän lisäksi rahana jaettava perhetuki (lapsilisät) on suurempi kuin Pohjoismaissa. Belgiaa lukuun ottamatta läntisessä Euroopassa ei sen sijaan ole kattavaa, julkisin varoin ylläpidettyä tai tuettua päivähoitojärjestelmää. (Kurjenoja 2003.)

Iso-Britanniassa, Suomessa ja Ruotsissa perhetuen määrään ei vaikutaikäkö vain toinen vanhemmista töissä vai molemmat. Yhteisverotuksen maissa, Espanjassa, Ranskassa ja Saksassa, yhden tulonsaajan perheen verojärjestelmän kautta saamat perhetuet ovat sen sijaan suuremmat kuin kahden tulonsaajan perheillä. (Kurjenoja 2003.)

Saksassa erityinen yksinhuoltajien perhekorvaus tulkittaisiin perustuslain vastaiseksi. Vuonna 1990 itäisen Saksan perhetukijärjestelmä poistettiin. Se selittää itäisen Saksan poikkeuksellisen pudotuksen syntyvyudessa, jopa alle yhden lapsen synnytysikäistä naista kohden. Järjestelmää oli luonnehtinut sitä ennen naisten korkea työssäkäyntiaste, kattavat lapsilisät, työpaikoilla toteutettu päivähoito ja yksinhuoltajien saamat lisät. (Chesnais 1996.) Tämän järjestelmän romahdettua naiset päättivät olla synnyttämättä lapsia.

Englannissa pienituloisten avioliitto ei ole sosiaalipoliittisessa mielessä taloudellisesti kannattava. Yksinhuoltajille maksettavien tukien vuoksi erillään asuminen on kannattavampaa. Vuonna 1992 kolmasosa brittien lapsista eli perheessä, joka oli köyhyysrajan alapuolella, vuoteen 1979 verrattuna tämä osuus oli kolminkertaistunut. Paikallisen aktiivin asuntopolitiikan ja työelämän joustavuuden (osa-aikatyöt) ansiosta syntyvyys on kuitenkin pysynyt melko korkeana. (Chesnais 1996.)

Ranskaa on yleisesti pidetty perhepolitiikan uranuurtajana maailmassa. Perheiden avustaminen on auttanut Ranskassa työnantajia välttämään yleisiä palkankorotuksia, jotka olisivat kiihdyttäneet inflaatiota. Suomessa työnantajien vastaavat pyrkimykset johtivat lapsilisäjärjestelmän hätäiseen käyttöönottoon vuonna 1948. (Hiilamo 1999.)

Ranskassa hallitus toteutti vuodeksi 2004 suuren uudistuksen perhepolitiikkaan. Siihen sisältyi 800 euron 'synnytyspalkkio' ennen jokaisen lapsen syntymää, maksimissaan 4120 euron kotihoidon tuki alle 3-vuotiaiden lasten vanhemmille, tarkennettu tarjous lasten yksityisen hoitajan hankkimiseksi kotiin ja 340 euron kotihoidon tuki alle 3-vuotiaiden lasten vanhemmille kaksilapsisissa perheissä. (Key Family Issues in the EU Member States 2003.)

Joissakin maissa yhteiskuntapolitiikalla tuetaan miehiä perheen elättäjinä (Englanti, Saksa, Irlanti), toisissa maissa taas kummankin vanhemman työssäkäynti on tavoitteena. Vaikka monilla perhepolitiikan sektoreilla ei puhutakaan erikseen naisista ja miehistä, on sen tavoitteena auttaa naisia yhdistämään työelämän ja vanhemmuuden roolit. Miehillä on puolestaan suuremmat intressit edistää perheiden yleistä taloudellista hyvinvointia. (Brayfield, Adler & Luo 2001.)

Euroopan eri maissa toteutettujen perhepoliittisten toimenpiteiden taustalla on ollut erilainen perheisiin liittyvä arvojärjestelmä. Esimerkiksi Saksassa on todettu edustavassa väestökyselyssä, että suurin osa naisista on sanonut, että he haluaisivat ennen kaikkea toteuttaa elämässään äitiyttä. Vain kuusi prosenttia tästä naisryhmästä halusi yhdistää äitiyteensä päätoimisen työssäkäynnin. (Pfau-Effinger 1999.) Nämä arvot poikkeavat suuresti Pohjoismaissa omaksutuista arvoista ja varsinkin käytännön politiikasta.

2.3. Perhepoliittisen tuen kehitys Suomessa

Suomalaisen perhepolitiikan ensiaskeleita otettiin 1920- ja 1930-luvuilla, jolloin ryhdyttiin väestöpoliittisista syistä parantamaan köyhän väestöryhmän elämisen mahdollisuuksia. Tärkeänä tavoitteena oli työskennellä lapsikuolleisuuden vähentämisen puolesta. Merkittävä vaikutus tähän politiikkaan saatiin ruotsalaisilta Alva ja Gunnar Myrdalilta, jotka toivat keskusteluun lapsiperheiden tarveharkintaisen perhekustannusten tasaamisen. He myös varoittivat, että ilman perhepolitiikkaa Suomen väkiluvun kasvu tyrehtyisi 1970-luvulla ennen kuin se olisi yltänyt neljään miljoonaan.

Ensimmäinen varsinainen perhekustannusten tasaustoimenpide oli Suomessa laki äitiysavustuksesta vuonna 1937. Se suoritettiin luontois- tai raha-avustuksena aluksi vain vähävaraisille äideille ja sen saaminen kytkettiin lääkäriissä käyntiin. Vuonna 1947 äitiysavustus muunnettiin lapsilisäjärjestelmäksi työnantajien toiveiden seurauksena (keinona pienentää palkankorotuksia ja inflaatiota). Lapsilisälain voimaantuloa voidaan pitää suomalaisen perhepolitiikan alkupisteenä; sen myötä suomalainen perhepolitiikka sai ensimmäiset universaalit piirteensä. Lapsilisien tarpeellisuudesta hyvätuloisille esitettiin aluksi epäilyjä. Perhepolitiikka irtosi tässä vaiheessa kuitenkin vähitellen köyhäinhuoltoajattelusta ja alkoi korostaa kaikkien kansalaisten oikeuksia. (Forssén 2000.)

Sodan jälkeen aloitettua äitiys- ja lastenneuvolatoimintaa voidaan pitää selkeänä väestöpoliittisena toimena. Monilapsisille ja vähävaraisille perheille alettiin maksaa niin sanottua perheenisää ja nuoret saivat myös kodinperustamislainaa. Vuonna 1949 lapsilisät muodostivat jo 40 prosenttia kaikista sosiaalimenoista. (Hiilamo 1999.)

Seuraava merkittävä perhepolitiikan uudistus oli vuonna 1963 äitiysvakuutus, joka sisälsi raskaudesta ja synnytyksestä aiheutuneiden kustannusten korvaamisen sekä äitiysrahan (äitiysloma), jota maksettiin aluksi kaikille synnyttäjille yhdeksän viikkoa. Vuonna 1973 saatiin päivähoitolaki. Tämä olikin erittäin tarpeellinen, sillä esimerkiksi jo vuonna 1960 työikäisistä naisista kaksi kolmasosaa oli työelämässä, mutta päivähoitopaikkoja oli tarjolla vain vajaat 5000. Lapset hoidettiin tuolloin epävirallisen tuen turvin ”avainkaulalapsina”. Vielä vuonna 1980 vain neljänneksellä alle kouluikäisistä lapsista oli kunnallinen päivähoitopaikka. (Forssén 2000.)

Suomalaista perhepolitiikkaa on leimannut 1970-luvulta alkaen naisten aseman parantaminen: palveluita ja tulonsiirtoja suunnattiin erityisesti pienten lasten perheiden äideille muun muassa siinä toivossa, että naiset voisivat aikaisempaa paremmin sovittaa yhteen työuran ja lastenhoidon. Tätä tavoitetta konkretisoi se, että perhetuet on maksettu aina äidille. Huono-osaisten lapsiperheiden auttamiseksi ja köyhyyden poistamiseksi tarkoitettut järjestelmät – asumis- ja toimeentulotuki – oli rakennettu valmiiksi jo edellisellä vuosikymmenellä. (Hiilamo 1999.)

Kotihoidon tuen kokeilut aloitettiin 1977, hallitus sopi vuonna 1980 määrärahan lasten kotihoidon tukeen ja lakisääteiseksi se tuli vuonna 1985. Vuonna 1990 kaikilla alle kolmevuotiaiden lasten vanhemmilla oli oikeus valita kunnallisen päivähoiton ja kotihoidon tuen väliltä. Tämä oli ainutlaatuista jopa pohjoismaisessa vertailussa. (Forssén 2000.)

Laman seurauksena julkiset menot kääntyivät 1990-luvun alkuvuosina nopeaan kasvuun, kun työttömyys kohosi parin kolmen vuoden aikana muutamasta prosentista noin 20 prosenttiin työvoimasta. Työttömyysturvan ja toimeentulotuen menot lisääntyivät rajusti. Julkisia menoja lisäsi myös vakava pankkikriisi. Samaan aikaan lama vähensi verotuloja. (Hiilamo 1999.)

Lipposen I hallituksen tultua valtaan 1995 painopistettä siirrettiin lasten kotihoidosta päivähoitoon, joka on erityisesti kaupunkimaisissa kunnissa käytetty palvelu. Tavallisten lapsiperheiden kotipalvelut ajettiin kunnissa alas. Perhetukien ostovoiman annettiin heiketä jättämällä indeksitarkistukset tekemättä. (Sillanpää 2004.)

1990-luvulla julkisten menojen leikkaukset kohdistuivat voimakkaimmin työttömyysturvaan ja perhetukiin. Vuonna 1994 toteutettu perhetukiuudistus poisti lapsiverovähennykset ja kompensoi niitä osaksi lapsilisien korotuksella. Päivähoiton subjektiivista oikeutta laajennettiin. Perhepolitiikka oli poukkoilevaa, sillä vain vuosi lapsilisien korotuksen jälkeen niitä alennettiin vuonna 1995 eikä niihin tehty sitä seuranneina

vuosina indeksikorotuksia. Kotihoidon tukea ei maksettu vuoden 1993 jälkeen enää työttömälle vanhemmalle. Tuen määrää pienennettiin ja vuonna 1996 tukea leikattiin peräti 23 %, mikä oli laman suurin perhepoliittinen leikkaus. Tuen alhainen taso merkitsi sitä, että hoitovapaa oli todellinen vaihtoehto vain pienituloisille lapsiperheille. (Forssén 2000.)

Vanhempainpäivärahojen menot laskivat huippuvuodesta 1992 vuoteen 1998 mennessä 35 prosentilla ja kotihoidon tuki peräti 39 prosentilla. Samaan aikaan päivähoidon menot kasvoivat 14 prosentilla. Opintotuen lapsikorotus poistui vuonna 1992. Työttömyyspäivärahojen lapsikorotukset pienenivät puolestaan 40 prosentilla vuonna 1996. (Hiilamo 1999.) Perhetuen reaaliarvo pienentyi selvästi.

1980-luvun lopulta alkaen tulonsiirroista riippuvaisten perheiden osuus alkoi kasvaa huomattavasti. Kyse oli lähinnä lisääntyneestä työttömyydestä. Vuonna 1995 palattiin 1960-lukua muistuttavaan tilanteeseen, jossa tuotannontekijätulojen perusteella arvioitu lapsiperheiden köyhyysaste oli 25%, eli neljännes lapsista jäi toimeentuloltaan sosiaalietuuksien varaan. Tulonsiirtojen ansiosta lasten vastaavaksi köyhyysasteeksi jäi kuitenkin vain 5 %. (Forssén 2000.) Leikkausten vaikutusten pitkäkestoisuudesta kertoo se, että lapsilisien ostovoima oli vuonna 2003 eri tuloluokissa vielä 20–30 % pienempi kuin lapsilisien ja tällöin poistettujen verovähennysten yhteismäärä ennen vuonna 1994 tehtyä perhetukiuudistusta. (Kurjenoja 2003.)

Sosiaaliturvassa toteutettiin 1990-luvulla 8,5 prosentin leikkaukset. Lamasta koituneet julkisten menojen leikkaukset olivat Suomessa rajumpia kuin muissa Pohjoismaissa. Säästöt kohdentuivat kaikkein raskaimmin yksinhuoltajatalouksiin sekä nuoriin lapsiperheisiin (nuorin lapsi alle 7 vuotta). Suurin leikkaus kohdistui lasten kotihoidon tukeen vaikka lasten kotihoito on välittöminä kustannuksina yhteiskunnalle huomattavasti edullisempi vaihtoehto kuin lapsen hoitaminen päiväkodissa. Siinä vähennettiin valtion menoja, mutta lisättiin kuntien menoja. (Hiilamo 1999.)

Pienituloisimman lapsiperheviidenneksen reaali tulotaso ei ollut vuoteen 2000 mennessä vielä palautunut sille tasolle, jolla se oli ollut vuonna 1991. Muissa väestöryhmissä reaalitytulot olivat kasvaneet. (Sauli et al. 2002.) Suurimpien taloudellisten leikkauksien kohteena ovat olleet yhden tulonsaajan monilapsiset perheet. Tämän vaikutukset ovat näkyneet kuntia rasittavana toimeentulotarpeen kasvuna. Vähintään neljän lapsen perheistä noin viidesosa on viime vuosina saanut toimeentulotukea. Muilla lapsiperheillä tämä osuus on ollut noin kymmenesosa.

Toimeentulotukea saavissa perheissä oli vuonna 2000 runsaat 118 000 lasta. Lapsiperheiden köyhyysaste kohosi enemmän kuin kaksinkertaiseksi kymmenessä vuodessa. Erityisen selvästi köyhtyivät perheet, joissa oli alle kouluikäisiä lapsia. Köyhyysrajan alapuolelle jäi laman jälkeen lähes kolminkertainen määrä alle 3-vuotiaita lapsia (16 %). Köyhyysrajan alittaneiden lapsiperheiden huoltajista noin puolet oli 1990-luvun loppupuolella ammatissa toimivia, työttömiä heistä oli noin 30 prosenttia ja työvoiman ulkopuolella olevia 20 prosenttia. Toimeentulon riittämättömyyden syynä on monissa lapsiperheissä pätkätyiden, osa-aikaisuuden ja matalapalkkaisuuden yhdistelmä. (Sauli 2002.) Samalla keskimääräiset vuokrat nousivat reaalisesti 31 prosenttia vuodesta 1990 vuoteen 2001.

Forssén (2000) on nimennyt 1990-luvun ”pienien lasten hoitojärjestelmien laajentumisen ja perhepoliittisten etuuksien tason heikentymisen kaudeksi”. Hoitojärjestelmän laajentuminen on jatkunut edelleen 2000-luvulla ilmaisen esikoulun laajentuessa koskemaan kaikkia kuusivuotiaita lapsia. Laman aikana tehdyt supistukset päivähoidon henkilöstössä sekä lapsiryhmien laajennukset ovat kuitenkin merkinneet hoidon laadun heikentymistä.

Positiivisena kehityksenä on ollut subjektiivisen päivähoito-oikeuden laajeneminen koskemaan kaikkia alle kouluikäisiä lapsia vuonna 1996 ja seuraavana vuonna uudistettu päivähoitomaksujen rakenne. Myönteinen uudistus oli myös vuonna 2001 toteutettu kaikkien 6-vuotiaiden oikeus maksuttomaan esiopetukseen. (Paajanen 2002.)

3. TUTKIMUKSEN AINEISTOT

3.1. Edustava väestötutkimus

Tutkimus on osa kahdessatoista eri Euroopan maassa toteutettua kyselytutkimushanketta, jonka virallisena nimenä on "DIALOG - Population Policy Acceptance Study (PPAS): The Viewpoint of Citizens and Policy Actors Regarding the Management of Population Related Change". Se on rahoitettu Euroopan komission viidennestä puiteohjelmasta sopimusnumerolla HPSE-CT-2002-00153. Hanketta koordinoi prof. Charlotte Höhn Saksan valtiollisesta väestöntutkimuslaitoksesta (Bundesinstitut für Bevölkerungsforschung). Tutkimuksessa yhteisesti käytetty kyselylomake on syntynyt eri maiden edustajien yhteistyönä. Se on pohjautunut tärkeältä osaltaan aiempaan, vastaavaan eurooppalaiseen yhteishankkeeseen 1990-luvun alusta (PPA1)(Palomba & Moors, 1998).

Tässä kyselyssä selvitetään vastaajien sosiaalista ja taloudellista elämäntilannetta ja väestö-, yhteiskunta- ja sosiaalipoliittisia mielipiteitä. Sisällöllisiä painopisteitä ovat lasten hankinta ja perhepolitiikka sekä ikääntyvän väestön sosiaalipoliittiset ongelmat. Suomen osahankkeen nimenä oli 'Väestönkehitys, perhe ja perheellistyminen Suomessa vuonna 2002'. Tutkimushanke aloitettiin Väestöliiton Väestöntutkimuslaitoksella samana vuonna.

Tutkimusta varten poimittiin väestörekisteristä valtakunnallisesti edustava 7000 hengen otanta vuosina 1932–1983 syntyneistä (18–69-vuotiaista) suomalaisista miehistä ja naisista. Kysely toteutettiin postin välityksellä kolmivaiheisesti helmikuussa 2002. Vastaajille lähetettiin postitse kysely, muistutuskirje ja uusintakysely. Vastaajaa ei tavoitettu 71 tapauksessa ja 65 tapauksessa vastaaja ei ollut kykenevä vastaamaan lomakkeeseen. Hyväksyttävästi täytettyjä lomakkeita palautui 3821 ja vastausprosentiksi muodostui 55,7 %.

Tähän tutkimukseen on käytetty hyväksi kyselyn tietoja vastaajien sosiaalisesta tilanteesta ja heidän perhepoliittisista näkemyksistään. Tutkimuksen lasten hankintaan liittyvistä tuloksista on raportoitu jo aiemmin (Paajanen, 2002). Vastaajien määrä rajattiin tähän tarkoitukseen 20–60-vuotiaisiin. Heitä oli yhteensä 3677, miehiä 1562 (42,5 %) ja naisia 2115 (57,5 %).

Alueellisesti vastaajat edustivat hyvin koko väestöä. Miehet, 30–39-vuotiaat, naimattomat ja muuta kuin suomea äidinkielenään puhuvat olivat hieman aliedustettuina vastaajissa. Paremmiin koulutetut, opiskelijat, kaupungeissa elävät, avioliitossa elävät sekä vähintään kolmen lapsen vanhemmat olivat hieman yliedustettuina. Vastaajien

ikä rakenne vastasi hyvin koko väestön ikärakennetta. Pääasiallisena tulonlähteenä oli 66 prosentilla ansiotyö, 16 prosentilla eläke, 6 prosentilla työttömyyskorvaus ja 5 prosentilla opintotuki.

Tässä raportissa vastaajien perhepoliittisia mielipiteitä tarkastellaan heidän ikäryhmänsä, asuinpaikkansa, sosiaalisen asemansa ja perhetilanteensa mukaisesti. Ikäryhmät ovat kymmenvuotis-ikäryhmiä, joihin kuhunkin kuuluu suunnilleen yhtä paljon vastaajia. Nelikymmen- ja viisikymmenvuotiaita oli suhteellisesti jonkin verran muita enemmän. Viidesosa vastaajista asui pääkaupunkiseudulla ja kymmenesosa muissa yli sadantuhannen asukkaan kaupungeissa. Viidesosa asui kaupungeissa, joissa oli 30 000–100 000 asukasta ja hieman harvemmat tätä pienemmissä kaupungeissa. Kolmasosa asui joko kuntien taajamissa tai maaseudulla.

Reilulla neljäsosalla vastaajista ei ollut ammatillista koulutusta ja kolmasosalla oli ammattikoulutus. Neljäsosa oli hankkinut opistotasaisen koulutuksen ja 15 prosentilla oli yliopistokoulutus. Talouden nettotuloina 15 prosentilla oli korkeintaan 850 euroa (5 000 markkaa) ja neljäsosalla nettotulot olivat haarukassa 850–1 700 euroa (5 000–10 000 markkaa). Kaikkiaan noin 40 prosentilla talouden nettotulot olivat vähintään 2100 euroamarkkaa. Yli 3 400 euroa (20 000 markkaa) ansaitsevia talouksia oli vastaajista reilu 10 prosenttia.

Miehistä 70 prosenttia ja naisista 71 prosenttia eli parisuhteessa, yleensä avioliitossa. Parisuhteessa elävistä viidesosalla suhde oli kestänyt korkeintaan viisi vuotta. Melkein joka toisella suhde oli kestänyt jo yli 20 vuotta. Neljäsosalla vastaajista parisuhde oli jo yli 30 vuoden pituinen.

Kahdella kolmasosalla vastaajista oli ainakin yksi lapsi. Vähintään kaksi lasta oli joka toisella vastaajalla ja neljäsosalla oli vähintään kolme lasta. Vähän yli puolet asui yhden tai useamman lapsensa kanssa. Kolmasosa vastaajista asui lapsiperheessä, jossa lapsi tai ketkään lapsista eivät olleet vielä muuttaneet pois kotoa. Yhtä useat asuivat perheissä, joista osa tai kaikki lapset olivat muuttanut jo pois kotoa. Vajaa viidesosa kuului perheeseen, josta kaikki lapset olivat jo muuttaneet pois.

3.2. Kvalitatiivinen osuus

Tähän suomalaisten perhepolitiikkaa koskevia mielipiteitä luotaavaan barometriin haluttiin saada lisäaineistoa haastatteleamalla perheitä heidän perhepolitiikkaan ja -palveluihin liittyvistä henkilökohtaisista ajatuksistaan ja kokemuksistaan. Haastatteluissa lapsiperheiden vanhemmat saattoivat kertoa melko vapaasti tutkimukseen valituista teemoista ja perustella mielipiteitään.

Tutkimusta varten tehtiin 12 perhe/henkilökohtaista haastattelua. Haastateltavina olivat joko perheen äiti yksin tai kummatkin vanhemmat. Yhteensä haastatteluihin osallistui 13 naista ja 3 miestä. Pääosa vanhemmista saatiin haastateltaviksi Internetin sähköpostilistojen kautta. Haastateltujen perheistä yhdeksän asui pääkaupunkiseudulla ja kolme muualla Suomessa. Haastateltujen iät vaihtelivat 26 vuodesta 43 vuoteen.

Haastattelujen keskimääräinen kesto oli yksi tunti, ja niissä seurattiin haastattelurunkoa. Kaikilta vanhemmilta kysyttiin samoihin aihepiireihin liittyviä kysymyksiä. Näiden teemojen puitteissa he saivat kertoa vapaasti tärkeäksi kokemistaan perheen arkeen liittyvistä asioista ja mielipiteistä.

Haastateltujen vanhempien perheet olivat monenkirjavia. Perheiden koot vaihtelivat yhden lapsen perheestä suurperheeseen. Jokaisella perheellä oli omanlaiset lapsiperheen arkeen liittyvät ratkaisut ja kokemukset. Yhteistä näille vanhemmille voisi sanoa olleen keskimääräistä suurempi kiinnostus perhepoliittisiin asioihin. He olivat suostuneet haastatteluun tietoisena tutkimuksen temasta.

Haastatteluissa esitetyistä näkemyksistä on poimittu teemoittain esimerkkejä ja lainauksia lukuihin 4–8 ja 10–11.

Kolmantena aineistona ovat Ilta-Sanomien Lukijan ääni -Internetpalstalla vuoden 2004 alussa kahdesta lasten hankintaan liittyvästä temasta käydyt keskustelut. Ensimmäisen keskustelun temana oli ”Lapsettomuus on hyvä vaihtoehto” tämä keskustelu käytiin 31.12.2003 – 2.1.2004. Yksittäisiä kirjoituksia oli yhteensä 285 kappaletta, osa kirjoittajista otti kantaa tähän asiaan useampia kertoja.

Toinen keskustelu oli temasta ”Emmekö enää halua lapsia?” Se käytiin 19. – 20.2.2004. Tässä keskustelussa oli yhteensä 434 kirjoitusta. Näistä keskusteluista ja kirjoituksista on tehty yhteenvetoa ja mielipiteistä on poimittu teemoittain joukko esimerkkejä luetaviksi. Nämä kannanotot on koottu lukuun 9.

4. TULONSIIRROT LAPSIPERHEIDEN TUKEMISEKSI

4.1. Lapsiperheiden verotuki

Eurooppalaisittain perhetukien ja tulonsiirtosiirtojen perusmuotona on verotuki. Verotuen kautta lapsiperheille jää vastaavista tuloista runsaammin varoja käyttöön kuin lapsettomille. Tällainen verotuki toteutetaan tavallisesti niin sanotun yhteisverotuksen kautta, jolloin paremmin ansaitseva (tai ainoa työssäkäyvä) puoliso saa tuntuvan alennuksen verotukseensa. Tyypillisissä yhteisverotuksen maissa, Espanjassa, Ranskassa ja Saksassa, tuetaan verotuksen kautta runsaimmin lapsiperheitä, joissa toinen puoliso on tuloton eli ei käy kodin ulkopuolella töissä. (Kurjenoja, 2003.)

Pohjoismaissa perheitä ei enää tueta verotuksen avulla. Työssäkäyvillä puolisoilla on erillisverotus ja kummankin käydessä palkkatöissä puoliso kohtaisia vähennyksiä ei ole käytössä. Rahallinen tuki toteutetaan verovapain lapsilisin, joiden summa ei ole eurooppalaisittain kovin korkea. Verovaroin tuetaan sen sijaan päivähoitopalveluita. Vastaavasti yhteisverotuksen maissa ei ole yleensä kattavaa julkista päivähoitojärjestelmää. (Kurjenoja, 2003.)

Suomessa huoltaja- ja puoliso vähennykset poistuivat verojärjestelmästä vuonna 1989, jonka jälkeen Suomessa on ollut voimassa selkeä puolisoiden erillisverotus. Vuonna 1994 puolestaan lähes kaikki perhepoliittiset vähennykset (Lapsenhoitovähennys (alle kouluikäisten lasten vanhemmille), lapsivähennys (kunnallisverotus) ja yksinhuoltajavähennys (kunnallisverotus)) poistettiin. Yksinhuoltajavähennys korvattiin yksinhuoltajien lapsien lukumäärään sidotulla korotetulla (erityis)lapsilisillä. Vuodesta 1997 alkaen veronalaisista sosiaalietuuksistakaan (kotihoidon tuki, äitiys-, isyys- ja vanhempainpäivärahat) ei saa enää tehdä ansiotulovähennystä. (Hiilamo, 1999.) Perheiden verotuen palauttaminen keventäisi päivähoiton kustannuksia.

Enin mitä mä mikä mun mielestä niinkun korjais tätä systeemiä, ois niinku yhteis- perheverotus... mä ymmärrän sen logiikan millä niinku feministit ja monet muut vastustaa sitä että niinku tavallaan sitten nainen ois enemmän niinku sitten sen miehen tulojen armoilla ja muuta. Mutta että mun mielestä se niinkun oikeesti auttais sitä... et kun äiti on kotona pienillä tuloilla niin se näkyis sen miehen veroprosentissa sitten kanssa... kyl mä luulen et monet ottais kyllä hyvin mielellään sen perheverotuksen ja, et se kyl silleen jos se... se tosissaan alentais sitä miehen verotusta tosiasiallisesti eikä silleen vaan niinku nimellisesti jonkun naurettavan pienen summan... niin se varmaan vaikuttais... et lapset hoidettais tavallaan pitempään kotona mikä taas sit vähentäis työtaakkaa ja päivähoiton kustannuksia. Kuitenkin pienemmillä lapsilla pitää olla enemmän niitä hoitajia, niin kyl mä luulisin et se näkyis niinkun päivähoiton resursseissakin et vähemmän tarvittais. (Haastattelu, nainen, 38 v)

Taulukko 1. Kannattaa (kannattaa ehdottomasti tai kannattaa) tuloveroalennusta ihmisille, joilla on huollettavia lapsia, %.

Väestöryhmät	Mies	Nainen	Yhteensä
Ikäryhmät			
20-29 v	70	71	71
30-39 v	81	85	83
40-49 v	84	85	84
50-59 v	78	80	80
60-69 v	76	81	81
Asuinpaikka			
Pääkaupunkiseutu	75	75	75
Muu yli 100000 kaupunki	74	77	76
30000-100000 kaupunki	78	79	79
alle 30000 kaupunki	79	79	79
kuntakeskus tai taajama	80	84	82
maaseutu	80	88	84
Koulutus			
Ei ammattikoulutusta	78	80	79
Ammattikoulutus	78	81	80
Opistokoulutus	83	79	81
Yliopistokoulutus	70	79	75
¹ Talouden yhteenlasketut nettotulot			
Alle 850 € (5000 mk)	75	69	72
850–1699 € (5000–9999 mk)	77	78	78
1700–2099 € (10000–12499 mk)	76	82	79
2100–3399 € (12500–19999 mk)	83	83	83
Yli 3400 € (20000 mk)	78	88	84
Asunut puolison kanssa			
1 – 5 vuotta	78	77	77
6 – 10 vuotta	86	84	85
11 – 15 vuotta	89	91	90
16 – 20 vuotta	83	92	89
21 – 29 vuotta	83	85	84
Yli 30 vuotta	77	82	80
Lapsiluku			
0 lasta	65	61	63
1 lapsi	83	81	82
2 lasta	81	87	84
3 tai useampia lapsia	90	91	91
Asuminen lasten kanssa			
Lapsi tai lapset muuttaneet kotoa	74	81	78
Osa lapsista muuttanut kotoa	92	90	91
Asuu lapsen tai lasten kanssa	91	92	91
Yhteensä, %	78	81	80
(N)	(1530)	(2037)	(3567)

¹ Kysely suoritettiin alkuvuodesta 2002, jolloin euroon siirtyminen oli juuri tapahtunut ja siksi katsottiin tarkoituksenmukaiseksi kysyä tulot markkoissa.

Suomessa lapsiperheiden verovähennyksistä luovuttiin siis 1990-luvulla. Väestössä niiden kannatus on kuitenkin yhä vahvaa (Taulukko 1). Neljä viidestä miehestä ja naisesta kannattaa tuloveroalennusta ihmisille, joilla on huollettavia lapsia. Ehdottomasti tätä ajatusta kannattaa 30 prosenttia tutkimuksen vastaajista. Verovähennystä vastustaa vain noin 5 prosenttia kummastakin sukupuolesta. Vain noin 15 prosenttia ei osannut ottaa asiaan kantaa.

Ehdottomasti pitäis (palauttaa verovähennykset), mun mielestä siis ehdottomasti, koska siinä otettais huomioon se että on niitä elätettäviä, jos mun miehen tuloista vähennettäis, niin kun se ennen oli kymmenentuhatta markkaa per lapsi, niin sais seitsetuhatta markkaa tienata vuodessa niinku verottomana, niin siinä se huomioitais niinku se että sillä on elätettäviä. Mut nyt kun sillä on yksilöverotus niin se katotaan vaan niin oli sillä perhettä tai ei niin se maksaa veroa saman verran. (Haastattelu, nainen, 32 v)

Kaikista vastaajista vähintään kaksi kolmasosaa kannatti tuloveroalennusta lapsiperheille riippumatta siitä minkä ikäisiä he olivat, missä he asuivat, mikä oli heidän sosiaalinen asemansa ja elivätkö he lapsiperheessä vai olivatko he lapsettomia. Suurinta verovähennyksen kannatus oli 10–20 vuotta kestäneissä avioliitoissa ja lapsiperheissä (asutaan lasten kanssa), joista jopa yli 90 prosenttia kannatti tuloveroalennusta. Vähennyksen kannatus oli poikkeuksellisen suurta myös keski-ikäisillä, maaseudulla asuvilla ja parempituloisilla. Vähiten tuloveroalennusta kannattivat odotetusti lapsettomat. Asian henkilökohtainen merkitys vaikutti siis jonkin verran vähennyksen kannatukseen, mutta silti se oli laajaa niidenkin keskuudessa, joita asia ei henkilökohtaisesti koskettanut.

Kun tutkimuksen eräässä toisessa kysymyksessä vastaaja sai tehtäväkseen priorisoida erilaisia perhepoliittisia toimenpiteitä, lapsiperheiden tuloveroalennuksen nostivat kärkipäähän hyvätuloiset ja teini-ikäisten vanhemmat, joilla oli useampia lapsia. Näille ryhmille vähennyksestä koituva taloudellinen hyöty olisi ollut välittömästi suurin. Lapset aiheuttivat heille käytännössä myös paljon menoja.

---Tietysti jos aattelis jotain et mikä lapsiperheille, niin joku verotuksessa huomioon ottaminen, että kun aikasemmin lapset otettiin huomioon verotuksessa et jos sulla oli elätettäviä lapsia niin sulla oli sitten veroprosentti vähän pienempi niin mä aattelin et se ois kyllä semmonen, tai sitten semmosta perheverotusta että tavallaan toinen voi tehdä lyhyttä työpäivää tai kotona vähän töitä että se tienaa vähän että sitten se niinkö verotus tasotettais niitten puolisoiden kesken, ettei sitten siltä hyvätuloselta menis niin korkeeta prosenttia kuitenkaan. (Haastattelu, nainen, 26 v)

4.2. Lapsilisät

Lapsilisillä korvataan lapsista aiheutuvia kustannuksia ja tasataan siten lapsettomien ja lapsiperheiden välisiä kustannuseroja. Lapsilisillä on sekä pyritty rohkaisemaan ihmisiä hankkimaan enemmän lapsia että vähentämään lasten köyhyyttä. Yhden teini-ikäisen lapsilisä peittää lapsen kustannuksista kuitenkin vain alle viidenneksen. Suurissa perheissä lapsilisien kasvaessa lapsiluvun mukaisesti kustannuskattavuus on jo yli 90 prosenttia.

Lapsilisiä maksetaan eri Euroopan maissa 16, 17, 18 ja 19 vuoden ikään asti. Monissa maissa lapsilisä maksetaan 18 vuoden ikään (Belgia, Tanska), Itävallassa 19 vuoden ikään, ja ikäraja nostetaan koulutuksen vuoksi (Englannissa 19 ikävuoteen asti, Belgiassa vielä vanhemmaksi, Itävallassa 26-vuotiaaksi, Saksassa opiskelevista ja huollettavista lapsista voidaan maksaa lapsilisää 27. ikävuoteen asti, Ruotsissakin lapsilisää maksetaan 16 ikävuoden jälkeen, jos lapsi käy peruskoulun tasoista koulua). (Kurjenoja 2003.)

Lapsilisän määrä nousee tyypillisesti esim. kolmanteen lapseen asti, Suomessa lapsilisän määrä nousee viidenteen lapseen asti. Itävallassa maksetaan pienituloisille suurperhelisää kolmesta tai useammasta lapsesta. Ranskassa lapsilisää rupeaa saamaan vasta toisesta lapsesta. Lapsilisän määrä nousee sen jälkeen aina kuudenteen lapseen asti. Kolmanesta ja sitä useammasta lapsesta maksettavat lisät ovat Ranskassa jo selvästi Suomea suuremmat. Ruotsissa vähintään kolmilapsisille perheille maksetaan korotettua, usean lapsen lapsilisää. Edellisestä poiketen maksetaan Isossa Britanniassa ensimmäisestä lapsesta korkeampaa lapsilisää kuin seuraavista. (Kurjenoja 2003.)

Lapsen ikä (Norjassa korotettu tuki 1–3 -vuotiaille, Tanskassakin iän mukaan aleneva porrastus, Itävallassa ja Ranskassa sen sijaan alle 10-vuotiaille alemmat lapsilisät) tai vammaisuus (useissa maissa) voi vaikuttaa lapsilisää kasvattavasti. Espanjassa lapsilisiä maksetaan vain hyvin pienituloisille perheille. Kreikassa ja Norjassa lapsilisät maksetaan kertasummina kerran vuodessa. Norjassa yksinhuoltajille maksetaan korotettu tuki; heille voidaan maksaa myös päivähoitoavustusta, koulutusavustusta tai elatustukea. Ranskassa sitä kutsutaan elatusavustukseksi, lisäksi maksetaan erityisiä tukia orvoille. Ruotsissa ja Suomessa yksinhuoltajan elatusapu taataan joko lapsen toisen vanhemman tai valtion maksamana. Tanskassa yksinhuoltajalle maksetaan erillistä avustusta jokaisesta lapsesta sekä lisäavustusta kotitaloudelle. Saksassa yksinhuoltajaperheen lapsille taataan tietty minimitoimeentulo. Suomessa lapsilisiin maksetaan yksinhuoltajalisää. (Kurjenoja 2003.)

Lapsilisään on sisällytetty erityinen korotus seuraavissa tapauksissa:

- vanhemman tai huoltajan kasvattaessa lasta yksin, yleensä ylimääräinen lisä lapsilisän perusosan päälle: Tanska, Ranska, Islanti ja Ruotsi
- vammaiselle lapselle: Tanska, Kreikka, Espanja, Ranska, Islanti, Hollanti, Itävalta ja Portugali
- suurperheille: Kreikka, Espanja, Ranska, Italia ja Itävalta
- monisynnyttäjille: Espanja, Ranska ja Irlanti; Norjassa, Suomessa ja Ruotsissa lapsilisää maksetaan näissä tapauksissa pidemmän aikaa
- pienituloisille vähintään kolmen lapsen vanhemmille: Ranska ja Irlanti

Suomessa asuvasta lapsesta maksetaan lapsilisää, kunnes hän täyttää 17 vuotta. Murosikäiset ovat tukijärjestelmien osalta eräänlaisia väliinputoja 16 vuotta täytettyään. Vaikka nuorten menot ovat suurimmillaan, lapsilisät loppuvat ja opintorahat ajankohtaistuvat vasta myöhemmin. Perheet joutuvat lisäämään tukeaan tämän ikäisille lapsilleen. Keväällä 2001 lapsilisätyöryhmä suositti lapsilisien maksamisen ulottamista 17-vuotiaille lapsille.

Lapsilisän määrä on porrastettu Suomessa vuonna 2004 perheen lapsiluvun mukaan	
ensimmäisestä lapsesta	100,00 euroa
toisesta lapsesta	110,50 euroa
kolmannesta lapsesta	131,00 euroa
neljännessä lapsesta	151,50 euroa
jokaisesta seuraavasta lapsesta	172,00 euroa
Yksinhuoltajalle maksetaan jokaisesta lapsesta lapsilisään yksinhuoltajakorotusta 36,60 euroa.	

Ensimmäisestä lapsesta maksettava lapsilisä alentui reaalisesti vuoden 1994 alusta vuoden 2002 loppuun mennessä noin 17 prosenttia (Kurjenoja 2003). Lapsilisää saaneita perheitä on ollut Suomessa viime vuosina noin 570 000, joista yksinhuoltajia noin 100 000. Lapsilisää saavia lapsia on ollut noin miljoona. Rahallisen perhetuen merkitys tulee sitä suuremmaksi mitä enemmän perheessä on lapsia. Asumis- ja liikennekulut voivat kasvaa rajusti samalla kun tulot lapsilisien tai asumistuen kautta kasvavat vain vähän.

Tutkimuksessa tasan puolet sekä miehistä että naisista kannatti sitä, että verovaroja käytettäisiin nykyistä enemmän lapsilisiin (Taulukko 2). Vastaajista 43 prosenttia piti

lapsilisien nykyistä tasoa sopivana ja 3 prosenttia olisi ollut valmis käyttämään lapsilisiin vähemmän verovaroja.

Taulukko 2. Kannattaa sitä, että verovaroja käytettäisiin nykyistä enemmän lapsilisiin, %.

Väestöryhmät	Mies	Nainen	Yhteensä
Ikäryhmät			
20-29 v	52	54	53
30-39 v	56	57	57
40-49 v	53	58	56
50-59 v	45	41	43
60-69 v	36	37	37
Asuinpaikka			
Pääkaupunkiseutu	48	46	47
Muu yli 100000 kaupunki	49	49	49
30000-100000 kaupunki	46	49	48
alle 30000 kaupunki	52	50	51
kuntakeskus tai taajama	51	54	53
maaseutu	51	55	53
Koulutus			
Ei ammattikoulutusta	47	49	48
Ammattikoulutus	51	57	54
Opistokoulutus	51	53	52
Yliopistokoulutus	42	38	39
Talouden yhteenlasketut nettotulot			
Alle 850 € (5000 mk)	51	48	49
850–1699 € (5000–9999 mk)	49	52	51
1700–2099 € (10000–12499 mk)	47	52	50
2100–3399 € (12500–19999 mk)	53	51	52
Yli 3400 € (20000 mk)	37	43	40
Asunut puolison kanssa			
1 – 5 vuotta	56	60	58
6 – 10 vuotta	55	55	55
11 – 15 vuotta	62	57	59
16 – 20 vuotta	54	63	60
21 – 29 vuotta	46	50	48
Yli 30 vuotta	38	40	39
Lapsiluku			
0 lasta	43	38	41
1 lapsi	50	51	51
2 lasta	50	55	53
3 tai useampia lapsia	57	58	58
Asuminen lasten kanssa			
Lapsi tai lapset muuttaneet kotoa	38	38	38
Osa lapsista muuttanut kotoa	58	61	60
Asuu lapsen tai lasten kanssa	65	65	65
Yhteensä, % (N)	49 (1512)	50 (2020)	50 (3532)

--- Se on kuitenkin niinkun tulonsiirto lapsettomilta tai yleensä yhteiskunnassa muilta kuin lapsiperheen jäseniltä lapsiperheille ja sellasenaan se on mun mielestä on ihan järkevä, koska jos aattelee ihmisen elämänkaarta niin siinä vaiheessa kun lapsii niinku kasvatetaan niin tuloja on niinku vähiten käytettävissä. Sit kun lapset muuttaa pois kotoa voi taas ruveta tosiaan tekeen enemmän töitä ja urakehitys ja kaikki muu niinku lähtee sillon, tulonsiirto niinku semmosista elämänvaiheista jollon rahaa on enemmän käytettävissä niin on mun mielestä järkevää suunnata siihen elämänvaiheeseen kun sitä rahaa on vähän vähemmän käytössä. (Haastattelu, nainen, 32 v)

Lisäpanostuksen kannatus verovarojen käyttöön lapsilisiin vaihteli eri väestöryhmissä kolmasosasta kahteen kolmasosaan. Kaikkein eniten lapsilisien kasvattamista kannattivat ymmärrettävästi lastensa kanssa yhdessä asuvat vanhemmat. Heillä oli eniten lapsista koituvia kuluja ja suurin tarve näiden kulujen kompensointiin. Näistä vanhemmista kaksi kolmasosaa olisi halunnut verovaroista suuremman siivun lapsilisiin. Seuraavaksi suurinta lisäpanoksen kannatus oli sellaisissa perhevaiheissa (parisuhteen keston mukaisesti) joissa lapsiin piti investoida enemmän rahaa, toisaalta pikkulapsiin ja toisaalta murrosikäisiin.

Vähiten verovarojen lisäystä lapsilisiin kannattivat periaatteessa lapsettomat ja lapsiperhevaiheen elämässään jo ohittaneet ihmiset. Heistäkin tosin vajaa 40 prosenttia olisi ollut valmis lisäämään verovarojen käyttöä lapsilisiin. Muita vähemmän lapsilisiin panostamista kannattivat hyvin koulutetut ja hyvätuloiset sekä vanhemmat ihmiset. Heille lapsilisillä ei ollut erityisempää taloudellista merkitystä.

Lapsilisien suuruuteen otettiin kantaa kysymyksessä, jossa kysyttiin kannattaako vastaaja lapsilisen huomattavaa korottamista (esimerkiksi noin 67 € eli 400 mk/kk) (Taulukko 3). Tällaisen huomattavan korotuksen kannalla oli 57 prosenttia miehistä ja 63 prosenttia naisista. Korotusta vastusti noin kymmenesosa kummastakin sukupuolesta. Loput eivät ottaneet asiaan erityistä kantaa.

Tuntuva lapsilisien korotusta kaipasi kolme neljäsosaa lapsiperheissä asuvista miehistä ja naisista. Naisilla lapsilisien korotuksen kannattaminen oli poikkeuksellisen suurta (n. 70 %) lisäksi nuorilla, keskimääräistä lyhyemmissä avioliitoissa, monilapsisilla, maaseudulla asuvilla ja ammattikoulutuksen hankkineilla. Miehillä näiden asioiden merkitys oli jonkin verran pienempi; eniten lapsilisien korottamista kannattivat korkeintaan 15 vuotta parisuhteessaan eläneet, pienituloiset miehet (kaksi kolmasosaa). Haastatteluissa pieniä lapsilisien korotuksia ei pidetty merkityksellisinä työelämästä kaivattuihin tuloihin verrattuna.

Taulukko 3. Kannattaa (kannattaa ehdottomasti tai kannattaa) lapsilisän huomattavaa korotusta (esimerkiksi noin 67 € eli 400 mk/kk), %.

Väestöryhmät	Mies	Nainen	Yhteensä
Ikäryhmät			
20-29 v	64	71	69
30-39 v	64	74	70
40-49 v	61	66	64
50-59 v	50	52	51
60-69 v	47	50	49
Asuinpaikka			
Pääkaupunkiseutu	58	56	57
Muu yli 100000 kaupunki	58	59	58
30000-100000 kaupunki	53	65	59
alle 30000 kaupunki	62	63	63
kuntakeskus tai taajama	56	68	62
maaseutu	58	72	65
Koulutus			
Ei ammattikoulutusta	56	62	59
Ammattikoulutus	60	71	66
Opistokoulutus	55	63	60
Yliopistokoulutus	55	54	54
Talouden yhteenlasketut nettotulot			
Alle 850 € (5000 mk)	66	66	66
850–1699 € (5000–9999 mk)	57	62	60
1700–2099 € (10000-12499 mk)	57	65	61
2100–3399 € (12500–19999 mk)	58	64	61
Yli 3400 € (20000 mk)	43	58	52
Asunut puolison kanssa			
1 – 5 vuotta	67	74	71
6 – 10 vuotta	67	72	70
11 – 15 vuotta	66	72	69
16 – 20 vuotta	67	75	72
21 – 29 vuotta	54	60	58
Yli 30 vuotta	45	53	50
Lapsiluku			
0 lasta	53	54	53
1 lapsi	58	64	62
2 lasta	57	66	63
3 tai useampia lapsia	62	71	67
Asuminen lasten kanssa			
Lapsi tai lapset muuttaneet kotoa	46	51	49
Osa lapsista muuttanut kotoa	59	68	64
Asuu lapsen tai lasten kanssa	72	79	77
Yhteensä, %	57	63	61
(N)	(1526)	(2032)	(3558)

Siis sillain että jotain niinkun lapsilisää korotetaan yheksäskymppist sataseen (euroon) kuussa sillä ei oo mitään merkitystä sillä ei olis mitään merkitystä vaikka se korotettais kahteen tai kolmeen sataan... Perusturvallisuus puuttuu, siitä et sä tiedät kuukauden kahden kolmen puolen vuoden päästä että sä saat sillonkin palkkaa... No onhan se hyvä olemassa on se parempi kun ei mitään, mutta tota kyl niinkun se isoin ongelma kyllä on todella ton työelämän puolella. (Haastattelu, mies, 42 v)

Vähiten lapsilisien tuntuva korottamista kannattivat vanhemmat ihmiset, joiden lapset olivat jo lähteneet maailmalle sekä hyvätuloiset miehet. Näille vastaajille lapsilisät eivät olleet (enää) tarpeen. Merkillepantavaa oli kuitenkin se, että näistäkin ihmisistä joka toinen kannatti lapsilisien reilua korottamista. Lapsilisillä on siis hyvin vahva kannatus niidenkin ihmisten parissa, joilla ei ole niihin (enää) henkilökohtaista tarvetta.

Nykyisessä suomalaisessa lapsilisäjärjestelmässä kaikille lapsiperheille maksetaan lasta kohden samansuuruiset lapsilisät perheen tuloista ja varallisuudesta riippumatta. Vastaajia pyydettiin ottamaan kantaa siihen tulisiko lapsilisien suuruus kytkeä jollakin tavalla vastaanottavan perheen tulotasoon. Kiinnostavaa kyllä nykyistä perheen tuloista riippumatonta lapsilisäjärjestelmää kannatti vain 34 prosenttia vastanneista naisista ja 28 prosenttia miehistä. Yli puolet oli sen sijaan perheen tulojen mukaan laskettavan lapsilisäjärjestelmän kannalla (Taulukko 4). Ainoastaan vähätuloisille lapsilisät olisi rajannut 11 prosenttia naisista ja 14 prosenttia miehistä. Jos lapsilisäjärjestelmä toteutettaisiin väestön erityistoiveiden suuntaisesti, se olisi siten perusteellisesti uudistettava.

Kyllä mä oon henkilökohtaisesti sitä mieltä että ne joiden tulot niinkun, pariskunta tai yksinhuoltajakin, joiden tulot ylittää jonkun tietyn rajan niin sen jälkeen mun mielestä lapsilisä on kyl turha. (Haastattelu, nainen, 38 v)

Lapsilisäjärjestelmän uudistaminen perheen tuloista riippuvaiseksi ei vaihdellut kannatukseltaan kovin paljoa eikä kovin systemaattisesti eri väestöryhmissä. Ainoa suurempi ero koski hyvätuloisia miehiä ja naisia sekä hyvin koulutettuja miehiä, jotka muita harvemmin olisivat olleet valmiita tekemään lapsilisistä perheen tuloista riippuvaisia. Tosin heistäkin 40 prosenttia olisi ollut valmis tähän uudistukseen vaikka he itse todennäköisesti olisivat uudistuksen maksumiehiä. Haastatteluissa jotkut hyvätuloiset jopa kokivat syyllisyyttä ja eriarvoisuutta saamistaan lapsilisistä, joita he eivät itse asiassa tarvinneet.

--- Meidän osalta täytyy sanoo tai siis lapsilisäsysteemi myös on eriarvoistava. Siks et me ei rehellisyyden nimissä tarvita, tai me ei tarvita siitä kun ehkä puolet... Sillä perusteella me puolet rahastoidaan siis Susannan ja Samulin lapsilisistä menee puolet rahastoon. (Haastattelu, mies, 31 v)

Taulukko 4. Kannattaa perheen tulojen perusteella laskettavaa lapsilisäjärjestelmää (mitä alhaisemmat tulot, sitä suurempi tuki), %.

Väestöryhmät	Mies	Nainen	Yhteensä
Ikäryhmät			
20-29 v	60	57	58
30-39 v	56	50	52
40-49 v	55	52	53
50-59 v	61	61	61
60-69 v	61	54	57
Asuinpaikka			
Pääkaupunkiseutu	57	55	56
Muu yli 100000 kaupunki	56	57	56
30000-100000 kaupunki	60	53	56
alle 30000 kaupunki	59	55	57
kuntakeskus tai taajama	59	55	56
maaseutu	59	54	56
Koulutus			
Ei ammattikoulutusta	60	58	59
Ammattikoulutus	63	55	59
Opistokoulutus	61	54	57
Yliopistokoulutus	39	52	47
Talouden yhteenlasketut nettotulot			
Alle 850 € (5000 mk)	55	57	56
850–1699 € (5000–9999 mk)	66	65	65
1700–2099 € (10000–12499 mk)	62	56	59
2100–3399 € (12500-19999 mk)	57	52	54
Yli 3400 € (20000 mk)	41	38	40
Asunut puolison kanssa			
1 – 5 vuotta	65	53	58
6 – 10 vuotta	43	50	47
11 – 15 vuotta	61	49	54
16 – 20 vuotta	52	49	51
21 – 29 vuotta	55	51	53
Yli 30 vuotta	62	55	58
Lapsiluku			
0 lasta	59	61	60
1 lapsi	62	46	53
2 lasta	59	55	56
3 tai useampia lapsia	54	52	53
Asuminen lasten kanssa			
Lapsi tai lapset muuttaneet kotoa	59	56	57
Osa lapsista muuttanut kotoa	59	58	58
Asuu lapsen tai lasten kanssa	53	45	48
Yhteensä, %	58	55	56
(N)	(1514)	(2046)	(3560)

... Mun veli on lääkäri ja hänen vaimonsa on lääkäri. He sai Reija-tyttären, no Reijan lapsilisä menee nollasta sataan euroo välillä kokonaan rahastoon tästä loppuikään asti, eikä sen tarte siihen lapsilisään puuttua, meidän kaverit jotka on jotain insinöörejä ja ja tota, öö sen sellasia niin kyllä niiden lapsilisät myös, menee säästöön, niille lapsille. Sit on niitä kavereita joidenka, jotka tekee virkamiestöitä keskituloillaan, niin ei niiden lapsilisät sitten meekään rahastoon. Kyl siin on niinku selkee iso ero... (Haastattelu, mies, 31 v)

Samaa kohdentamisen periaatetta mittasi tutkimuksen kysymys siitä, tulisiko valtion ja kuntien taloudellinen tuki kohdistaa vain huono-osaisille perheille ja yksilöille. Kysymys ei ollut siten tässä vain lapsilisistä vaan yleisemmästä periaatteesta perheille kohdennettavista tulonsiirroista. Vain huono-osaisten tukea kannatti 45 prosenttia miehistä ja 40 prosenttia naisista. Täysin samaa mieltä väittämän kanssa oli 12 prosenttia vastaajista. Eri mieltä asiasta oli 31 prosenttia miehistä ja 36 prosenttia naisista. Nämä vastaajat kannattivat nykyistä perhetukijärjestelmää, jossa tuki kohdennetaan kaikkiin perheisiin perheen taloudellisesta tilanteesta riippumatta.

Ajatusta julkisen vallan taloudellisen perhetuen rajaamisesta vain huono-osaisiin kannattivat odotetusti eniten pienituloiset, vähän koulutetut, iäkkäämmät ja maaseudulla asuvat. Näissä ryhmissä vähintään puolet vastaajista oli tämän periaatteen kannalla. Nuorista, hyvin koulutetuista ja hyvätuloisistakin 25–35 prosenttia oli valmis rajaamaan tuen vain huono-osaisiin.

Lapsilisien maksuaikataulun pidentämisellä varttuneempaan ikään oli väestössä vankka kannatus. Naista 68 prosenttia ja miehistä 53 kannatti sitä, että lapsilisä tulisi maksaa 20. ikävuoteen asti, mikäli lapsi opiskelee ja asuu kotona. Tätä kantaa vastusti vain 14 prosenttia naisista ja 25 prosenttia miehistä. Viidesosa vastaajista ei rohkennut ottaa asiaan kantaa.

Lapsilisien määräytymisperusteista kysyttiin muitakin tarkentavia mielipidekysymyksiä. Yksi näistä oli kysymys siitä pitäisikö lapsilisänä maksettavan tuen suuruus sitoa lasten ikään. Nykyistä mallia, jossa lapsen iällä ei ole vaikutusta, kannatti 60 prosenttia kummastakin sukupuolesta. Vanhemmille lapsille suurempaa maksettavaa tukea kannatti 34 prosenttia naisista ja 27 prosenttia miehistä. Monien kokemukset viittaavat siten siihen, että lapsista koituvat kulut kasvavat iän myötä. Tämän vastakohtana 12 prosenttia miehistä ja 6 prosenttia naisista olisi ollut myöntöväinen antamaan suuremman rahallisen tuen nuorimmille lapsille.

... Sitten kun lapset kasvaa ja on niinku koulussa niin ne, ne tarpeet on erilaiset ja sillon sitä niinku rahaa oikeesti tarvitaan ja menis enemmänkin. Et täst mm, jos lapsilisissä vois tai jotain toivetta haluais niinku esittää niin mun mielestä se olis just se että täytyis ottaa paremmin huomioon tää porrastus ja tää että koska sitä rahaa niinku oikeesti menee. (Haastattelu, nainen, 42 v)

... Kun lapset kasvaan niin huomaa että ne kuluttaakin enempi, ne tarvii jo harrastuksiin ja tämmösiin näin niin, ihan pieni vauva, se mikä sillä meni vaippoihin niin, se menee sitten viisvuotiaalla se että, sitä kuskataan jonnekin muskariin tai johonkin tämmöseen näin sitten että... (Haastattelu, nainen, 26 v)

Suhteessa lasten lukumäärään kannatettiin eniten voimassaolevaa lapsilisäjärjestelmää, jossa lapsilisä maksetaan jokaisesta lapsesta. Tätä mieltä oli noin 60 prosenttia kummastakin sukupuolesta. Reilun kolmasosan mielestä lapsilisänä maksettavan tuen tulisi kasvaa lasten lukumäärän kasvaessa. Tämäkin vastaa nykyistä suomalaista tukimallia. Suhteellisen harvat kannattivat ajatusta, että lapsilisä maksettaisiin vain kahdesta ensimmäisestä lapsesta tai vasta kolmannelta lapsesta alkaen.

Yksi haastateltava ihmetteli sitä, miksi kaksosista maksetaan ensimmäisen ja toisen lapsen lapsilisää eikä kahdesta ensimmäisestä lapsesta.

... Se mikä mun mielestä oli yllättävää oli se että et kun saa kaksoset niin se on niinku ensimmäinen ja toinen lapsi..., et mun mielestä se kaksosten pitäis mun mielestä olla selkeesti suurempi tai sillä lailla että onhan se eri asia et saat kaks lasta yhtä aikaan kun että sä saat ne peräkkäin ja pystyt käyttään osin samat vaatteet ja tarvikkeet ja muuta... (Haastattelu, nainen, 38 v)

4.3. Synnytys- ja äitiysavustus

Eräissä muissa maissa, kuten Ranskassa ja Virossa, on maksettu erityinen perheavustus lapsen syntymän tai adoption jälkeen. Espanjassa kolmannelta ja useammasta syntyvästä lapsesta maksetaan erillinen avustus. Lapsen syntymästä koituvien kulujen korvaamisen lisäksi tällä tuella (synnytysavustus) on pyritty lisäämään motivaatiota lasten synnyttämiseen.

Suomessa lapsen syntymän yhteydessä on maksettu vain pieni äitiysavustus. Tällä avustuksella on ollut varsinkin aikaisemmin enemmän lasten terveyden edistämiseen kuin perheen talouden helpottamiseen liittyviä tavoitteita.

Äitiysavustukseen on oikeus Suomessa asuvalla odottavalla äidillä, jonka raskaus on kestänyt vähintään 154 päivää ja joka on käynyt terveystarkastuksessa lääkärissä tai

neuvolassa ennen neljännen raskauskuukautensa päättymistä. Äiti voi valita joko äitiyspakkauksen tai 140 euron verottoman rahasumman. Noin kolme neljästä on valinnut avustuksen pakkauksena ja loput rahana.

Äitiyspakkauksessa on vaatteita sekä muuta tarpeellista:

- paitoja, housuja, potkupukuja, oloasuja, päähineitä, haalari, sukat ym.
- pyyheliina, aluslakana, pussilakana, peite, peitemakuupussi, sideharsovaippoja ym.
- patja, hoitoalusta, hiusharja, lelu, katselukirja, kynsisakset, terveystiteitä, kondomipakkaus ym.

Adoptiolapsesta voi saada äitiysavustuksen, jos lapsi on otettu hoitoon alle 18-vuotiaana ja jos adoptiovanhempi asuu Suomessa.

Tutkimuksessa kysyttiin kannattavatko vastaajat ajatusta lapsen syntymän yhteydessä maksettavasta avustuksesta (Taulukko 5). Avustuksen suuruutta ei siis määriteltä. Tällaista tukea kannatti 55 prosenttia miehistä ja 58 prosenttia naisista. Ehdottomasti sitä kannatti vajaa viidesosa vastaajista. Tukea vastusti vain kymmenesosa kummastakin sukupuolesta. Kolmasosa ei pystynyt ottamaan asiaan kantaa.

Syntymän yhteydessä maksettavan avustuksen kannatus oli melko tasaista eri väestöryhmissä. Nuorista pienituloisista sitä kannatti kaksi kolmasosaa kun taas hyvätuloisista ja hyvin koulutetuista sitä kannatti 40–50 prosenttia. Sillä, oliko itsellä lapsia, ei ollut juurikaan vaikutusta tämän tuen kannatukselle.

Taulukko 5. Kannattaa (kannattaa ehdottomasti tai kannattaa) lapsen syntymän yhteydessä maksettavaa avustusta, %.

Väestöryhmät	Mies	Nainen	Yhteensä
Ikäryhmät			
20-29 v	56	65	62
30-39 v	54	65	60
40-49 v	56	51	53
50-59 v	54	53	54
60-69 v	53	58	56
Asuinpaikka			
Pääkaupunkiseutu	52	51	52
Muu yli 100000 kaupunki	57	57	57
30000-100000 kaupunki	53	59	56
alle 30000 kaupunki	58	57	57
kuntakeskus tai taajama	56	61	59
maaseutu	60	63	62
Koulutus			
Ei ammattikoulutusta	56	63	59
Ammattikoulutus	58	63	61
Opistokoulutus	57	53	55
Yliopistokoulutus	43	49	47
Talouden yhteenlasketut nettotulot			
Alle 850 € (5000 mk)	63	64	64
850–1699 € (5000–9999 mk)	57	60	59
1700–2099 € (10000–12499 mk)	58	59	58
2100–3399 € (12500–19999 mk)	53	57	55
Yli 3400 € (20000 mk)	39	49	44
Asunut puolison kanssa			
1 – 5 vuotta	58	65	62
6 – 10 vuotta	54	63	60
11 – 15 vuotta	59	60	60
16 – 20 vuotta	47	61	56
21 – 29 vuotta	55	47	51
Yli 30 vuotta	53	57	55
Lapsiluku			
0 lasta	52	53	52
1 lapsi	58	58	58
2 lasta	55	58	57
3 tai useampia lapsia	59	61	60
Asuminen lasten kanssa			
Lapsi tai lapset muuttaneet kotoa	51	52	51
Osa lapsista muuttanut kotoa	59	56	57
Asuu lapsen tai lasten kanssa	61	62	62
Yhteensä, % (N)	55 (1520)	58 (2025)	57 (3545)

4.4. Lapsiperheiden asumistuki

Lapsiperheiden saamien tulonsiirtojen piiriin voidaan lukea myös lapsiperheiden asumistuki, jolla kohtuullistetaan lapsiperheiden asumiskustannuksia. Tässä raportissa lapsiperheiden asumistukea käsitellään hyvin suppeasti. Järjestelmän muutoksista huolimatta asumistuen merkitys on viime vuosina supistunut lapsiperheiden arkipäivässä.

1990-luvun kuluessa nuoret aikuiset syrjäytyivät asuntomarkkinoilta: nuorten, alle 30-vuotiaiden omistusasunnossa asuvien määrä väheni kymmenessä vuodessa neljäsosaan. Vuonna 2001 45 prosenttia alle kouluikäisistä lapsiperheistä asui ahtaasti (vähemmän kuin yksi huone asukasta kohden). Runsaasta 200 000 asuntovelkaisesta lapsiperheestä noin puolet oli laskennallisesti erittäin suurissa lainanhoitovaikeuksissa. Vuonna 2000 heistä neljäsosa katsoi velkamääränsä ylittävän selviytymisrajan. Omistusasumisen kustannukset tulisi jakaa tasaisemmin perheen koko elinkaarelle. (Perhepoliittinen strategia 2003.)

Vuonna 1994 perhetukiudistuksen yhteydessä sovittu asumistuen korottaminen kohdistettiin lapsiperheisiin. Vuoden 1998 alussa lapsiperheiden täysimääräisen asumistuen tuloajaa nostettiin vuoden 1995 tasolle. Asumistukea alettiin myöntää aikaisempaa suuremmilla tuloilla. Samalla poistettiin vähimmäisomavastuu. Lapsiperheiden osuus asumistuen saajista alentui kuitenkin voimakkaasti 1990-luvulla. Vuonna 1990 asumistuen saajista lähes 70 prosenttia oli lapsiperheitä. Vuonna 1997 osuus oli enää noin 45 prosenttia. (Hiilamo 2002.)

Sosiaali- ja terveysministeriön perhepoliittisen strategian (Perhepoliittinen strategia 2003) mukaan lapsiperheiden asuinkustannukset tulisi saada kohtuullisiksi (korkeintaan 25 prosenttia kokonaismenoista). Asumistuen normien jälkeenjääneisyys on merkinnyt myös toimeentulotuen antaman lisäävun varaan joutumista.

5. PERHEVAPAAT JA NIIHIN KÄYTETYN AJAN KORVAAMINEN

Odottavan äidin ja syntyvän lapsen terveyden ja toimeentulon varmistamiseksi on vanhemmille turvattu lainsäädännöllä oikeus vapaaseen ja päivärahaan. Perhevapaa tarjoaa mahdollisuuden hoitaa pientä lasta kotona ja päiväraha korvaa niitä ansionmenetyksiä, joita kotona työskentelystä aiheutuu.

5.1. Perhe- ja vanhempainvapaat

Suomen perhevapaiden perinteet ulottuvat jo 1960-luvulle, mutta Euroopan Unionissa vasta vuonna 1996 tuli voimaan direktiivi vanhempainvapaasta, joka on sittemmin huomioitu jäsenmaiden lainsäädännössä. Perhevapaan pituus vaihtelee kolmesta kuukaudesta kahteen vuoteen. Kaikissa maissa on taattu, että vanhemmat voivat saada työnsä takaisin perhevapaan jälkeen tai ainakin jonkin vastaavan tehtävän. Suomessa (158 päivää) ja Ruotsissa (450 päivää) maksetaan myös vanhempainpäivärahaa. (Family Benefits and Family Policies in Europe 2002.)

Suomi on jäänyt jälkeen muista Pohjoismaista vanhempainvapaiden ja isäkiintiöiden kehittämisessä, mutta hoitovapaiden kehittämisessä Suomesta tuli uranuurtaja.

Äitiysvapaat ovat vain äideille korvattavia jaksoja ennen ja jälkeen lasten syntymän. Äitiysvapaa kestää nykyisin 105 arkipäivää ja sen voi aloittaa varhennettuna ennen synnytystä. Äitiysvapaat oli alun perin tarkoitettu suojelemaan äidin ja vastasyntyneen lapsen terveyttä (Suomessa vuodesta 1964) ja äitiysraha (vuodesta 1964, ei ansiosidonnainen) oli tarkoitettu korvaamaan ansionmenetyksiä vapaan ajalta. (Haataja 2004.)

Haastatteluissa äitiysloman (äitiysvapaa + vanhempainvapaa) pituudeksi kaivattiin koko vuotta. Perusteluina nostettiin toistuvasti esille erityisesti rintaruokinnan jatkaminen tähän asti WHO:n suositusten mukaisesti.

... et lasta tulis rintaruokkia tai et rintaruokinta pitäis jatkuu sinne yhden vuoden ikään mikä on mun mielestä semmonen hyvä suositus, niin sitähän toi ei tue et kun täytyy yheksän kuukauden ikänen jättää kotiin ja lähtee töihin tavallaan niin siinä vois olla yks semmonen peruste jolla sitä vois pidentää vuoden pituiseksi. (Haastattelu, nainen, 31 v)

No minusta äitiysloma vois olla pidempi koska nythän meillä on Suomessa käytetty tätä vanhaa imetyssuositusta... WHO:n suositus on kahteen ikävuoteen saakka osittaisimetystä... Et ihan niinku tän WHO:n imetyssuosituksen takia niin musta äitiyslomaa ois syytä pidentää jonkun verran, muutaman kuukauden. (Haastattelu, nainen, 42 v)

... monille tekis hyvää siis saada äidinmaitoa, ihan jo sitäkin ajatellen, ja itse asiassa mä tiedän itse äitejä jotka on kärsinyt hirveesti siitä että heillä on ollu rahatilanne se että hänen on ollu pakko mennä töihin, ansiotöihin sitten kun äitiysloma on loppunut, mutta hän ois halunnut myös imettää, ja siinä on voinu olla joitakin allergioita taustalla joihin hän on niinku halunnu vaikuttaa, pyrkii vaikuttamaan että vois mahdollisimman kauan imettää lasta, mut sehän ei käytännössä tietenkään onnistu sillä lailla... Et kyl äitiyslomakin ihan itse tää äitiysloma niin pitäis voida pidentää vähintään vuoteen. (Haastattelu, nainen, 36 v)

... sen jälkeen joutuu lähteen töihin ja aattele kuitenkin nykyään kuitenkin kauheesti tavallaan painostetaan äitejä imettämään pitkään niin, sen on melkein loputtava silloin kun äiti lähtee töihin, et jos lähtee – (Haastattelu, nainen, 26 v)

Isyysvapaat (vuodesta 1978) tarjoavat äideille ja isille yhteistä aikaa lapsen syntymän yhteyteen. Isät voivat osallistua perhe-elämään ja tutustua lapseensa 1–18 arkipäivää syntymän jälkeen. Isyyspäiväraha on ansiosidonnainen ja sopii siksi muita huonommin pienituloisille miehille. Työnantajakaan ei saata suhtautua isyysvapaaseen kovin suopeasti.

Mä otin viikon... Ei voinu mainosalalla ottaa pitempään siitäkkin oli jo huutoo... Siitäkin tuli jo purnausta (mies, 42 v)

Erityistapauksena haastattelussa todettiin, että naispari ei saa lainkaan isyyslomaa.

Sitähän (isyyslomaa) ei saa. Et sitä ei meillä (naispari) saanu koska isä ei asu äidin kanssa niin ei saanu isä, enkä saanu minä koska mä en oo mies. Et meiltä meni se niinku ohi. (nainen, 40 v)

Vanhempainvapaa on maksimissaan 158 arkipäivää äidille tai isälle. Lapsi on Suomessa 9–10 kuukauden ikäinen vanhempainvapaan päättyessä, riippuen siitä paljonko äiti on pitänyt vapaastaan ennen lapsen syntymää ja pitääkö isä vanhempainvapaata ja bonusvapaan (yleensä 263 päivää äitiysvapaan alkamisesta). Ruotsissa tämä vapaa on 1,3 vuotta. Suomessa vanhempainvapaaseen saa 60 arkipäivän pidennyksen kutakin lasta kohden eli jos syntyy kaksoset, kolmoset tai jopa neloset.

Vanhempainvapaan alkuperäisenä tarkoituksena oli tukea lastenhoidon jakamista, isän vanhemmuutta ja sitä, etteivät äidit joutuisi kärsimään menetyksiä työurallaan pitkien työstä poissaolojaksojen seurauksena. Käytännössä vanhempainvapaiden jälkeisiä pitkiä lastenhoitovapaita ovat käyttäneet kuitenkin ensisijaisesti äidit. (Haataja 2004.)

Vanhempainvapaita voivat täysimääräisesti hyödyntää vain pysyvässä työsuhteessa olevat, koska heillä on oikeus palata entiseen työhönsä. Suomalainen vanhempainvapaa

on pysytellyt lähes 1980-luvun alun tasolla ilman suurempia muutoksia. Muissa Pohjoismaissa perhevapaiden kokonaispituutta ja isien kannustamista vapaiden jakamiseksi on kehitetty enemmän. (Haataja 2004.)

Vanhempainvapaisiin kuuluvat äitien ja isien kesken neuvoteltavat ja jaettavat vanhempainvapaat, jolloin toinen vanhemmista saa vanhempainrahaa lasten hoitamisesta. Isät käyttävät melko harvoin mahdollisuuttaan tähän vapaaseen. Isille on kiintiöity osat vanhempainvapaista, eli isäkiintiöt (jatkettu vanhempainvapaan isyysvapaa), jotka pidentävät vanhempainvapaan kokonaispituutta 1 – 12 arkipäivää, jos isä käyttää vanhempainvapaasta vähintään 12 viimeistä arkipäivää. Jos äidillä ei ole työpaikkaa johon palata, isän vapaa veisi tältä ajalta äidin tulolähteen. Vain noin neljällä kymmenestä vanhempain- tai hoitovapaalla olevasta äidistä on työpaikka johon palata. (Haataja, 2004.)

Haastatteluissa näihin jatkettuihin isyysvapaisiin suunnattiin rajua kritiikkiä. Hulluksi koettiin se, että äidit olisivat joutuneet lähtemään kuukaudeksi töihin ennen hoitovapaataan edellyttäen, että heillä oli työpaikka mihin palata. Tilalle toivottiin kunnan isyysvapaata, jolla olisi jotain käytännön merkitystä.

---Hän piti sen lakisääteisen sen kolme viikkoo, mut se on just et kun se on niin tyhmä se isäkuukausi, kun se on niin typerästi suunniteltu et se ois vaatinu et mä oisin ollu sit kuukauden ilman mitään rahaa tai sit et mä oisin muka mennyt kuukaudeks töihin... en tiedä et mitä mä oisin töissä tehnyt jos mä olisin ilmoittanut työnantajalle et hei et mä tuun kuukaudeks nyt et et isä viettää isäkuukauden... varmaan työnantajat on niinku kaikki tosi nyrpeitä siitä että joku ryysää kuukaudeks sinne takasin ja sitten jää taas pois, et eihän siit oo heillekään mitään hyötyä... moni isä varmaan tykkäis olla esimerkiks kolme neljä kuukautta, mut ku siinäkin ajassa ne lomat niinku vähenee, niin sit se vaikuttaa heti et sä sit seuraavana kesänä joudut ottaan palkatonta jos sä haluat sen neljä viikkoo kesälomaa. (Haastattelu, nainen, 38 v)

---Mun mielestä se että se isän lomaoikeus jos pysyis hyvänä vaik se oliskin vaik neljä kuukautta töistä pois niin se olis mun mielestä vois jo vaikuttaa. Ja jotenkin et sen sais pitää sen niinku...sen isäkuukauden niinku mis vaihees vaan... vaik silleen et kun mä oon menossa marraskuun alusta töihin, niin mies vois olla siinä sit vaik niinku kuukauden sen jälkeen. (Haastattelu, nainen, 38 v)

---Jokainen joka on eläny perheessä jossa on lapsia ja sit äiti on äitiyslomalla ja isä töissä niin tietää kuinka käytännössä täydellisen mahdotonta tehdä niin et yhtäkkiä äiti meneekin kolmeks viikoks töihin ja isä on sen sijasta kolme viikkoo isyyslomalla. Se tarkoittaa sitä et äidilt menee kokonaan rahat pois ja isä säästää äitiysloma- tai vanhempainlomakorvaukset (ja elää sen)... sen isyysloman ylimääräisen ajan taloudellisesti ahtaammalla, aikana jollon muutenkin on yleensä ahtaalla, nii niin eihän sehän on ihan täysin ääliömäinen uudistus, ihan vesitetty. (Haastattelu, mies, 31 v)

Sanotaan että idea on kaunis mut et sehän ei niinku oikein hyödytä ketään... koska äiti ja isä ei samaan aikaan voi olla kotona, sehän ei mahdollista sitä että perhe voi olla yhdessä lapsen kanssa, tai että koko perhe voi siis olla yhdessä, vaan sehän mahdollistaa vaan sen että isä tulee ja niin sanotusti paikkaa äitiä mutta kun hänellä edelleenkaan ei sitä maitoa ole rinnoissaan, niin se tekee sen että sen äidin pitäis mennä siksi kuukaudeksi töihin, siis palata omaan työpaikkaan mikäli hänellä sellainen on. Ja jos hänellä ei sellaista oo, niin sitten työttömyyspäivärahalle se kuukaus, ja sehän on nyt sanotaan että kuolleenä syntynyt idea. (Haastattelu, nainen, 36 v)

Vanhempainvapaan jälkeen vanhemmilla on oikeus jäädä vielä kokoaikaiselle **hoitovapaalle** niin pitkäksi aikaa kunnes lapsi täyttää kolme vuotta. Tälle ajalle voi hakea lasten kotihoidontukea. Osittaista hoitovapaata voi saada koulun toisen lukuvuoden loppuun asti. Osittaista hoitorahaa ei makseta kuitenkaan yli 3-vuotiaiden lasten kotihoidosta.

Tutkimuksessa kysyttiin vastaajien kantaa nykyisen vanhempainloman pituudesta. Riittävänä sitä piti 63 prosenttia miehistä ja 57 prosenttia naisista. Miehistä 34 prosenttia ja naisista 41 prosenttia piti vanhempainloma liian lyhyenä (Taulukko 6). Liian pitkänä sitä piti vain pari prosenttia vastaajista.

Eniten vanhempainloman pidennystä kaipasivat nuoret vain muutaman vuoden parisuhteessaan viettäneet pienituloiset naiset. Heistä yli puolet olisi pidentänyt vanhempainloma. Miehillä tilanne oli muutoin melko sama, mutta pienituloisuus ei liittynyt heidän kantaansa. Vähiten vanhempainloman pidennystä kaipasivat vanhemmat ihmiset, joiden lapset olivat jo muuttaneet omilleen sekä parempituloiset miehet. Heistäkin noin 30 prosenttia kannatti kuitenkin loman pidennystä.

---Mun mielest se ois kaikkein paras että siihen tulis jonkinlaista porrastusta siihen äitiys- ja vanhempainlomaan sillä tavalla että jos olis mahdollisuus tehdä osa-aikatyötä siinä ohessa, niin sallittais ja mahdollistettais myös taloudellisesti et nythän se on ainoastaan sunnuntaityöt on mahdollisia. (Haastattelu, nainen, 31 v)

Samanhenkinen oli kysymys, jossa tiedusteltiin kannattiko vastaaja parempia vanhempainlomajärjestelyjä työssäkäyville naisille, jotka saavat lapsen. Mitä nämä paremmat järjestelyt olisivat jäi tässä tapauksessa vastaajan mielikuvituksen varaan. Tätä uudistusta kannatti 70 prosenttia miehistä ja 75 prosenttia naisista (Taulukko 7). Miehet olivat siis laajana rintamana naisten vanhempainloman parannuksen takana, vaikka se ei koskenutkaan heitä itseään. Ehdottomasti ajatusta kannatti 21 prosenttia miehistä 32 prosenttia naisista. Ajatusta vastusti vain kolmisen prosenttia kummastakin sukupuolesta. Loput eivät ottaneet asiaan kantaa.

Taulukko 6. On sitä mieltä, että nykyinen vanhempainloma on liian lyhyt, %.

Väestöryhmät	Mies	Nainen	Yhteensä
Ikäryhmät			
20-29 v	46	57	53
30-39 v	47	47	47
40-49 v	33	37	35
50-59 v	26	34	30
60-69 v	24	29	27
Asuinpaikka			
Pääkaupunkiseutu	40	41	40
Muu yli 100000 kaupunki	42	42	42
30000-100000 kaupunki	31	46	39
alle 30000 kaupunki	36	39	38
kuntakeskus tai taajama	27	41	35
maaseutu	35	40	38
Koulutus			
Ei ammattikoulutusta	34	39	37
Ammattikoulutus	37	44	41
Opistokoulutus	35	43	40
Yliopistokoulutus	32	38	36
Talouden yhteenlasketut nettotulot			
Alle 850 € (5000 mk)	37	50	44
850–1699 € (5000–9999 mk)	38	40	39
1700–2099 € (10000–12499 mk)	34	43	39
2100–3399 € (12500-19999 mk)	35	40	38
Yli 3400 € (20000 mk)	29	39	35
Asunut puolison kanssa			
1 – 5 vuotta	50	58	55
6 – 10 vuotta	51	46	48
11 – 15 vuotta	42	48	45
16 – 20 vuotta	30	45	40
21 – 29 vuotta	27	33	30
Yli 30 vuotta	24	30	27
Lapsiluku			
0 lasta	38	43	41
1 lapsi	35	44	40
2 lasta	32	37	35
3 tai useampia lapsia	33	43	39
Asuminen lasten kanssa			
Lapsi tai lapset muuttaneet kotoa	28	31	30
Osa lapsista muuttanut kotoa	30	39	35
Asuu lapsen tai lasten kanssa	41	48	46
Yhteensä, %	35	41	38
(N)	(1495)	(2003)	(3498)

Taulukko 7. Kannattaa (kannattaa ehdottomasti tai kannattaa) parempia vanhempainlomajärjestelyjä työssäkäyville naisille, jotka saavat lapsen, %.

Väestöryhmät	Mies	Nainen	Yhteensä
Ikäryhmät			
20-29 v	79	87	84
30-39 v	75	77	76
40-49 v	68	73	71
50-59 v	65	69	67
60-69 v	65	70	68
Asuinpaikka			
Pääkaupunkiseutu	68	76	73
Muu yli 100000 kaupunki	76	71	73
30000-100000 kaupunki	69	75	72
alle 30000 kaupunki	70	73	72
kuntakeskus tai taajama	66	79	73
maaseutu	73	78	76
Koulutus			
Ei ammattikoulutusta	68	77	73
Ammattikoulutus	72	75	73
Opistokoulutus	71	76	74
Yliopistokoulutus	67	74	71
Talouden yhteenlasketut nettotulot			
Alle 850 € (5000 mk)	79	79	79
850–1699 € (5000–9999 mk)	71	77	74
1700–2099 € (10000–12499 mk)	73	75	74
2100–3399 € (12500-19999 mk)	66	74	71
Yli 3400 € (20000 mk)	59	74	68
Asunut puolison kanssa			
1 – 5 vuotta	75	86	81
6 – 10 vuotta	77	79	78
11 – 15 vuotta	77	75	76
16 – 20 vuotta	70	73	72
21 – 29 vuotta	64	75	70
Yli 30 vuotta	59	68	64
Lapsiluku			
0 lasta	72	77	75
1 lapsi	71	75	73
2 lasta	66	75	72
3 tai useampia lapsia	68	75	72
Asuminen lasten kanssa			
Lapsi tai lapset muuttaneet kotoa	62	70	66
Osa lapsista muuttanut kotoa	66	75	71
Asuu lapsen tai lasten kanssa	74	79	77
Yhteensä, %	70	75	73
(N)	(1529)	(2034)	(3563)

Suomalaiset olivat hyvin yleisesti naisten parempien vanhempainlomien kannalla omasta taustastaan ja perhetilanteestaan riippumatta. Kannattajien osuudet vaihtelivat noin 60 prosentista lähelle 90 prosenttia. Voimakkainta tämän ajatuksen kannatus oli ymmärrettävästi niiden nuorten naisten keskuudessa, joilla mahdollisuus vanhempainlomaan oli vielä edessäpäin.

No aivan ehdottomasti (tärkeimpiä) niinku kaikki nää vanhempainvapaat... miksei anneta perheille niinkun sitä valinnanvaihtoehtoo että et millon ne pitää isyysslomapäivät ja kuinka monessa jaksossa...(Haastattelu, nainen, 32 v)

Enemmistö vastaajista kannatti ajatusta, että miesten tulisi käyttää nykyistä enemmän oikeuttaan pitää perhevapaita, sekä vanhempainlomia että hoitovapaa. Tätä mieltä oli 70 prosenttia miehistä ja 80 prosenttia naisista. Täysin samaa mieltä asiasta oli 17 prosenttia miehistä ja 25 prosenttia naisista. Miesten lisääntyvää perhevapaiden käyttöä vastusti vain viitisen prosenttia kummastakin sukupuolesta.

Vanhempainloman jatkamista vain isille tarkoitettulla lisäkuukaudella kannatti 38 prosenttia miehistä ja 44 prosenttia naisista. Ehdottomasti sitä kannatti noin kymmenesosa molemmista sukupuolista. Tätä lisäkuukautta vastusti 15 miehistä ja 11 prosenttia naisista. Loput eivät ottaneet asiaan kantaa.

Haastatteluissa vanhempainvapaa sai kritiikkiä siitä, että lapsen joutuu toimittamaan liian pienenä päivähoitoon. Jotkut äidit kokivat siksi velvollisuudekseen jäädä koko-aikaiselle hoitovapaalle.

Kyllä (olisi tyytyväinen perhevapaisiin), jos se vanhempainloman aikainen päivähoitosysteemi ois järkevämpi. Et jos siinä vaiheessa kun äitiysloma, vanhempainloma loppuu, jos perheellä ois edelleenkin taloudellinen vaihtoehto niitä lapsia hoitaa, niin sillä äitiysloman pituudella ei sinänsä ois niin paljon merkitystä. Mutta et nykyisellään musta on ihan hirveetä että kymmenen kuukauden ikäinen vauva pannaan isoon päiväkotiryhmään. Koska ei se vauva siinä vaiheessa tartte mitään muuta kuin syliä. Että tottakai mieluiten sen oman vanhemman syliä. Sit kun aattelee et se on aina eri aikuiset, niinku mitä isompi kaupunki niin sitä enempi sijaiset vaihtelee ja, siellä niitä pompotellaan sitten. (Haastattelu, nainen, 32 v)

... Se (vanhempainvapaa) on hassun pituinen jos puhutaan nyt niinku biologisesta perheeseen syntyvästä vauvasta niin sehän loppuu just sillon kun lapsella on luonnostaan niinku vierastamiskausi, joka on niinku kaikkein se hankalin ja lapsen kannalta pahin mahdollinen aika lähtee sitten hoitoon, et jopa joku on sanonut että mieluummin puolen vuoden ikäisenä kuin kymmenen kuukauden ikäisenä ja tietysti parempi jos pystyis vähän niinku sen yli, et kyl niinkun, se mun mielestä vois olla muutaman kuukauden ihan hyvin pidempi.

... Kyl mä ite voisin kuvitella et mä oisin voinu vaikka vähän tinkiä ja kyllähän mä sitten jäinkin sitten semmoselle hoitovapaalle vielä jonkun lapsen kanssa et mä sain olla siihen vuoteen sen kans et se oli hyvä mahdollisuus ja onhan se olemassa... Se on kerran elämässä, se on niin tärkeä elämänvaihe kyllä se, se alku että tota, kyllä siihen pitäis olla varaa. (Haastattelu, nainen, 43 v)

Haastattelussa nousi esille erityisongelmana myös se, että vain nuorimmille adoptiolapsille voi saada vanhempainvapaan, vaikka uusi perheenjäsen vaatii paljon sopeuttamista ja erityisen hyvää alkuvaiheen hoitoa. Lisäksi vanhempainvapaa on jostakin tuntemattomasta syystä muista vapaista poiketen adoptiovanhemmille vain seitsemän kuukautta.

... tullaan sit siihen että, siihen niinkun tota ihmeelliseen asiaan että adoptiovanhemmillahan ei oo senkään mittanen se vanhempainvapaa. Et se on niinku seitsemän kuukautta yhteensä kun biologisella perheellä se on yhdeksän kymmenen kuukautta se jakso. Ja siihen ei oo niinku minkään valtakunnan kyllä sellasta niinkun järjellistä selitystä että minkä takia näin on. (Haastattelu, nainen, 32 v)

... (ottolapsen) hoitovapaa kyllä... pitäis olla kolme vuotta siitä eteenpäin kun lapsi tulee perheeseen. Et perheeseen tuleminen niinku rinnastettais lapsen syntymään... Suomessa on myös niinku laissa niin että vaan 0–6 -vuotiaat lapset tai heidät, jos adoptoi 0–6 -vuotiaan lapsen niin silloin voi saada vanhempainvapaata, et jos lapsi on ehtinyt täyttää seitsemän niin ei päivääkään. (Haastattelu, nainen, 32 v)

... Katsotaan että lapsi joka on elänyt lastenkodissa, kokenu niinku hylkäämisen ja erokokemuksen ja kenties jotain muutakin traumaattista, niin katsotaan et se on vähemmän vanhempiensa ajan tarpeessa kun perheeseen syntynyt biologinen vauva jolla ei yleensä nyt oo tapahtunut mitään kovin niinku dramaattista, et se tuntuu ihmisistä ihan uskomattomalta, et eihän voi olla niinkun noin... (Haastattelu, nainen, 32 v)

5.2. Vanhempainpäivärahat

Perhelisien (äitiysrahat ja vanhempainrahat) tarkoituksena on korvata työssä käyneen äidin tai isän tulojen menetystä äitiys- ja perhevapaan ajalta. Vanhempain- ja äitiysvapaita ja -rahoja on ollut tarjolla vain osassa Euroopan maista. Niiden suuruus määräytyy yleensä aiempien palkkatulojen perusteella. Joissakin tapauksissa korvauksen suuruus on kytketty sairauspäivärahaan, kuten Pohjoismaissa ja Hollannissa. Äitiysetuihin kuuluvat Euroopassa miltei aina myös terveydenhuollon palvelut. (Family Benefits... 2002.)

Lapsen synnyttäminen on oikeuttanut Suomessa korvaukseen ja äitiyslomaan yleisen sairausvakuutuksen perusteella vuodesta 1964 alkaen. Äitiyslomaa pidennettiin 186 päivään vuonna 1978, jolloin käyttöön tuli myös kahden viikon isyysloma. Vuonna

1982 äitiyspäivärahojen taso nousi sairaskorvauksen kokonaisuudistuksessa noin kaksinkertaiseksi, mutta niistä tuli samalla veronalaista tuloa. (Hiilamo 1999.)

Vanhemmat voivat hakea vanhempainpäivärahoja ja muuta taloudellista tukea, kun perheeseen syntyy lapsia ja kun lapset varttuvat. Tukea voi saada raskauden ja synnytyksen perusteella tai lapsen hoidon perusteella. Tukea voi hakea myös kansainvälisestä adoptiosta aiheutuviin kustannuksiin. Äitiys-, isyys- ja vanhempainraha voidaan maksaa työnantajalle siltä perhevapaan ajalta, jolta työntekijä saa palkkaa. Työssäkäyville vanhemmille vanhempainpäiväraha määräytyy työtulojen perusteella, muille vanhemmille tuki maksetaan vähimmäispäivärahana.

Vähimmäispäivärahan markkamäärä romahti vuonna 1996, jolloin se laski nimellisestikin vuoden 1990 tason alapuolelle. Bruttopäiväraha alentui tammikuusta 1995 joulukuuhun 2002 reaalisesti peräti 34,4 prosenttia ja nettopäiväraha tätäkin enemmän. Lisäksi vähimmäispäivärahaa saavien naisten lukumäärä kasvoi: vuoden 1993 6 prosentista se kasvoi jo 1996 noin 30 prosenttiin. Vuonna 2001 26 prosenttia synnyttäjistä sai pienintä mahdollista päivärahaa eli vain noin 252 euroa kuukaudessa. (Hiilamo 1999.) Tämä summa on huomattavasti pienempi kuin minimitoimeentulon tai työttömyyspäivärahan raja.

Vuodesta 1985 alkaen vanhempainpäivärahat on jaettu Suomessa kolmeen eri jaksoon: yksinomaan äidille tarkoitettuun äitiysrahakauteen (pituus 105 arkipäivää), jommallekummalle lasta kotona hoitavalle puolisolle tarkoitettuun vanhempainrahakauteen (pituus 158–170 arkipäivää, tähän sisältyy valinnainen maksimissaan 12 päivän isyysloman pidennys suoraan vanhempainrahakauden perään) sekä lapsen isälle tarkoitettuun isyysrahakauteen (pituus 1–18 arkipäivää). Lapsi on tavallisesti noin 9 kuukauden ikäinen, kun vanhempainraha päättyy. Vanhemmat voivat pitää vanhempainvapaan (158 arkipäivää äitiysrahakauden päättymisestä) kokoaikaisesti tai osa-aikaisesti. Äidille ei makseta vanhempainpäivärahaa tai kotihoidon tukea ajalta, jolloin isä saa vanhempainrahaa tai isyysrahaa vanhempainrahakauden jälkeen.

Äitiys-, isyys- ja vanhempainrahan sekä erityisäitiysrahan määrä lasketaan hakijan työtulojen perusteella samoin kuin hakijan sairauspäiväraha. Se on tyypillisesti 65 prosenttia saajan bruttotuloista. Päiväraha määräytyy yleensä hakijan aiempien eli verotettujen työtulojen perusteella, ei siis tämänhetkisten työtulojen mukaan. Vuonna 2004 päiväraha maksettiin vuoden 2002 verotettujen työtulojen mukaan. Jos hakijalle ei tule työtulojen perusteella maksettavaksi äitiys-, isyys- tai vanhempainrahaa, hänelle maksetaan päivärahaa 11,45 euroa arkipäivää kohden. Mikäli äiti siirtyy työttömyysturvalta vanhempainpäivärahalle on etuus vähintään 86 prosenttia työttömyysturvasta eli 19,80 euroa/päivä.

Hakija voi saada päivärahan verotusta tuoreempien työtulojen perusteella, jos hänellä on ollut työtuloa jatkuvasti vähintään 20 % enemmän kuin verotuksessa todetut indeksillä korotetut työtulot. Tällöin hän voi esittää Kelalle kuuden kuukauden tulonsa joko kuuden kuukauden ajalta ennen hakemuksen jättämistä tai ennen äitiys- tai vanhempainrahakauden alkamista. Jos hakijalle on maksettu vanhempainpäivärahakautta edeltäneen 4 kuukauden aikana työttömyysetuutta, koulutustukea tai työllistämistukea työelämävalmennukseen, hänen päivärahansa on vähintään 86 prosenttia maksetun etuuden määrästä. Jos hakija on saanut opintorahaa 4 kuukauden aikana ennen kuin hänen vanhempainpäivärahakautensa alkoi, hänen päivärahansa lasketaan opintorahan perusteella.

Vähimmäismääräistä äitiys- ja vanhempainpäivärahaa saavat ennen kaikkea nuoret äidit, joilla on useita pieniä lapsia ja joiden koulutustaso on matala ja jotka ovat opiskelijoita tai oman kotitalouden hoitajia. Alle kolmivuotiaiden lasten äideistä (joiden vanhempainrahakausi on päättynyt) 30 % on hoitovapaalla. Hoitovapaan käyttö on keskimääräistä harvinaisempaa korkeasti koulutettujen ja yrittäjien keskuudessa. (Takala 2000.)

Vanhempainpäivärahan korottamista nykyisestä noin 65 prosentista 80 prosenttiin (kuten oli vielä vuonna 1992) ansiotuloista kannatti 56 prosenttia miehistä ja 65 prosenttia naisista (Taulukko 8). Ehdottomasti tällä kannalla oli 20 prosenttia miehistä ja 28 prosenttia naisista. Päivärahan korotusta vastusti vain noin kymmenesosa vastaajista.

Vanhempainpäivärahan korottamista kannattivat erityisen voimakkaasti nuoret naiset, joilla oli pieni lapsi. Kannattajia oli näissä tapauksissa reilu neljä viidesosaa. Vastaavassa tilanteessa olevat miehet kannattivat korotusta lähes yhtä paljon. Vähiten päivärahan korotusta kannattivat vanhemmat ihmiset, joiden lapsiperhevaiheessa tällaista päivärahaa ei ollut vielä saatavillakaan. Heistäkin lähes puolet oli kuitenkin päivärahan korottamisen kannalla.

Väestökyselyssä ei ollut valitettavasti kysymystä minimipäivärahasta. Haastatteluissa vanhemmat tuomitsivat yksimielisesti minimipäivärahan (11,45 €) määrän toimeentulon kannalta täysin riittämättömäksi.

... Aattelepa suurperheellistä joka hoitaa kenties neljäkin alle kouluikäistä ja saa minimipäivärahaa, ja kunta saa valtionosuudet niistä lapsista. Niin se on ihan aliarvioimista. Se on sen naisen tekemän työn aliarvioimista mun mielestä se et se minimipäiväraha on niin pieni. Eikä siinä auta että sitä nostetaan pari euroa kolme euroa hallituskaudella. Sitä pitäis niinku radikaalisti muuttaa kokonaan. (Haastattelu, nainen, 32 v)

Taulukko 8. Kannattaa (kannattaa ehdottomasti tai kannattaa) vanhempainpäivärahan korotusta nykyisestä noin 65%:sta 80%:iin ansiotuloista, %.

Väestöryhmät	Mies	Nainen	Yhteensä
Ikäryhmät			
20-29 v	70	77	74
30-39 v	70	73	72
40-49 v	57	68	63
50-59 v	46	54	50
60-69 v	39	44	42
Asuinpaikka			
Pääkaupunkiseutu	60	59	59
Muu yli 100000 kaupunki	60	64	62
30000-100000 kaupunki	54	67	61
alle 30000 kaupunki	55	64	60
kuntakeskus tai taajama	56	67	62
maaseutu	56	69	63
Koulutus			
Ei ammattikoulutusta	55	60	58
Ammattikoulutus	60	69	65
Opistokoulutus	59	67	64
Yliopistokoulutus	49	59	55
Talouden yhteenlasketut nettotulot			
Alle 850 € (5000 mk)	61	65	63
850–1699 € (5000–9999 mk)	56	63	60
1700–2099 € (10000–12499 mk)	56	64	60
2100–3399 € (12500–19999 mk)	58	67	63
Yli 3400 € (20000 mk)	46	65	57
Asunut puolison kanssa			
1 – 5 vuotta	71	81	77
6 – 10 vuotta	72	71	71
11 – 15 vuotta	67	69	68
16 – 20 vuotta	62	74	70
21 – 29 vuotta	49	63	57
Yli 30 vuotta	38	50	44
Lapsiluku			
0 lasta	56	63	60
1 lapsi	59	63	61
2 lasta	52	65	60
3 tai useampia lapsia	58	68	64
Asuminen lasten kanssa			
Lapsi tai lapset muuttaneet kotoa	41	51	46
Osa lapsista muuttanut kotoa	56	68	63
Asuu lapsen tai lasten kanssa	72	75	74
Yhteensä, % (N)	56 (1504)	65 (1989)	61 (3493)

... Sun äitiysraha on kuitenkin huomattavasti alle sen minimityöttömyysrahan että tavallaan jokainen äiti, se pitäis tavallaan käydä työttömyyskortistossa... jos oot sillä minimillä niin ei se kyllä kata mitään, mä justiin, maristiin sitä tuolla että esimerkiks vieminen uimahalliin on ihan mahdotonta kun oot minimiäitiyspäivärahalla että kun sä maksat ensin siitä ite täyden hinnan ja sit sä maksat lapsista ne puolikkaat hinnat ja et sä siellä ees ui ite. Sä vähän huljutat lapsia. Ei niinkö, ei minimiäitiysrahalla voi, ei voi tehdä lasten kanssa päivällä mitään. Ei kerta kaikkiaan oo varaa. (Haastattelu, nainen, 26 v)

Sehän (äitiyspäiväraha) oli aivan naurettava koska mulla ei ollu miestä eikä mulla ollu niinku mitään et se oli ainoa tulonlähde, et tota. Et ne säästöt mitä mä olin sit edeltävänä vuonna sit saanu kerättyä niin kyllä ne aika nopeesti sit kaikkeen siihen kun piti ostaa rattaita ja kaikkee niinku tavaraa ensin vauvalle niin, tosiaan kolmen kuukauden päästä niin päätös oli ihan selkee et tästä on pakko lähteä nyt takas töihin... Et eihän siinä missään nimessä pärjänny, se oli sillon tuhatviissataa markkaa kuussa ja siitä meni kolkyt prossaa veroa eli se oli tonni kuussa. Eihän sillä kukaan voi elää. (Haastattelu, nainen, 38 v)

... minimiäitiysraha on suoraan sanoen naurettava koska sen turvin ei kukaan pysty pärjäämään. Jos oot opiskelija tai joku jolla on työttömyyttä taustalla, niin sellainen ihminen ei pysty pärjäämään sillä, sehän on huomattavasti pienempi kuin päiväraha, siis peruspäiväraha. (Haastattelu, nainen, 36 v)

Eräät vanhemmat olivat kokeneet syyllisyyttä saamastaan eriarvoistavasta ansiosidon- naisesta päivärahasta samalla kun muut tutut äidit joutuivat tyytymään minimipäivä- rahaan.

Mä ajattelen niin et mä oon tosi etuoikeutettu et mä oon saanu olla seitsemänkymmenen prosentin palkalla kotona... kyl mä oon ehdottomasti sitä mieltä että se minimiäitiyspäiväraha on aivan naurettava. Et sen pitäis olla ehdoton minimi että joka saa siitä kotona olevasta työstä niinku sellasen korvauksen että hän pärjää sen lapsen kanssa. Et mun mielestä se että jos on apurahatutkija tai opiskelija joka jää äitiyslomalle niin saa huonompaa korvausta kun työtön kotona. Et se on semmonen epäkohta, jota mä en voi ymmärtää miks ei sitä voi korjata tai miksei siihen kukaan pontevammin puutu... (Haastattelu, nainen, 31 v)

Se on kauheen kiusallista olla tuolla hiekkalaatikolla, ite nostaa saman verran palkkaa kun joku ...tai siis äitiyspäivärahaa... vaikka tuplat äitiyspäivärahaa kun vieressä oleva, niin on se tottakai se on ihan...kestämätön tilanne kun samaa työtä tehdään, ja samassa elämäntilanteessa ollaan... koska käytännössähän jokainen perusäitiyspäivärahalla oleva joutuu hakemaan siihen täydennystä toimeentulotuesta... Ja usein on paljon niitä nuoria vanhempia joista toinen on vielä opiskelija niin sitten se on kauheet kyykyttämistä pistää ihmisiä menemään luukulle ja sit toiselle luukulle. (Haastattelu, nainen, 31 v)

Yrittäjät olivat joutuneet päiväraha-asioissa muita huonompaan asemaan. Lisäksi Ke- lan virkailijoiden oli todettu tehneen mielivaltaisia päätöksiä ainakin opiskelijoiden päivärahoista.

---Kun mä jäin äitiyslomalle niin mä sain hyvää äitiyspäivärahaa kesätöiden ja muiden perusteella, ja sit joillekin opiskelijoille sanottiin et niitten tuloja ei lasketa koska ne on päätoimisii opiskelijoita, et se ei niinku toimi musta ihan täysin et niinkun tasa-arvosesti se systeemi et niit tulkitaan niitä... joissain Kelan toimistoissa on tulkittu niin että opiskelijan tuloja ei oteta huomioon ollenkaan vaan se niinku automaattisesti joutuu sille minimille. (Haastattelu, nainen, 30 v)

---Jos sä oot freelanceri tai yrittäjä niin sehän menee sillä lailla että että se menee sun maksamien eläkemaksujen mukaan, se et mitä sä saat, ja ja se on kyllä...sillon ei niinku tuu näistä äitiyspäivärahoistakaan oikeestaan mitään, et ei tuu mitään mikä jäis käteen. (Haastattelu, nainen, 37 v)

Jotkut kertoivat, että heille oli ollut tärkeää päästä ansiotyöhön juuri ennen äitiyslomaa, jotta he saisivat ansiosidonnaista äitiyspäivärahaa.

---Meillä on ollut välillä niin että mä oon ollut töissä ja välillä oon ollu kotona, niin ennen jokaista äitiyslomaa niin mä oon käynyt töissä ansiosidonnaista päivärahaa tienaamassa. (Haastattelu, nainen, 32 v)

---Sen mä haluaisin vielä sanoa et se on musta vähän, tuntuu hieman epäoikeudenmukaiselta et jos tekee lapset niinku tiheesti ja ei huolehdi siitä että niinku näistä, ei laskelmoi näitä aikarajoja niin siin saattaa niinku ihan vahingos sit tippuu sille minimille, sen takia et on ollu edellisestä perhevapaalla eikä oo sitä tuloa ollu. Sit tota kolmannen kohdalla mä tein sen että mä menin puoleks vuodeks töihin ennen laskettua aikaa tai tätä äitiysloman alkua ja tein ihan hirveesti töitä, mä tein kolmee duunii sillon kun mulla oli kaks pientä lasta ja mä odotin kolmatta, sen takii et mä totesin et mulla ei oo varaa enää jäädä sille minimille et mä joudun sit meneen aikasin töihin. (Haastattelu, nainen, 42 v)

Pahana epäkohtana nostettiin esille myös minimipäivärahalle tippuminen, jos sai toisen lapsen heti ensimmäisen perään.

---Siin on joitakin semmosii kuopan paikkoja niinku esimerkiksi se että jos jää uudestaan äitiyslomalle niin saa paljon vähemmän käteen kun mitä jos ois kotihoitontuella vaikka sit hoitaiskin sitä toista lasta siinä samalla ja jos sä oot opiskelija niin sähän jäät aina minimiäitiyspäivärahalle vaikka sä oisit tehny työtä. Kun sä oot opiskelija niin Kela kattoo et toi on opiskelija ja sit sä saat vaan sen minimirahan et sä et saa töiden mukaan vaikka sä oisit ollut duunissa... Mut kun tämmösii kuoppia on et jos ne saatais poistettua, ettei tulis sitä vuoden korpivaellusta ennen kun sitten jos sä haluat hoitaa lapsii kotona niin tota... et ois mahdollista sen toisenkin hankinta silleen niinkun lähekkäin. (Haastattelu, nainen, 37 v)

6. LASTEN KOTIHOIDON TUKEA

6.1. Lasten kotihoidon tuki ja kotihoidon tuen kuntalisä

Kotihoidon tukea maksetaan vain muutamissa Euroopan maissa. Kotihoidon tuen kaltaista tukea voidaan maksaa Itävallassa pienituloiselle alle 1-vuotiaan lapsen vanhemmalle. Norjassa alle 3-vuotiaan lapsen vanhemmille on voitu maksaa vuodesta 2003 alkaen kotihoidon tukea verovapaasti 5840 euroa vuodessa, jos lapsi ei ole päivähoidossa. Ranskassakin on mahdollista saada perheen koosta ja lasten iästä riippuvaa kotihoidon tukea. Saksassa alle kaksivuotiaasta maksetaan pienituloisille kotihoidon tukea. Suomessa alle 3-vuotiaista lapsista on mahdollista saada kotihoidon tukea (verotettavaa), lasten yksityisen hoidon tukea tai osittaista hoitorahaa (verotettavaa). (Kurjenoja 2003.)

Kun vanhempainrahakausi tai isyysrahakausi vanhempainvapaan jälkeen on Suomessa päättynyt, isä tai äiti voi jäädä hoitovapaalle alle kolmivuotiaan lapsen hoidon vuoksi, ilman että työsuhte katkeaa. Vanhemmat eivät voi olla hoitovapaalla samanaikaisesti. Hoitovapaajakson vähimmäispituus on kuukausi. Alle kolmivuotiaan lapsen hoitamiseksi kotona voi kotiin jäävä vanhempi hakea Kelalta lasten kotihoidon tukea. Kotihoidon tuki on tarkoitettu korvaamaan lasten hoidosta aiheutuvaa ansionmenetystä.

Vanhempainpäivärahakauden aikana voidaan vanhempainpäivärahan määrästä riippuen maksaa kotihoidon tukea, jos perheen muu alle kouluikäinen lapsi ei ole kunnan järjestämässä päivähoidossa. Lasten kotihoidon tuen saamisen edellytyksenä on, että perheessä on alle 3-vuotias lapsi, joka ei ole kunnan järjestämässä päivähoidossa. Lasta voi hoitaa jompikumpi vanhemmista tai esim. sukulainen tai yksityinen päivähoidon tuottaja.

Kahden lapsen tapauksessa kotihoidon tukea käytetään keskimäärin viisi vuotta. Monissa kunnissa kotivanhempien ainoa tuki ovat neuvola ja leikkipuistot. Kuntien pitäisi pystyä järjestämään kotona lapsiaan hoitavalle vanhemmalle tarvittaessa tilapäistä kotiapua. Kunnat laittavat paljon rahaa päivähoitoon, mutta kotihoitoa tuetaan minimaalisen vähän.

Joissakin kunnissa maksettiin jo 1960-luvun lopussa lasten kotihoidon tukea. 1980-luvulla kotihoidon tukea ryhdyttiin vakinaistamaan ja lakisääteiseksi se tuli vuonna 1985. Kotihoitokokeilujen ja järjestelmän vakinaistamisen taustalla on esitetty olleen pula ammattitaitoisista lasten hoitajista 1980-luvulla. (Pfau-Effinger 1999.) Vuonna 1990 kaikki saivat oikeuden valita alle kolmevuotiaiden lasten päivähoidon ja kotihoiton tuen välillä.

Erityisesti vuoden 1990 jälkeen kunnat alkoivat kehittää omia kotihoidon tukijärjestelmiä lakisääteisen kotihoidon tuen lisäksi. Tuolloin alle kolmevuotiaat lapset saivat oikeuden päivähoitopaikkaan ja kunnat pelkäsivät päivähoidon kysynnän rajua kasvua. Kunnallisen kotihoidon tuen avulla pyrittiin vähentämään päivähoidon kysyntää. Vuonna 1991 esimerkiksi Helsingissä kotihoidon tuen kuntalisä oli alle 1,5-vuotiaille lapsille 2505 markkaa (422 euroa) kuukaudessa. Tämän ansiosta päivähoidon jonot hävisivät. (Hiilamo 1999.)

Paljolti kotihoidon tuen ansiosta naiset saattoivat 1980-luvun lopulta alkaen yhdistää äitiyttä ja työuraa: maksetun korvauksen ja työsuhteen voimassa olon vuoksi äiti saattoi jäädä työelämästä pois siksi aikaa, kun lapset olivat pieniä. Lapsia lyhyin synnyttävillä naisille kotihoidon tuki mahdollisti eräänlaisen jatkettun äitiysloman. Vanhempainrahakauden loputtua kotihoidon tuen sisaruskorotukset takasivat aiempaa korkeamman tuen. (Hiilamo 1999.) Kotihoidon tuki on saattanut vaikuttaa siihen, että Suomessa on ollut vähän osa-aikatyössä käyviä naisia.

Viime vuosina kotihoidontukea on maksettu noin 70 000 perheelle ja reilulle 100 000lle lapselle. Kotihoidon tuki muodostuu perusosasta 252 euroa, sisaruskorotuksesta (alle kolmevuotiaista kotona hoidettavista lapsista 84 euroa ja muista alle kouluikäisistä sisaruksista 50 euroa) ja hoitolisästä. Hoitolisä määräytyy perheen tulojen mukaan. Sitä maksetaan vain yhdestä lapsesta, ja sen määrä on enintään 168,19 euroa kuukaudessa. Alle 30 tunnin osa-aikatyötä tekevällä alle 3-vuotiaan vanhemmalla on oikeus saada osittaista kotihoidon tukea. Tuen kaikki osat ovat veronalaista tuloa.

Noin kymmenesosassa Suomen kunnista on maksettu näiden lisäksi lasten kotihoidon tuen kuntalisää. Monet kunnat maksavat näitä kuntalisiä tai niiden sijasta lasten yksityisen hoidon tuen kuntalisiä useissa tapauksissa toivoessaan, että voisivat vähentää kysyntää huomattavasti kalliimpia päivähoitopaikkoja kohtaan.

Kotihoidon tuki romahti vuonna 1996 nimellisestikin vuoden 1991 alun tason alapuolelle. Hoitotukea leikattiin tällöin 22,5 prosentilla. Tämä oli 1990-luvun suurin yksittäinen lapsiperheitä koskenut säästöpäätös. Samaan aikaan kuntien maksamat kotihoidon tuen lisäosat hävisivät lähes kokonaan. Kotihoidon tuki ennen veroja alentui reaalisesti tamikuusta 1992 syyskuuhun 2002, yhteensä noin 40 prosenttia.

1990-luvulla voimakkaasti laskenut kotihoidon tuki asetti kyseenalaiseksi sen tarjoaman vaihtoehdon työssäkäyville ja lasten päivähoidolle. Monet keskituloisten miesten vaimot havaitsivat, että heidän kannatti hakea kotihoidon tuen sijasta ansiosidonnaista päivärahaa ja hoitaa lapsia sen turvin kotona. Lasten synnyttäminen merkitsi työssäkäyville naisille

aikaisempaa selvemmin nopeaa paluuta työelämään ja pienten lasten sijoittamista kodin ulkopuoliseen päivähoitoon.

1990-luvun säästöt kohdistuivat yhtä suurina kotihoidon tuen perusosaan ja tulosisidonaiseen lisäosaan. Sen seurauksena leikkaukset heikensivät eniten pienituloisten (ja monilapsisten) perheiden taloutta. Kotihoidon tuen saajissa on ollut paljon pienituloisia: kolmannes saajista on kuulunut alimpaan tuloviidennekseen ja 60 prosenttia kahteen alimpaan viidennekseen. Kotihoidon tuen säästöt näkyivät lisälaskuna päivähoidossa. Päivähoitopaikkojen tarve lisääntyi kotihoidon tuen leikkausten vuoksi noin 2500 päivähoitopaikalla. (Hiilamo 1999.)

Nuoremmilla ja vähemmän koulutetuilla äideillä on muita harvemmin työpaikka mihin palata, ja he ovat muita yleisemmin jääneet pidemmäksi aikaa hoitamaan lasta kotiin kotihoidontuen turvin. Työelämään palattuaan heillä on muita enemmän määräaikaista ja osa-aikaista työsuhteita. Kotihoidon tuki toimii heille paitsi vaihtoehtona päivähoitopalvelun käytölle, myös vaihtoehtona työttömyydelle. (Lammi-Taskula 2004.)

Lasten kotihoidon tuen kuntalisää maksettiin vuonna 2002 54 kunnassa. Tämä on 12 prosenttia Suomen 444 kunnasta. 35 kuntaa maksoi kuntalisän suoraan perheelle ja 19 Kelan kautta. Kuntalisien euromäärät vaihtelivat vajaasta sadasta eurosta reiluun kahtensataan euroon. Suurimmat kuntalisät maksettiin pääkaupunkiseudulla. Helsingissä ja Espoossa kuntalisä oli 219 euroa ja Vantaalla 202 euroa alle kaksivuotiaista lapsista. Useissa kunnissa kuntalisä on alempi kaksi vuotta täyttäneistä lapsista. Helsingissä se on 135 euroa ja Vantaalla 84 euroa. Espoo maksaa saman summan kuin alle kaksivuotiaistakin eli 219 euroa ja monissa muissakin kunnissa kuntalisä on sama lapsen iästä riippumatta. Kotihoidon tuen kuntalisiä ei makseta yli kolmevuotiaista lapsista.

---Mä oon niinkö miettiny meilläkin on kuntalisä jonka saa alle kaksivuotiaasta kun hoitaa kotona, se loppuu meillä kun nuorimmainen täyttää ens talvena kaks, niin kyllä tässä niinkun hilkun kilkun että jos ei seuraavaa saada niin, lasta niin, et joutuuko tässä lähteen töihin. Se on kuitenkin kaksisataa euroa niin se on iso raha budjetissa... Me ollaan yritetty siellä tehdä nyt sitä että se nostettais kolmeen ikävuoteen asti koska kuitenkin lapsen on hirveen hyvä olla kolmeen ikävuoteen asti kotona niin, ja kotihoidon tuki on kuitenkin kolmeen vuoteen että sitten tavallaan niinkö meidän kaupungissa ajetaan kuitenkin vanhemmat kaksivuotiaasta asti töihin. (Haastattelu, nainen, 26 v)

Perheiden kannalta lasten kotihoidon tuen kuntalisä on Kelan maksaman kotihoidon tuen pienuuden vuoksi usein välttämätön ehto sille, että lapsia voidaan joko hoitaa kotona tai sitten yleensäkin hankkia. Monet valitsevat asuinpaikkansakin sen mukaan maksetaanko kunnassa lasten kotihoidon tuen kuntalisää ja jos, niin minkä suuruisena.

Lasten kotihoidon tuen kuntalisä onkin monissa tapauksissa se vetonaula, jolla kunta voi profiloitua lapsiystävällisenä paikkakuntana ja houkutella veronmaksajikseen uusia lapsiperheitä.

Ihmisillä on moninaisia motiiveja hoitaa pieniä lapsia kotona vanhempainlomakauden päättymisen jälkeen. Yksin niistä on näkemys siitä, että tämä on lasten parhaaksi. Lasten hoito ja lastenkasvatus ovat ikuisuusaiheita, jotka jakavat sekä ihmisiä että kansakuntia. Monissa tapauksia äitejä on pidetty ylivertaisina hoitajina ja kasvattajina ja siksi on suosittu sitä, että äiti jäisi hoitamaan pieniä lapsia kotiin.

Tutkimuksessa kysyttiin, mitä mieltä vastaajat olivat väittämästä jonka mukaan 'kukaan toinen ei pysty hoitamaan lasta yhtä hyvin kuin lapsen oma äiti'. Väittämään yhtyi 55 prosenttia miehistä ja 37 prosenttia naisista. Täysin samaa mieltä väittämän kanssa oli noin viidesosa vastaajista. Eri mieltä äidin paremmuudesta lasten hoitajana oli 26 prosenttia miehistä ja 40 prosenttia naisista. Miehillä oli siis huomattavasti suurempi luottamus äitien ylivertauuteen lasten hoitajina naisiin itseensä verrattuna. Naiset jakautuivat asiassa kahteen yhtä suureen 'koulukuntaan'.

Eniten äitien lastenhoidon erityiskykyihin luottivat iäkkäämmät miehet ja naiset. Tätä mieltä olevien osuus oli näillä miehillä noin kaksi kolmasosaa. Vähiten tähän väittämään uskoivat hyvin koulutetut, hyvin ansaitsevat lapsettomat naiset. Heistä äidin asetti etusijalle noin 30 prosenttia.

Tutkimuksessa kysyttiin, pitäisikö vastaajan mielestä verovaroja käyttää nykyistä enemmän, saman verran vai nykyistä vähemmän vanhempainetuksiin, erityisesti vanhempainpäivärahoihin ja kotihoidontukeen. Enemmän verovaroja näihin olisi käyttänyt 41 prosenttia miehistä ja 52 prosenttia naisista (Taulukko 9). Säästöjä näihin asioihin kannatti nelisen prosenttia ja loput olisivat käyttäneet vanhempainetuksiin saman verran verovaroja kuin nykyisin.

Vanhempainetuksiin olisivat halukkaimmin käyttäneet verovaroja odotetusti nuoriin lapsiperheisiin kuuluneet vastaajat. Heille asia oli ajankohtaisin. Harvimmin lapsiperheiden tukia olisivat puolestaan olleet lisäämässä iäkkäämmät naiset, joiden elämässä lastenhoito ei ollut enää ajankohtaista. Tämä sukupolvi ei ollut myöskään tottunut nykyisenkaltaisiin perhe-etuksiin silloin kun he hoitivat omia lapsiaan.

Monissa perheissä ei ole niinkään tärkeää saada lisää rahallista tukea kuin lisää aikaa lasten kanssa yhdessäoloon. Itse asiassa lapsiperheissä eläneistä yhdeksän kymmenestä arveli, että itsellä olisi mahdollisuus viettää enemmän aikaa omien lasten kanssa, jos

vastaajan toivomat parannukset perhepoliittisiin tukiin ja palveluihin saadaan aikaan. Aika oli useimmissa lapsiperheissä rahaa arvokkaampaa.

Taulukko 9. Kannattaa sitä, että verovaroja käytettäisiin nykyistä enemmän vanhempainetuuksiin (mm. vanhempainpäiväraha, kotihoidon tuki), %.

Väestöryhmät	Mies	Nainen	Yhteensä
Ikäryhmät			
20-29 v	50	65	59
30-39 v	55	66	62
40-49 v	38	52	46
50-59 v	34	40	37
60-69 v	34	29	32
Asuinpaikka			
Pääkaupunkiseutu	44	49	47
Muu yli 100000 kaupunki	38	53	46
30000-100000 kaupunki	40	52	47
alle 30000 kaupunki	45	54	50
kuntakeskus tai taajama	41	53	48
maaseutu	40	55	48
Koulutus			
Ei ammattikoulutusta	38	48	43
Ammattikoulutus	42	53	48
Opistokoulutus	45	53	50
Yliopistokoulutus	41	56	50
Talouden yhteenlasketut nettotulot			
Alle 850 € (5000 mk)	40	52	47
850–1699 € (5000–9999 mk)	43	51	48
1700–2099 € (10000–12499 mk)	43	53	49
2100–3399 € (12500–19999 mk)	41	55	49
Yli 3400 € (20000 mk)	36	52	45
Asunut puolison kanssa			
1 – 5 vuotta	56	66	62
6 – 10 vuotta	54	71	64
11 – 15 vuotta	55	64	61
16 – 20 vuotta	40	58	52
21 – 29 vuotta	31	44	38
Yli 30 vuotta	31	36	33
Lapsiluku			
0 lasta	40	49	45
1 lapsi	46	59	53
2 lasta	36	50	44
3 tai useampia lapsia	46	55	51
Asuminen lasten kanssa			
Lapsi tai lapset muuttaneet kotoa	32	39	36
Osa lapsista muuttanut kotoa	36	46	42
Asuu lapsen tai lasten kanssa	55	69	64
Yhteensä, % (N)	42 (1509)	52 (2006)	47 (3515)

Tutkimuksessa tiedusteltiin kannattivatko vastaajat niille äideille ja isille maksettavaa avustusta, jotka eivät mene töihin vaan haluavat hoitaa lapsiaan kotona niin kauan kun nämä ovat pieniä. Tämä tarkoitti käytännössä kannanottoa kotihoidon tukeen. Kotihoidon tukea kannatti tällä perusteella miehistä 72 prosenttia ja naisista 84 prosenttia (Taulukko 10). Ehdottomasti sitä kannatti 29 prosenttia miehistä ja 42 prosenttia naisista. Tukea vastusti vain 7 prosenttia miehistä ja 4 prosenttia naisista. Vajaa viidesosa ei osannut ottaa asiaan kantaa.

Kotihoidon tuen kannatus läpäisi kaikki väestöryhmät. Alimmillaan tuen kannatus oli lapsettomilla ja heistäkin miehistä kaksi kolmasosaa ja naisista kolme neljäsosaa kannatti sitä. Lapsiperheissä ja maaseudulla elävistä naisista kotihoidontukea kannatti jopa yhdeksän kymmenestä.

Nykyisellään lasten kotihoidontukea maksetaan vain alle 3-vuotiaista lapsista. Vastaajilta tiedusteltiin myös, tulisiko kotihoidontukea laajentaa ulottamalla hoitorahan maksu alle 3-vuotiaista kaikkiin alle kouluikäisiin lapsiin. Tätä laajennusta kannatti 56 prosenttia miehistä ja 63 prosenttia naisista (Taulukko 11). Ehdottomasti sitä kannatti 14 prosenttia miehistä ja 24 prosenttia naisista. Vastustajiin kuului vain joka kymmenes. Vajaa kolmasosa ei osannut ottaa asiaan kantaa.

Haastatteluissakin monet kaipaivat kotihoidon tukeen pidennystä.

... Se kotihoidon tuki sitten loppuu kun laps täyttää kolme, niin tota, must pitäis olla jonkinmoinen mahdollisuus esimerkiks harkinnanvaraseen perhevapaaseen että vaikka työnantajan kanssa sopii... vammaislapsen perheessä saattais olla tarvetta jäädä kotiin ihan sinne kunnes lapsi aloittaa vaikka tokan luokan koulussa tai tämmöstä, et sais sen varhaislapsuuden todella turvattua ja järjestettyä... varsinkin tämmösillä perheillä joilla on lapsi just tää Asperger tai ADHD tai jotain tämmösiä siis just nää näkymättömät vammat, keskittymishäiriöt niin saattas olla semmosia joille ois niinku todella suuri hyöty tämmösestä. (Haastattelu, nainen, 42 v)

... Se ehdoton minimi on kolme vuotta mut eihän se lapsi oo hirveen paljon isompi kun se on neljä, et kyl se niinkun ehdottomasti pitäis vetää siihen kouluikään asti. Et täs on niinku tämmönen niinku väliaika joka on täysin käsittämätön, et meillä tähän kolmeen ikävuoteen niin mahdollistetaan jollakin tavoin heikohkosti kylläkin mutta mahdollistetaan yhteiskunnan varoin tää et pystytään hoitaa itse lapset, mut sitten tää kolmesta seitsemään... (Haastattelu, nainen, 36 v)

Kotihoidon tuen laajennus alle kouluikäisiin sai voimakkaimman kannatuksen naisilta, jotka elivät lapsiperheissä ja olivat iältään tyypillisesti noin kolmekymmentä-vuotiaita. Heistä laajennettua tukea kaipasi kolme neljäsosaa. Vastaavista miehistä laajennettua tukea kannatti reilu kaksi kolmasosaa. Vähiten laajennettua tukea kannattivat lapsettomat vastaajat. Heistäkin joka toinen olisi ollut valmis tuen laajennukseen.

Taulukko 10. Kannattaa (kannattaa ehdottomasti tai kannattaa) niille äideille tai isille maksettavaa avustusta, jotka eivät mene töihin vaan haluavat hoitaa lapsiaan kotona niin kauan kun nämä ovat pieniä (kotihoiton tuki), %.

Väestöryhmät	Mies	Nainen	Yhteensä
Ikäryhmät			
20-29 v	70	83	78
30-39 v	76	87	83
40-49 v	73	85	80
50-59 v	70	81	76
60-69 v	73	82	78
Asuinpaikka			
Pääkaupunkiseutu	69	80	76
Muu yli 100000 kaupunki	66	79	73
30000-100000 kaupunki	70	82	77
alle 30000 kaupunki	73	82	78
kuntakeskus tai taajama	74	85	80
maaseutu	79	93	86
Koulutus			
Ei ammattikoulutusta	70	84	78
Ammattikoulutus	74	85	80
Opistokoulutus	74	83	79
Yliopistokoulutus	67	84	77
Talouden yhteenlasketut nettotulot			
Alle 850 € (5000 mk)	69	82	76
850–1699 € (5000–9999 mk)	79	84	82
1700–2099 € (10000–12499 mk)	71	87	79
2100–3399 € (12500-19999 mk)	73	83	79
Yli 3400 € (20000 mk)	64	82	75
Asunut puolison kanssa			
1 – 5 vuotta	73	88	82
6 – 10 vuotta	80	89	85
11 – 15 vuotta	79	85	83
16 – 20 vuotta	78	88	84
21 – 29 vuotta	69	84	77
Yli 30 vuotta	72	84	78
Lapsiluku			
0 lasta	65	76	71
1 lapsi	72	85	80
2 lasta	74	85	81
3 tai useampia lapsia	81	90	86
Asuminen lasten kanssa			
Lapsi tai lapset muuttaneet kotoa	66	82	75
Osa lapsista muuttanut kotoa	80	83	82
Asuu lapsen tai lasten kanssa	82	91	88
Yhteensä, %	72	84	79
(N)	(1526)	(2044)	(3570)

Taulukko 11. Kannattaa (kannattaa ehdottomasti tai kannattaa) lasten kotihoidon tuen laajentamista ulottamalla hoitorahan maksu nykyisestä alle 3-vuotiaista kaikkiin alle kouluikäisiin lapsiin, %.

Väestöryhmät	Mies	Nainen	Yhteensä
Ikäryhmät			
20-29 v	53	64	60
30-39 v	69	74	72
40-49 v	57	63	61
50-59 v	51	58	55
60-69 v	54	56	55
Asuinpaikka			
Pääkaupunkiseutu	55	59	57
Muu yli 100000 kaupunki	54	63	59
30000-100000 kaupunki	57	61	59
alle 30000 kaupunki	56	63	60
kuntakeskus tai taajama	56	65	61
maaseutu	59	71	66
Koulutus			
Ei ammattikoulutusta	56	64	60
Ammattikoulutus	58	66	62
Opistokoulutus	58	61	60
Yliopistokoulutus	53	61	58
Talouden yhteenlasketut nettotulot			
Alle 850 € (5000 mk)	49	62	57
850–1699 € (5000–9999 mk)	63	66	65
1700–2099 € (10000–12499 mk)	58	65	62
2100–3399 € (12500–19999 mk)	58	62	60
Yli 3400 € (20000 mk)	48	64	57
Asunut puolison kanssa			
1 – 5 vuotta	61	67	65
6 – 10 vuotta	64	74	70
11 – 15 vuotta	71	70	70
16 – 20 vuotta	58	63	61
21 – 29 vuotta	53	62	58
Yli 30 vuotta	53	60	57
Lapsiluku			
0 lasta	51	53	52
1 lapsi	58	63	61
2 lasta	57	65	62
3 tai useampia lapsia	63	73	69
Asuminen lasten kanssa			
Lapsi tai lapset muuttaneet kotoa	51	58	55
Osa lapsista muuttanut kotoa	58	64	63
Asuu lapsen tai lasten kanssa	67	75	73
Yhteensä, % (N)	57 (1504)	64 (1988)	61 (3492)

Henkilökohtaisissa haastatteluissa monet näkivät perhepolitiikan suurimmat epäkohdat juuri lasten kotihoidon tuessa. Se ei ollut kotihoitoa haluavien mielestä tasa-arvoisessa asemassa kodin ulkopuolisen päivähoidon kanssa. Useimmat hoitovapaalla olleet haastateltavat eivät pitäneet pelkkää kotihoidon tuen perusosaa riittävänä tulona kotiin jäämisen mahdollistamiseksi, vaan kotihoidon tuen kuntalisä, hyvätuloinen puoliso tai lisätyöt olivat välttämättömiä toimeentulon lähteitä kotihoidon tuen perusosan lisäksi. Epäkohtana nähtiin myös se, että alan harjoittelijatkin saavat lasten hoidosta paremman korvauksen. Lasten kasvattaminen koettiin kuitenkin niin arvokkaaksi työksi että sen vuoksi oltiin valmiita uhrautumaan.

... Se vaatii joko tosi hyvätulosen miehen tai sit niinku säästöjä et pystyy jäämään, (Haastattelu, nainen, 38 v)

... Se (kotihoidon tuki) on ihan pieru Saharassa. Ei siis jos aattelee että mitkä on meidän menot, et jos mies tienaa kolmetuhatta euroa brutto suunnilleen kuukaudessa, ja mä tienaan kolmesataa euroa ja kaikki rahat menee. Niin ei se kotihoidontuki siellä niin ei se tunnu siellä ja mitä enemmän lapsia niin sen vähemmän se tuntuu, kun siis menot on niin isot, et sen perheen budjetti alkaa olla niin mielettömän iso sitten kun on paljon lapsia että, et se jotenkin joskus tuntuu se kotihoidon tuki niin kun ihan naurettavalta.

Kaikista pahimmalta se on tuntunut sillon kun meillä on ollu kunnallinen perhepäivähoitaja tai joku muu hoitamassa lapsia, ja niin kun viime kesänä esimerkiksi meillä oli yksityisen hoidon tuella semmonen kaheksantoistavuotias poika, joka tienas tuhat euroa siitä, et se pyöri siellä meillä, siis sen palkka oli yksityisen hoidon tuen se tukimäärä ja sitten kuntalisä päälle niin se sai tuhat euroa... mä joskus sanoinkin sille että aattele, et sä pyörit täällä kädet taskuissa ja ootat mitä mä sua käsken tehdä ja tienaat siitä paljon paremmin. Et miksei sitä niinku samaa (rahamäärää) näitten lasten hoitamisesta vois antaa sille vanhemmalle. (Haastattelu, nainen, 32 v)

Ja sitten kun meilläkin kun tulot on miehellä on noin hyvät niin me ei saada sitä hoitolisää ollenkaan kotihoidon tuessa, eli se on se perusosa ja se siinä, sisarusosat sitten viiskyt euroa per sisarus. (Haastattelu, nainen, 32 v)

Mut nyt kun se ois jääny sitten kotihoidon tuelle, niin ne ois tippunut niin valtavasti sen perheen ulot, se meni kortistoon sen takia että se saisi enemmän rahaa, koska se saa ansiosidonnaista. Mut ei se oo kuitenkaan haluamassa töihin. (Haastattelu, nainen, 26v)

Mut sekin että, se on aika tiukkaa kun lähdet maksamaan kymmenen euroa viikossa siitä että lapset käy kerhossa niin siitä kotihoidon tuesta lähdet maksaan sitä, et se on aika paljon. (Haastattelu, nainen, 26 v)

Eräs äiti kertoi, että hän oli joutunut ottamaan lapsilleen kokopäiväpaikat päiväkodissa, vaikka tarve hoitoon oli puolipäiväinen lukuun ottamatta muutamaa päivää kuukaudessa.

Jotkut olivat todenneet tarvitsevansa jotain vaihtelua lasten hoitoon kotona. Tällaisena henkireikäenä oli toiminut esimerkiksi opiskelu. Yhtenä kotityön epäkohtana nostettiin esille se, että siitä ei kerry eläkettä. Kotityölle kaivattiin kaiken kaikkiaan lisää yhteiskunnallista arvostusta.

Se kuitenkin et jos on vaan yks lapsi niin, ainakin mä ite koin sen niin että ei niinkö tavallaan jaksanut olla sen yhden lapsen kans kotona, et siinä niinkö äiti tartti jotain, niin sillä mä lähdin sitten opiskelemaan... aattelin niin et pitäis joku paperi saada... (Haastattelu, nainen, 26 v)

... Jos tota äiti valitsee et haluaa lapsia hoitaa kotona esimerkiks kouluikään, niin sä oot ihan tyhjän päällä, ei se ansio niinkun kerry sulle, sä et saa mitään eläkettä siitä et se on ihan vastaavaa työtä kun olla missä tahansa muualla että kyllä sitä pitäis tietysti kovasti arvossa pitää jos äiti tai isä... niinkun tekee sen valinnan että jää kotiin... Mut onhan se sitten et toisen osapuolen pitäis olla ihan mielettömän hyväpalkkanen et se niinku pitemmän päälle vuostolkulla onnistuis... kyllä se ennen vanhaan kun itse oli pieni niin oli ihan normaalia että äiti kävi opiskelemassa ja oli näitä lastenhoitajia kotona, se oli aika ihana systeemi. (Haastattelu, nainen, 43 v)

Kotihoidon tukea saavissa perheissä kasvatetaan tulevaisuuden työntekijöitä ja huolehditaan kansantalouden suotuisasta tulevaisuudesta. Sillanpään (2004) laskelmien mukaan keskimäärin 35 vuoden työssäoloajoilla lapseton pari tuottaa 70 henkilötyövuotta. Kaksilapsinen perhe tuottaa 130, nelilapsinen 200 ja kuusilapsinen 270 henkilötyövuotta, jos toinen puoliso hoitaa lapsia 10 vuotta kotona ja vasta lapset jäävät lapsettomiksi.

6.2. Lasten yksityisen hoidon tuki ja siihen liittyvä kuntalisä

Suomessa on vuodesta 1997 lähtien maksettu erikseen yksityisen hoidon ostamiseen tarkoitettua tukea, joka on veronalaista tuloa hoitajalle. Yksityisen hoidon tukea koskevaa lainsäädäntöä valmisteltaessa tavoitteena oli se, että tämän tukijärjestelmän avulla yksityistä päivähoitoa käyttävät perheet tulevat tasavertaiseen asemaan kunnallisten palvelujen käyttäjien kanssa. Käytännössä yksityisen hoidon tuki on kuitenkin kohdellut perheitä eri tavoin riippuen siitä, missä kunnassa he asuvat. Kunnat ovat maksaneet vaihdellen tätä kuntalisää säädelläkseen päivähoidon kysyntää. (Takala 2000.)

Perheet ovat olleet eriarvoisia sen suhteen onko heillä ollut käytettävissä sukulaisia tai ystäviä, jotka voivat ottaa lapset hoitoon ainakin tilapäisesti. Kaikkiaan 15 % lapsiperheistä ilmoittaa, että niillä ei ole tiedossaan ketään tilapäistä hoitoavun antajaa. Näille vanhemmille yksityisen hoidon tuki voi olla ajoittain hyvin tärkeä. Tärkeimmät avun lähteet ovat vastaajan omat tai puolison vanhemmat tai muut sukulaiset. (Takala 2000.)

Lasten yksityisen hoidon tuen saamisen edellytyksenä on, että perheessä on alle kouluikäinen lapsi, joka ei ole kunnan järjestämässä päivähoidossa. Tukea maksetaan myös perheen muista alle kouluikäisistä lapsista, jotka hoidetaan samalla tavalla. Oikeutta yksityisen hoidon tukeen ei ole, jos sukulainen tai muu henkilö hoitaa lasta eikä hänellä ole työsopimusta, tai hän ei peri korvausta työstään. Pidennetyn oppivelvollisuuden piiriin kuuluvasta lapsesta maksettava yksityisen hoidon tuen hoitoraha ja -lisä puolitetaan lapsen ensimmäisen kouluvuoden aikana.

Lasten yksityisen hoidon tuen hoitoraha on 117,73 euroa lasta kohden kuukaudessa. Hoitolisä määräytyy perheen bruttotulojen mukaan. Sitä maksetaan erikseen jokaisesta yksityisen hoidon tukeen oikeuttavasta lapsesta, ja sen määrä on enintään 134,55 euroa lasta kohden kuukaudessa. Yksityisen hoidon tukea on maksettu viime vuosina reilulle 10 000 perheelle ja noin 15 000 lapselle.

Lapsen yksityisen hoidon tuen kuntalisää maksettiin vuonna 2002 108:ssa kunnassa. Tämä on 24 prosenttia kaikista kunnista. 32 kuntaa maksoi kuntalisän suoraan perheelle ja 76 Kelan kautta. Yksityisen hoidon kuntalisää maksettiin sekä alle 3-vuotiaille että yli 3-vuotiaille. Kuntalisän suuruus vaihteli molemmissa ikäryhmissä muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta 84 eurosta noin 200 euroon. Yksityisen hoidon tuen ansiosta kunta voi useissa tapauksissa säästää päivähoitopaikoissa, joiden kustannukset ovat huomattavasti tätä korkeammat.

Haastatteluissa annettiin Tampereen kaupungille tunnustusta ansiokkaasta panostuksesta kodinhoitajiin. Tämä on ollut tärkeää lapsiperheiden tilapäisen hoitoavun kannalta.

Tampereen kaupunki on hyvä esimerkki tästä, et ne on satsannu tähän lapsiperhetyöhön silleen et ne niinku silleen ihan perheitä varten on nimetty yhteyskummit kodinhoitajaa. Ja siellä on semmonen kodinhoitotoimisto mihin voi vaan soittaa et me nyt haluttais lähteä miehen kanssa lenkille tai me käytäis kauppa-asiat hoitamassa tai jotakin. Et se ei tarte olla edes mikään niinku kriisitilanne mihin sitä kodinhoitopalvelua tarttee. Ja Tampere on priorisoinut, se on niinku aatellut että se on tärkeätä, ennaltaehkäsevää. Ja se toimii tosi hyvin ja perheet on tyytyväisiä siellä että on tommonen olemassa. (Haastattelu, nainen, 32 v)

Kunnille tuli toisaalta sapiskaa siitä, että ne eivät kanavoineet valtionapujaan esimerkiksi leikkipuistotoimintaan.

---Mä tiedän sen että mä teen yhteiskunnan eteen koko ajan hirveesti töitä kasvattamalla lapsia vielä jopa ammattitaitosenakin kun mä oon ammattikasvattaja, kasvattamalla lapsia mä en kuitenkaan tienaa yhtään mitään, ja mä tiedän että kunta, tommonen nuiva päivähoitopalveluiden järjestäjä saa ne valtionavut sitten meidänkin lapsista, ja niillä ei oo edes ehjää leikkipuistoo joka ois kotiaideille... (Haastattelu, nainen, 32 v)

Näkövammaisen lapsen henkilökohtaisen avustajan ja erityislapsenvahdin saamisesta oli vaihtelevia kokemuksia.

Näkövammaiset lapset, niiden lain mukaanhan niiden täytyy saada henkilökohtainen avustaja et siitä ei oo niinku edes kysymystä. Mut et tota, oli sillä tavalla että sitä päätöstä jotenkin vetkutettiin, kunnes mä sitten kyllästyin ja menin sinne paikan päälle ja sanoin että mä en lähde tästä ennen kuin tää avustaja-asia on selvä. Ja se selvis siinä sit puolen tunnin sisällä... (Haastattelu, nainen, 38 v)

... Mä oon omaishoitaja Sinille, että mä saan sitä omaishoitajan palkkaa mut et iitä lomiam tai niitä vapaita mitä siihen kuuluu niin mä en saa koska Sini on niin pitkiä päiviä päivähoitossa... sithän me saadaan sitten Kelalta niin saadaan sen korotetun lapsilisän lisäksi niin tota Sini saa tämmöstä erityishoitotukea, mitä vammaiset lapset saa, et se on se korkein. Et sit on tää korotettu hoitotuki ja, ja mikäs se sitten on se alin mä en nyt sitten sitä muistakaan, onks se vaan hoitotuki. Mut me saadaan sitä erityishoitotukea ja tota, sit me saadaan tosta sosiaalitoimelta tämmöstä Elva-avustusta tai tämmöstä ELVA-rahaa, se on erityislapsenvahti, et se on niinkun, sillä voi palkata tai maksaa kymmenen tuntii kuukaudessa niin lapsenvahtii et saa omaa aikaa... sithän meillä on kaikkee tämmösii mitä on sitten ton kehitysvammasuuden kautta niin vammaisneuvolasta esimerkiks meillä on oikeus käyttää tämmöstä sijaishoitoa tai varahoitopaikkaa, Et Sini voi sit sillon tällön mennä sinne niinkun yöks tai pariks. (Haastattelu, nainen, 38 v)

7. PERHEPOLIITTISET PALVELUT

7.1. Päivähoitopalvelut

Espanjassa, Belgiassa, Alankomaissa, Itävallassa ja Saksassa on alettu uudistaa päivähoitojärjestelmiä 1990-luvun puolivälin jälkeen. Naisten aktiivisempi osallistuminen työmarkkinoille on herättänyt keskustelua tarpeesta järjestää lasten päivähoito järjestelmällisemmin. Monissa Euroopan maissa päivähoitoa on yleensä tarjolla vain muutaman tunnin päivässä, mutta Suomessa ja Norjassa päivähoito on kokopäiväistä. Juuri kokopäivähoidon riittämättömyys on monissa maissa ongelmana.

Monissa Euroopan maissa työnantajilla on merkittävä rooli päivähoiton järjestämisessä. Esim. Hollannissa puolet kaikista päiväkotipaikoista on yritysten varaamia. Espanjassa puolet päiväkodeista on yksityisten rahoittamia. Isossa Britanniassa yritysten järjestämällä päivähoidolla ja esiopetuksella on tärkeä rooli varhaiskasvatuksessa. Norjassa jopa yli puolet päiväkodeista on yksityisiä ja Ruotsissakin osuus on kasvanut viime vuosina 15 prosenttiin. (Kurjenoja 2003.)

Eurooppalaisena uutuutena on ilmainen muutaman tunnin esikoulu/esiopetus, joka on käytössä Alankomaissa (4 v–oppivelvollisuusikä), Belgiassa (2,5–5 v), Espanjassa (3–6 v), Ranskassa (2–6 v), Ruotsissa (4–6 v), Suomessa (6 v) ja Tanskassa (5/6 v). Lisäksi Englannissa oppivelvollisuus alkaa 5-vuotiaana ja vuonna 2004 3–4-vuotiaille rakennettiin esiopetusta. Ranskassa lähes kaikki 3–6-vuotiaat ovat mukana esiopetuksessa, joka on toiminnassa neljänä päivänä viikossa 8.30–16.30. Ranskassa alle kouluikäisten lasten päivähoitoa tuetaan verohelpotuksin ja vanhemmat voivat vähentää verotuksestaan myös kotiin palkkaamansa hoitajan sosiaalivakuutusmaksut. Vähintään 3-vuotiaiden lasten hoito kodin ulkopuolella on monissa maissa itse asiassa yleisempää kuin Suomessa. (Kurjenoja 2003.)

Ilmainen esikoulujärjestelmä ja naisten kasvanut työmarkkinaosuus ovat nostaneet alle kouluikäisten lasten päivähoitoon ja esiopetukseen osallistumista. Tanskassa, Espanjassa, Itävallassa, Suomessa ja Ruotsissa 4-vuotiaiden kodin ulkopuolisen varhaiskasvatuksen kattavuus on noussut vähintään 30 prosenttiyksiköllä viimeisten 20 vuoden aikana. (Kurjenoja 2003.)

Suomessa alle kouluikäisen lapsen vanhemmilla tai muulla huoltajalla on oikeus saada lapselleen kunnan järjestämä päiväkoti- tai perhepäivähoitopaikka. Päivähoidosta kunta perii perheen tulojen mukaisen maksun. Vaihtoehtona kunnan järjestämälle päivähoidolle vanhemmat voivat valita muun hoitotavan ja hakea Kelasta joko lasten kotihoidon tukea,

jos perheessä on alle kolmivuotias lapsi tai lasten yksityisen hoidon tukea, jos perheen alle kouluikäistä lasta hoitaa yksityinen päivähoidon tuottaja.

Päivähoitopalvelut laajentuivat vuonna 1990, jolloin kaikki alle kolmevuotiaat lapset saivat oikeuden päivähoitoon. Kuntien velvollisuudeksi tuli järjestää hoitopaikka. Päivähoito oli 1990-luvun alussa kustannuksiltaan lapsiperheiden tukimuodoista huomattavin siihen asti kun lapsilisien osuutta 1990-luvun puolivälissä suhteellisesti vahvistettiin (verovähennysten poistuttua). Vuonna 1990 päivähoitopaikkoja oli 118 000 ja vuonna 1996 jo 140 000.

Vuoden 1996 alusta päivähoidon niin sanottu subjektiivinen oikeus ulottui koskemaan kaikkia alle kouluikäisiä lapsia. Päivähoidon kehittäminen ei päättynyt edes 1990-luvun lopussa, vaikka muutoin perhepolitiikassa ei tehty uudistuksia. Vuonna 1997 päivähoitomaksujen muutokset kasvattivat tuloeroja lapsiperheiden välillä: hyvin toimeentulevien maksut alenivat ja pienituloisten maksut nousivat. (Hiilamo 1999.)

Lähes puolet alle kouluikäisistä lapsista hoidetaan edelleen kotona. Julkisen päivähoidon peitto on liki 60 % 3–5 -vuotiaiden ikäluokista ja saavuttaa huippunsa (69 %) 6-vuotiaiden kohdalla. 6-vuotiaista neljännes hoidetaan ensisijaisesti kotona, noin 70 % kunnallisessa päivähoidossa ja loput yksityissektorilla. Päivähoidon käyttö on sitä yleisempää mitä korkeampi koulutus äidillä on.

Kunnallinen päivähoito on useimmin kolme vuotta täyttäneiden lasten hoitomuoto. Kaikkiaan lapsia oli vuoden 2001 tammikuussa kunnallisen päivähoidon piirissä 200 113. Syntyvyydeltään korkeimmissa kunnissa päivähoidon käyttö on vähäisempää kuin syntyvyydeltään matalimmissa. (Sauli et al. 2002.)

Vuodesta 1990 alkaen kunnat saattoivat määritellä päivähoitomaksuihin niin sanotun nolaluokan, eli vapauttaa alimman tuloluokan perheet maksuista. Vuonna 1997 enimmäismaksuksi määriteltiin 1000 markan (170 euron) kuukausittainen hoitomaksu. Uudistus poisti päivähoitomaksujen tuloajat, joita pidettiin yhtenä syynä kannustinloukkuihin. Saman perheen lapsesta ei saanut enää alennusta hoitomaksuissa. Perheen henkilömäärä alensi kuitenkin maksuprosenttia. Huomattavaa kuitenkin on, että päivähoitomaksut määräytyivät edelleen perheen bruttotulojen eivätkä nettotulojen perusteella. Vuonna 2002 pienituloisten maksut hieman alenivat ja keskituloisten nousivat. (Hiilamo 2002.)

Päivähoitomaksu on enintään 200 euroa kuukaudessa ensimmäisen lapsen osalta ja enintään 180 euroa toisesta lapsesta. Muiden lasten osalta maksu suhteutetaan päivähoidosta maksettaviin kokonaiskustannuksiin. Päivähoitomaksu määräytyy perheen

tulojen mukaan. Päivähoitomaksujen kohtuullinen taso pyrkii kannustamaan vanhempia ansiotyöhön.

Kunnallisessa päivähoidossa olevista lapsista lähes 40 % sijoittui 1990-luvun lopulla ylimpään eli tuhannen markan (167 €) maksuluokkaan. Maksuttomassa hoidossa oli lapsista 13 %. Kunnallista päivähoitoa käyttävistä perheistä 13 % maksoi yli 1500 markkaa (250 euroa) kuussa perheen kaikkien lasten hoidosta, kun vastaava osuus yksityistä päivähoitoa käyttävistä oli 27 %. Yksityisen hoidon tuen kuntalisällä on ollut merkittävä vaikutus perheen maksuosuuteen. (Takala 2000.)

Vuonna 2004 27 kuntaa maksaa päiväkodeissa hoidetuille erillistä kuntalisää tai hoitorahaa, jonka suuruus vaihtelee yleensä vajaasta 200 eurosta noin 300 euroon. Tätä kuntalisää maksetaan sekä alle 3-vuotiaista että yli 3-vuotiaista lapsista. Tuki kohdistuu käytännössä yksityisissä päiväkodeissa hoidettaviin lapsiin. Monet kunnat maksavat päiväkodissa hoidettavista lapsista enemmän kuin perhepäivähoitajan tai työsuhteisen hoitamista lapsista. Espoo maksaa alle 3-vuotiaista päiväkodeissa hoidetuista lapsista jopa 404 euroa ja yli 3-vuotiaista 268 euroa.

Päivähoitopalveluilla on vankkumaton kannatus väestön parissa. Vaikka oikeus päivähoitopaikkaan onkin toteutunut viimeistään 1990-luvulla, toivotaan parannuksia muun muassa palveluiden helppokäyttöisyyteen ja hoidon laatuun.

Tutkimuksessa kysyttiin, kannattaako vastaaja parempia päivähoitomahdollisuuksia kolmevuotiaista kouluikäisiin. Kysymyksestä ei siten käynyt ilmi millaisia parannuksia tarkemmin kannatettiin. Oikeus näihin palveluihin on jo olemassa. Parempia päivähoitomahdollisuuksia yli kolmevuotiaille kannatti 73 prosenttia miehistä ja 77 prosenttia naisista. Vain pari kolme prosenttia vastaajista vastusti näitä parannuksia. Reilu viidesosa ei osannut ottaa asiaan kantaa.

Parempia päivähoitomahdollisuuksia alle kolmevuotiaille lapsille kannatti 67 prosenttia miehistä ja 63 prosenttia naisista (Taulukko 12). Ehdottomasti tätä kannatti vajaa viidesosa molemmista sukupuolista. Tämän ajatuksen vastustajia löytyi 6–7 prosenttia. Vajaa kolmasosa ei pystynyt ottamaan asiaan kantaa. Alle 3-vuotiaiden päivähoidon kehittämistä kannatettiin siten jonkin verran vähemmän kuin yli kolmevuotiaiden hoidon kehittämistä.

Taulukko 12. Kannattaa (kannattaa ehdottomasti tai kannattaa) parempia päivähoitomahdollisuuksia alle kolmevuotiaille lapsille, %.

Väestöryhmät	Mies	Nainen	Yhteensä
Ikäryhmät			
20-29 v	66	66	66
30-39 v	71	63	66
40-49 v	64	58	61
50-59 v	61	61	61
60-69 v	73	67	60
Asuinpaikka			
Pääkaupunkiseutu	68	60	63
Muu yli 100000 kaupunki	68	62	64
30000-100000 kaupunki	63	65	64
alle 30000 kaupunki	69	60	64
kuntakeskus tai taajama	66	65	65
maaseutu	66	64	65
Koulutus			
Ei ammattikoulutusta	68	68	68
Ammattikoulutus	67	64	66
Opistokoulutus	66	60	62
Yliopistokoulutus	63	55	58
Talouden yhteenlasketut nettotulot			
Alle 850 € (5000 mk)	74	63	68
850–1699 € (5000–9999 mk)	70	62	65
1700–2099 € (10000–12499 mk)	68	62	65
2100–3399 € (12500-19999 mk)	61	64	62
Yli 3400 € (20000 mk)	62	51	56
Asunut puolison kanssa			
1 – 5 vuotta	67	68	67
6 – 10 vuotta	68	66	67
11 – 15 vuotta	62	55	58
16 – 20 vuotta	68	64	66
21 – 29 vuotta	57	58	57
Yli 30 vuotta	65	65	65
Lapsiluku			
0 lasta	66	66	66
1 lapsi	70	63	66
2 lasta	67	62	64
3 tai useampia lapsia	62	58	60
Asuminen lasten kanssa			
Lapsi tai lapset muuttaneet kotoa	60	59	65
Osa lapsista muuttanut kotoa	66	64	60
Asuu lapsen tai lasten kanssa	66	66	62
Yhteensä, % (N)	66 (1435)	61 (1874)	64 (3309)

Parempien päivähoitomahdollisuuksien kannatus alle kolmevuotiaille ei paljoa vaihdellut eri väestöryhmissä. Eniten sitä kannattivat nuoret, vain muutaman vuoden parisuhteessaan eläneet, vähän koulutetut ja lapsettomat naiset. Heistä kaksi kolmesta näki alle 3-vuotiaiden päivähoidossa parannettavaa. Vielä tätäkin enemmän päivähoidossa näkivät kehittämistarvetta pienituloiset miehet. Vähiten päivähoitoon puolestaan kaipaivat parannuksia hyvin koulutetut ja hyvätuloiset naiset. Heistäkin puolet halusi silti parempia pienten lasten päivähoitopalveluita.

Lastenhoitomahdollisuuksia koulua käyville lapsille ennen koulupäivää, sen jälkeen ja lomien aikana kannatti 67 prosenttia miehistä ja 82 prosenttia naisista. Joka neljäs kannatti näitä palveluita ehdottomasti. Tarpeettomina nämä kouluikäisten hoitomahdollisuudet näki vain 5 prosenttia miehistä ja 2 prosenttia naisista. Viidesosa ei ottanut niihin kantaa.

Tutkimuksen vastaajia pyydettiin ottamaan kantaa myös päivähoitomaksujen suuruuteen. Päivähoitomaksujen alentamista 20 prosentilla nykyisestä kannatti 54 prosenttia molemmista sukupuolista (Taulukko 13). Ehdottomasti tämän alennuksen kannalla oli 16 prosenttia kaikista vastaajista. Kolmasosa ei osannut ottaa asiaan kantaa ja kymmenesosa vastusti maksujen alennusta.

Päivähoitomaksujen alennusta kaipaivat erityisesti nuoret ja vähemmän koulutetut naiset, joilla oli takanaan suhteellisen lyhyt parisuhde ja mahdollisesti jo useampia lapsia. Vähiten pienempiä päivähoitomaksuja kaipaivat molemmista sukupuolista hyvin koulutetut ja hyvätuloiset. Heidänkin joukossaan kuitenkin lähes puolet kannatti alempaa maksua.

Haastatteluissa päivähoidon maksujen tasoon oltiin yleisesti varsin tyytyväisiä. Vanhemmat pitivät päivähoidossa tärkeänä pieniä hoitoryhmiä, turvallista ja läheistä suhdetta hoitaviin aikuisiin sekä lasten viihtymistä hoitopaikassaan. Ervastin (2000) tutkimuksessa miehistä puolet ja naisista vajaa puolet kannatti sen sijaan ajatusta, että alle kouluikäisille tarjottaisiin ilmainen päivähoito.

Taulukko 13. Kannattaa (kannattaa ehdottomasti tai kannattaa) päivähoitomaksujen alentamista 20 prosentilla nykyisestä, %.

Väestöryhmät	Mies	Nainen	Yhteensä
Ikäryhmät			
20-29 v	59	68	64
30-39 v	67	61	63
40-49 v	51	46	48
50-59 v	50	48	49
60-69 v	47	45	46
Asuinpaikka			
Pääkaupunkiseutu	52	46	48
Muu yli 100000 kaupunki	59	55	57
30000-100000 kaupunki	52	54	53
alle 30000 kaupunki	61	55	58
kuntakeskus tai taajama	55	58	57
maaseutu	53	59	56
Koulutus			
Ei ammattikoulutusta	53	57	55
Ammattikoulutus	59	62	60
Opistokoulutus	58	52	54
Yliopistokoulutus	43	38	41
Talouden yhteenlasketut nettotulot			
Alle 850 € (5000 mk)	63	57	60
850–1699 € (5000–9999 mk)	54	56	55
1700–2099 € (10000–12499 mk)	56	55	55
2100–3399 € (12500-19999 mk)	53	53	53
Yli 3400 € (20000 mk)	46	44	45
Asunut puolison kanssa			
1 – 5 vuotta	63	73	68
6 – 10 vuotta	65	60	62
11 – 15 vuotta	60	53	56
16 – 20 vuotta	55	60	58
21 – 29 vuotta	46	43	45
Yli 30 vuotta	49	48	49
Lapsiluku			
0 lasta	54	55	55
1 lapsi	56	53	55
2 lasta	54	49	51
3 tai useampia lapsia	53	60	57
Asuminen lasten kanssa			
Lapsi tai lapset muuttaneet kotoa	48	54	46
Osa lapsista muuttanut kotoa	47	44	51
Asuu lapsen tai lasten kanssa	54	55	61
Yhteensä, %	54	54	54
(N)	(1505)	(1991)	(3496)

Haastatteluissa sekä päivähoitoon että perhepäivähoitoon kohdistettiin kritiikkiä ja epäilyksiä. Koko perhepoliittinen ilmapiiri oli koettu pakottavana: vain kansantalouden välikappaleena toimiminen ja lapsen vieminen päiväkotiin oli hyväksyttyä. Lasten vieminen päivähoitoon saattoi olla kuitenkin vastoin vanhempien perusnäkemystä. Sille koetettiin hakea vaihtoehtoja.

... Eihän me lapsia oltu hankittu sen takia että joku muu heitä hoitais. (Haastattelu, nainen, 36 v)

Niin ja sit mua ottaa kyl päähän sellanen paapomisasenne... siit paistaa niin armottomasti läpi sellanen ajatus että me ollaan täs asunnossa vaan niinku jossain välisäilös ja sit meidän oikee tehtävä on lähtee tästä tienaamaan bruttokansantuotetta... se on se siis täl talousperustalla koko päivähoitojärjestelmä siis sitä perustellaan talousmalleilla ja laskennallisilla malleilla ja kustannuksista puhutaan, huomattavasti vähemmän puhutaan siitä mikä ois kaikist mukavinta tai helpointa tai miellyttävintä tai rakentavinta tai parasta sittenkään perheille, lapsista on nyt vähän ruvettu puhumaan, et mikä lasten hyvinvointi voisi olla mutta ei perheiden hyvinvoinnista kyllä niinkään vielä puhuta. (Haastattelu, mies, 31 v)

... perhepäivähoito ois voinu olla vaihtoehto jos me tunnettais joku, et tiedettäis. Mut kun on kuullut näitä kauhujuttuja, näistä kaiken maailman kaappijuopoista perhepäivähoitajist ja vähän niinku sellast, mulla on ollu tyttökaverikin pienenä jossain ihan hirveessä paikassa ja muuta että jotenkin mä aattelin sitä et kun on päiväkodissa niin siellä toimii sentään se kontrolli. (Haastattelu, nainen, 38 v)

Päivähoitopalveluista koettiin puuttuvan joustavuus ja valinnanvapaus. Lasten pelättiin myös stressaantuvan päiväkodissa.

... tämmönen yleensä lasten hoidon tukeminen on valtavan tärkeätä mutta mun mielestä se on vaan tällä hetkellä niin väärin tuettu että se niinkö ykspuolisesti tukee semmosta tietäntyyppistä päivähoitoa, et se pitäis, siinä ei oo sitä valinnanvapautta... (Haastattelu, nainen, 26 v)

... jos sä päiväkotiin laitat niin siinä on vaan ne tietyt kellonajat millon se lapsi saa olla siellä, se on pakko hakea sieltä ja siis sillä lailla, et ei se niinkö joustava kyllä oo. (Haastattelu, nainen, 26 v)

... mulle ei tulis pieneen mieleenkään kokopäiväseks laittaa. Et sen näkee, naapurin lapsista sen näkee et miten stressaantuneita he on sen jälkeen et jos on neljä tättä ja kakskytviislasta, niin tota, ja sit se meteli, se taso, se äänitaso herranjestas kun sen huomaa jo meidän villivekaroista kun ne tulee kotiin niin niillä on desibelit kuudeskymppissä, se on ihan sellasta et haloo, ei tarvii huutaa. (Haastattelu, nainen, 36v)

Päivähoitopalveluista ja niiden hinnoista kaivattiin parempaa tiedottamista.

... Mä satuin vaan kuulemaan että jonkun mun kaverin lapsi oli vapautettu päivähoitomaksusta (vaikeavammaisuuden perusteella) että ettekste te oo, et tää on niinku se miten tieto kulkee kaikista eniten, vanhempien välillä... pitäis olla jotenkin semmonen keskitetty infolähde mistä sitä hakee. Se ois tosi tärkeätä. (Haastattelu, nainen, 38 v)

Jotkut vanhemmat eivät olleet halukkaita hoitamaan lapsiaan kotona. He olivat tyytyväisiä päivähoidon toimintaan ja mahdollisuuteen päästä työelämään 'tuulettumaan'. Lasten katsottiin kaipaavan ryhmäkokemusta. Saksaan verrattuna suomalainen päivähoito oli omassa luokassaan.

Se on ehdottomasti hyvä se päiväkot. Siellä tehdään paljon kaikenlaisia semmosia asioita mitä voi tehdä vaan ryhmässä... mä taas henkilökohtaisesti oon semmonen ihminen et mä en vois kuvitellakaan et mä oisin lapsen kanssa kotona... mä en silloin tiennyt mut sillä oli niin vaikeeta epilepsia jo vauvaiästä saakka että se ei nukkunut koskaan, niin mun oli pakko päästä eroon siitä lapsesta vähäks aikaa. Niin mä palkkasin sit omista rahoista hoitajan et niin et mä sain niinku käydä töissä ikään kuin kokemassa että olen vielä aikuinen ja jotenkin järkevästi ajatteleva olento. (Haastattelu, nainen, 38 v)

... me valittiin päivähoito sen takii et meidän asuinseudulla ei ollu ruotsinkielistä kerhoa, me katsottiin että sen ikänen lapsi jo tarvitsee jonkunäkösen ryhmäkokemuksen niinkun viikottain. Ja kun sellasta ei niinkun löytynyt, niin tota se oli sit päiväkot vaikka me ei oltais tarvittu päivähoitoa, me haluttiin lapselle joku ryhmä... et olis niille joku vaikka pari kertaa viikossa joku niinku parin tunnin ikään kuin kerho, et ne otetaan mukaan johonkin leikki- ja lauluhetkeen yhtenä päivänä ja toisena päivänä vaikka nää lapset sais tulla ulos ulkoilemaan pariks kolmeks tunniks... (Haastattelu, nainen, 32 v)

... Saksassa on vielä huonommin, siellähän ei oo ees niinku kunnallista päivähoitoa ei oo velvotettu järjestää, joka tarkoittaa sitä että hyvin koulutetutkin äidit niin käytännössä jää aina kotiin ja näin että, ja Jenkeissä ihan sama, et, no kaikkee palvelua saa jos osaa, pystyy maksamaan erittäin paljon että sinänsä niin tota täällä on huomattavasti paremmin kun monessa muussa paikassa. (Haastattelu, nainen, 38 v)

Vaihtoehtoiseen vanhempien organisoimaan päivähoitopaikkaan oltiin tyytyväisiä. Hyvästä ja henkilökohtaisesta palvelusta oltiin valmiita maksamaan. Yksityisen hoidon tuki oli myös osoittautunut hyväksi järjestelmäksi.

... päiväkot on semmonen et sen on perustanut jotkut arkkitehdit joskus viitisen vuotta sitten... Et se on semmonen et missä niinkun vanhemmat osallistuu siihen lastenhoitoon, et se on niinku sinällään tosiaan olennainen osa sitä arkea että tota se ei oo pelkästään päiväkot ja työpaikka vaan sen lisäksi sitä sitten niinku pyöritetään vanhempien voimin... Siellä on yks palkattu työntekijä... ne Kelan tuet kattaa sen kokonaan, ettei siit kukaan joudu kauheen suuriä summia maksamaan, et sata euroa korkeintaan, ja silloin saa olla jo aika hyvä tulot että joutuu sen maksamaan... kyllä just se yksityisen hoidon tuki mahdollistaa tollasen systeemin ylipäänsä. (Haastattelu, nainen, 30 v)

... kyllähän tossa on se palkitsevuus osittain siinä että on sen lapsen kanssa koko ajan ettei sitä tarvii niinku dumpata jonnekin vaan se on siinä lähellä ja tietää kenen kanssa se leikkii ja tuntee ne kaikki kaverit ja niitten vanhemmat ja kaikki niinku ihan tosi hyvin, ja hoitajan silleen ettei tarvii niinku kysellä illalla että mitä on, millanen päivä on, tai siis niinku onks tapahtunut jotain et tietää oikeestaan et mitä siellä tapahtuu. (Haastattelu, nainen, 30 v)

Niin mutta siis kun tästä hoidosta oli se kysymys niin me ollaan oltu tavattoman tyytyväisiä siihen että Susanna on viihtynyt siellä ja sillä tavalla hänen uskaltaakin sinne – itseasiassa mä mietin sitä joka päivä melkeen kun käyn viemässä hänet ja haen sieltä että, että se on mukava jättää hänet sinne, et uskaltaa jättää lapsensa johonkin paikkaan siks et tietää et siel on et se päivä menee kivasti ja hän itse viihtyy siellä tosi hyvin... Mut et onks sitä eroo sitten sata euroo suuntaan tai toiseen niin niin ei se ole se peruste jolla ratkasu sitten et sen suhteen et viihtyyks Susanna jossakin vai ei esimerkiksi. (Haastattelu, mies, 31v)

... Toivottavasti kaikki pääsis pieneen kouluun et ikään kuin semmosta henkilökohtasta palvelua, et meistä se on elintasoja että siellon nyt se yks täti vaan joka touhuu meidän Villen kanssa ja käy kirjastossa ja kaupassa ja heidän suhteensa on ihan mahtava... et se on niinkun se luksus mitä mä haluan heille tarjota, et se oli se valinta myöskin päivähoitossa. (Haastattelu, nainen, 43 v)

Jotkut kritisoivat sitä, että kunnat eivät kompensoi millään tavalla sitä kun lapsiperhe vetää lapsensa pois valtion osuuksia nauttivasta päivähoitosta. Sen sijaan itse on voinut pudota kiusalliseen tuloloukkuun.

... Siinä vaiheessa kun vauva syntyy taloon, niin toisethan jää pois päivähoitosta. Niin sitä ei kompensoida millään. (Haastattelu, nainen, 32 v)

... Meidän nuorempi joka siis viime kesänä täytti kolme ja alotti syksyllä sitten tän osa-aikaisen puolipäiväsen että tää kustannus, se ei ainoastaan tuplaantunut vaan se triplaantu, eli multa putoi se kotihoidon tuki ja sitten kun mä halusin lapseni osa- puolipäivähoitoon jossa isovelji oli jo käynyt vuoden niin tota, niin silloin tää kustannus joka yhdellä lapsella oli ollut x summa niin se oli triplaantunut kun toinen lapsi meni, eli se ei kerro mulle mitään muuta kun että jossain nyt mättää... sitä sitten puolustellaan ja selitellään jollakin ihme verukkeella joka ei vaan niinku ei oo mulle järkeenkäypä mutta pakkohan se on vaan ottaa niin kun se tulee... (Haastattelu, nainen, 36 v)

Subjektiiivisesta oikeudesta huolimatta päivähoitopaikkaa tai perhepäivähoitajaa ei aina tahdo kunnan välityksellä löytyä, ei ainakaan inhimillisen etäisyyden päästä.

... Sen kolmen kuukauden sisällä niin pitää se paikka sitten osottaa, se on tää subjektiiivinen oikeus, niin tota vielä viikkoa ennen kun tää kolme kuukautta meni umpeen (Helsingissä) niin multa kysyttiin et oot sä ihan varma et sä tarvii näitä paikkoja, niinku yleensäkin kun meillä ei oo paikkoja, me ei voida niinkun taata et sä saat paikkaa sieltä omalta alueelta ja me ei myöskään voida luvata että sä saat molemmille lapsille paikan samasta päiväkodista. Ja tää oli ihan hirvee stressitekijä... tää että niinku äidille sanotaan et sä voit joutuu kuljettaa yhden Vuosaareen ja toisen Lauttasaareen niin tää ei niinkun oikein...

... nää kaks pitkää päivää kuukaudessa merkitsi sitä että mä en voinu pitää heitä osapäiväpaikalla tai niinku puolipäiväpaikalla, koska tää aika meni yli seitsemän tuntii, mun oli pakko ottaa ne kokopäiväpaikat heille. Siis tää

byrokratia on aivan uskomaton... Mun lapset oli keskimäärin, no kolme neljä tuntia päivässä päiväkodissa kaikkina muina päivinä paitsi kahtena päivänä kuukaudessa jolloin he olivat kahdeksasta viiteen. (Haastattelu, nainen, 42 v)

Oma lukunsa oli monilapsinen perhe, jonka päivähoitojärjestelyt olivat osoittautuneet kovin mutkikkaiksi. Kunnallinen maksupolitiikka on myös todettu kovin jäykäksi ja byrokraattiseksi.

... sitten loppujen lopuks (kunnassa) saatiin pitkän pitkän taistelun jälkeen meille kotiin kunnallinen perhepäivähoitaja, kun meillä oli neljä alle kouluikäistä. Mut siinä oli hirveä asenne, siis pitkää asennekeskustelua piti käydä niitten siis niitten perhepäivähoidon ja niitten ohjaajien kanssa, jotka päättää niistä asioista kunnassa... semmonen asenne niinku että ei, jos antaa yhdelle hoitajan kotiin, niin sit se pitää antaa kaikille jotka sen haluaa. (Haastattelu, nainen, 32 v)

... meillä on oma perhepäivähoitoryhmä omasta takaa niin mä en voi ottaa ulkopuolisia hoitolapsia, koska mulla on ryhmä täysi niin sanotusti, et se on neljä ja puoli maksimi se yhdelle hoitajalle se määrä... tommosen porukan kun laittaa päivähoitoon niin sitten ehto on se, että jos ykskin lapsista on sairas, niin koko perhe jää kotiin, et ne ei tartuta ne toiset sitä tautia. Ja mitä se tarkoittaa sitten kun infektiot siellä kiertää, niin meillä on joku koko ajan sairaana. Ja sitten taas toisinpäin, jos se on kokopäivähoitopaikka varattu, niin jos ykskin päivä kuukaudesta ollaan hoidossa, niin koko kuukaudesta maksetaan. (Haastattelu, nainen, 32 v)

Ensimmäisen ja toisen luokan oppilaiden sekä erityisopetuksessa olevien oppilaiden aamu- ja iltapäivätoiminnan järjestäminen valtion tuella tuli kunnissa mahdolliseksi elokuusta 2004 alkaen. Tämän uudistuksen toteutumisesta ei ole vielä koottua tietoa. Tästä mahdollisuudesta tarvitaan ainakin paikallista tiedottamista.

7.2. Neuvola

Neuvolasta ei ollut kysymyksiä väestökyselyssä, mutta henkilökohtaisissa haastattelussa siitä kysyttiin. Neuvolan olemassaolo oli kaikkien haastateltujen mielestä tärkeä yhteiskunnan tarjoama palvelu. Jotkut vanhemmista olivat jopa sitä mieltä, että se on yksi tärkeimmistä yhteiskunnan tukimuodoista lapsiperheille.

Vanhemmat kokivat hyvänä asiana sen, että on olemassa jokin perheen ulkopuolinen taho, joka seuraa lapsen fyysisistä kehitystä, ja tarkistaa että lapsella on ”kaikki kunnossa”. Haastateltavien omat kokemukset neuvolasta saadun tuen laadusta ja merkityksellisyydestä olivat olleet neuvolasta ja paikkakunnasta riippuen sekä myönteisiä että pettymyksiä sisältäviä.

... Se kiinnittää kyllä lapsen tavallaan yhteiskuntaan, et et se on osotus siitä et oikeesti muitakin kiinnostaa se et miten tää yks yksilö voi miten tää pieni lapsi, ja miten perhe voi myöskin...

Kyl meillä on ollu hirveen hyvät neuvolantädit ja mä luulen et ne on kautta linjan kaikki hirveen hyviä, ammattitaitosia innostuneita työstään ja samalla tavalla vaikka lääkärit on vaihtunu, Espoossa tää neuvolalääkäreiden tilanne on ihan katastrofaalisen huono mutta ne yleislääkärit ketkä siellä on kiertäny niin ne on siellä ja suurimmaks osaks niitä kiinnostaa kuitenkin et se, sekin on ollut korkeatasosta tai riittävän hyvää, ihan riittävän asiantuntosta... Niin, mut must kaikist paras on ollu siinä se, se sellanen tietty turva, turvan tunne johon voi tuudittautua. (Haastattelu, mies, 31 v)

... Neuvolassa taas sitten kyllä oli esimerkiksi kun sieltä neuvolantäti huomasi että mä olin äärimmäisen uupunut ton lapsen takia sillon kun se oli ihan pieni vauva, niin se soitti mulle vähän väliä ja kysy kuinka mä jaksan, ja se koitti niinkun ohjata mua erilaisiin paikkoihin... (Haastattelu, nainen, 38 v)

Joidenkin mielestä neuvolan tuoma jatkuvuuden ja turvan tunne on tärkeä. Toiset olisivat toivoneet enemmän henkistä ja kasvatuksellista tukea neuvolalta. Jotkut vanhemmista kertoivat, että täytyy olla oma-aloitteinen ja tehdä tarkkoja kysymyksiä jotta saa vastauksia omaa mieltä painaviin asioihin. Lasten erityisongelmia ei oltu neuvolassa huomattu ja vanhempia ei oltu näissä asioissa kuunneltu tarpeeksi. Eräs vanhemmista kritisoi myös liiallista lasten tasapäistämistä neuvolassa.

No me ei olla neuvolasta oikeestaan saatu minkään näköstä tukea että tota se on niin ylityöllistetty toi meidän neuvolan täti, et kyllä hän varmasti haluisi auttaa jos pystyis mut siis ne aikataulut mitä heillä siellä on on ihan mahottomat, et se on tosiaan lapsi sisään päänympäryy pituus paino rokotukset ja ulos. Et ei siinä pysty puhuun yhtään mistään yhtään mitään kyllä... niinku siinä äitiyspakkausten kirjasessakin kerrottiin et piti olla joku kotikäynti et katsotaan et lapsella on kaikki siellä kunnossa niin ei meillä kyl ketään käyny.. (Haastattelu, nainen, 37 v)

... Se neuvola niin siinä mä nään niinku oikeestaan eniten puutteita että sitä vois niinku järkeistää eniten näistä, et se on tavallaan niinku vähän ylimitotettu, et siel on nää, siellä pidetään kiinni tämmösistä standardikäynneistä tai käyntimääristä joka ei oo ihan järkevää, koska sitä toimintaa vois paremmin suunnata, tehokkaampaa niille jotka oikeesti sitä enemmän tarvitsee sillä että tämmösiä turhia käyntejä sit vähennettäis. (Haastattelu, nainen, 42 v)

... Se on hyvä asia ja enemmän positiivista kun negatiivista, mut nyt mä haluisin muutaman negatiivisen asian siitä sanoo. Niin on se että, siellä pikkasen liikaa tasapäistetään niinku lapsia ja äitejä et annetaan ohjeita et aina tehdään näin ja näin ja näin... mä oon paljon tollasilla nettipalstoilla, missä äitejä virtuaalihiiekkalaatikoilla, niin tota, siellä tota hirveesti etenkin tuolla maalla valittavat että, et jos tekee vähänkään eri tavalla kun mitä siellä neuvolassa sanotaan niin se on ihan painajaista käydä siellä ja neuvolantädit tosiaan terveydenhoitajat niinku yrittää pakottaa. (Haastattelu, nainen, 40 v)

Neuvolan antamasta tärkeimmästä tuesta oltiin montaa mieltä. Joillekin oli tärkeää henkinen ja kasvatuksellinen tuki, sitä kaivattiin nykyistä enemmän. Toisille riitti lapsen fyysisen kehityksen seuranta. Muutaman vanhemman mielestä synnytysvalmennukseen käytettävät resurssit voisi käyttää paremmin myöhemmin esimerkiksi perustamalla kasvatusasioista keskustelevia vanhempien tukiryhmiä. Joidenkin mielestä oli toisaalta hyvä, että juuri raskaudenaikaiseen tukeen kiinnitettiin paljon huomiota.

... vanhemmat tietää jotakin muuta kautta asioita kun sen synnytysvalmennuksen kautta, et jos ne rahat käytettäisiin semmoseen siihen vaiheeseen kun se laps on syntynyt, ja tuettais, ja niinku järjestettäis semmosia perheryhmiä siinä vaiheessa kun se vauva on jo kainalossa ja huutaa siinä, niin siitä vertaistukiryhmästä vois siinä vaiheessa olla paljon enemmän hyötyä kun siinä ennen sitä synnytystä. (Haastattelu, nainen, 32 v)

Mä oon aatellu sitten sitä että jonkun näköstä semmosta kasvatustukea, et ois joku tämmönen en mä tiedä voiko sitä kasvatusvalmennukseks sanoa mutta jotain semmosia kasvatuspiirejä tai vanhempien piirejä jos neuvolassa ois et siellä vois olla joku asiantuntija, joku terveydenhoitaja mukana tai, et sitten ensimmäisen lapsen kanssa taisteleva tai sitten jo semmosen isomman lapsen kasvatusongelmien kanssa niin saisivat vertaistukea mut sit siinä ois taas kuitenkin joku ammatti-ihminen joka tietäis niinkö sen perusteet että kyllähän niinkö on jotain vanhempien kohtaamispaikkoja... Että siel ois joku tämmönen, ois tavallaan joku luennontyyppinen tai jotain tämmösiä näin niin mä luulen että semmosia kaipais enempi tässä yhteiskunnassa tällä hetkellä kun jotain synnytysvalmennusta... se synnytys on kuitenkin hyvin pieni osa sitä niinkö lapsen saamista ja perheeks tuloa, et kyllä mä luulen että kaikkein suurimmat ongelmat tulee sen jälkeen kun se laps on olemassa. (Haastattelu, nainen, 26 v)

Haastattelujen perusteella voi päätellä, että neuvolan tuen määrän ja sen kohdistuksen tarve vaihtelee paljonkin erilaisilla perheillä. Neuvolakäynneillä olisi siis tärkeää keskustella, millaista tukea kukin erityinen perhe kaipaa.

No nyt kun sä kysyt noin että meidän neuvolaan tyytyväinen, en, en koska mä oon ruotsinkielinen ja meidän perhe on ruotsinkielinen, ja tota se on, koska me asutaan sellasella alueella jossa sitten selvästikään ei oo ruotsinkielisiä niin paljon niin se on kyllä aiheuttanut ongelmia, et se on kyllä kiven alla ollu niinkun se et saada palvelua (ruotsin kielellä).. se ei siis vaan todellakaan liity tähän ruotsinkielisyyteen vaan ihan yleisesti koko organisaatioon. Siellä on niin sekavaa niin sekavaa et, kukaan ei, siis siellä ei vasen käsi tiedä mitä oikea tekee. Ja siellä vaihtuu koko ajan henkilökunta. Et kyl mä sanon et alueellisii just koska mulla on omakohtasii kokemuksii näistä alueellisista eroista niin et kyl kun siirtyy kymmenen kilometrii itään niin siellä on asiat sekasin... (nainen, 36 v)

8. SYNTYVYYDEN EDISTÄMINEN

8.1. Euroopan alhaisen syntyvyyden syitä

Alhaisesta syntyvyydestä on tullut ongelma Euroopassa parin viimeisen vuosikymmenen aikana. Matala syntyvyys toteutui Keski-Euroopassa 1980-luvun alussa, Etelä-Euroopassa 1980-luvun lopulla ja Itä-Euroopassa 1990-luvulla. Lapsia syntyy enää keskimäärin vain 1,1–1,3 naista kohden. Suurten poliittisten ja taloudellisten muutosten seurauksena Itä-Eurooppa muodostaa nyt suurimman yhtenäisen alhaisen syntyvyyden alueen maailmassa.

Alhaisen syntyvyyden merkitystä Euroopan väestölle havainnollistaa se, kuinka nopeasti väestö vähenee puoleen, jos syntyvyys säilyy nykyisellä eurooppalaisella keskitasolla tai Etelä- ja Itä-Euroopan vielä tuntuvasti matalammalla tasolla. Jos syntyvyys vakiintuu tasolle 1,5, väestön määrä puolittuu noin 65 vuodessa. Jos se vakiintuu tasolle 1,1, puolittuminen tapahtuu jo 32 vuodessa. (Billari et al. 2004.) Tässä tarkastelussa on oletettu maastamuutto ja maahanmuutto yhtä suuriksi. Eurooppaa odottavat siten nopeat ja massiiviset väestönmuutokset.

Alhaisen syntyvyyden syitä on haettu eurooppalaisessa arvomaailmassa, taloudessa ja työelämässä tapahtuneista muutoksista. Perustavin muutos on ollut siirtyminen kollektivistisesta, suku- ja perhekeskeisestä ja velvollisuuksia painottavasta yhteiskuntamallista kohden individualistista, yksilön oikeuksia painottavaa yhteiskuntamallia. Tämä arvomuutos nosti päätään myös Kairon väestökonferenssissa, jossa erityisesti naisten oikeudet nostettiin näyttävästi loppuasiakirjaan. Naisten oikeudesta päättää lasten hankinnasta sinänsä sekä sen ajoituksesta on tullut useimmissa maissa jo itsestäänselvyys. Tämä on johdonmukaista jatkoa naisten nopeasti kasvaneelle koulutustasolle ja yhä aktiivisemmalle panokselle työelämässä. Kun samalla parantunut ehkäisyteknologia on mahdollistanut tehokkaasti ei-toivottujen raskauksien ehkäisyn, ovat syntyvyysluvut pudonneet voimakkaasti erityisesti Itä- ja Etelä-Euroopassa.

Syntyvyyttä ovat vähentäneet kulutuselämäntapa, keskittyminen työstä saatavaan tyydytykseen ja lisääntynyt tarve siihen, että molemmilla puolisoilla on omat palkkatulonsa. Monet ovat sitä mieltä, että lasten hankinta tulee liian kalliiksi. Toiset taas pitävät parisuhdetta tärkeämpänä kuin vanhemmuutta. (Caldwell & Schindlmayer 2003.) Nuoret ihmiset yrittävät hankkia ja turvata hyvän parisuhteen samalla kun he etenevät ammatillisesti ja luovat elämäntyyliä, joka ilmentää heidän ammatillista menestystään.

Monilta jää toinen lapsi hankkimatta, koska puoliset kokevat samaan aikaan houkutuksia kouluttautumiseen, ammatilliseen etenemiseen, matkusteluun, parisuhteen nautintoihin tai panostukseen korkeatasoiseen asuntoon. Yleisemmällä tasolla tämä elämäntavan arvomuutos on merkinnyt sitä, että talouskasvu on asetettu suotuisan väestökehityksen edelle. Osa alentuneesta syntyvyydestä selittyy sillä, että kaikki tuotanto (jopa einekset) on siirretty kodin ulkopuolelle ja muutettu palkkatyöksi. Tehdastyön korvautuminen kevyellä konttorityöllä on tehnyt ansiotyöstä naisille entistä houkuttelevamman.

Lasten hankintaan kohdistuvia kriittisiä eurooppalaisia näkemyksiä on vahvistanut vielä se, että nuori sukupolvi on saanut jo 1960-luvulta lähtien kuulla, että maapallon suuren väestönkasvun vuoksi heidän tulisi kantaa globaalinen vastuunsa ja pidättäytyä lasten hankinnasta. Tämä viesti on mennyt jopa liiankin hyvin perille. Uudempia syntyvyyden ja väestönmuutosten trendejä ei tunneta, vaan luullaan globaalien väestö-ongelmien jatkuvan entisellään. Tämä on synnyttänyt kiistelyn siitä, onko lapsettomuus vaiko lasten hankinta globaalissa mielessä suurempaa itsekkyyttä. Huomaamatta on jäänyt, että syntyvyys on laskenut väestön uusiutumisrajan alapuolelle jo useimmissa maailman maissa.

Vihjeitä alhaisen eurooppalaisen syntyvyyden syistä voi hakea toisaalta niistä maista, joissa syntyvyys on pudonnut poikkeuksellisen nopeasti hyvin alhaiseksi (Itä-Eurooppa), mutta myös maista, jotka ovat onnistuneet säilyttämään syntyvyyden poikkeuksellisen korkeana. Euroopassa ei tosin ole tällä hetkellä yhtään maata, jossa syntyvyys ylittäisi edes väestön uusiutumisen tasolle.

Ranska kuuluu Euroopassa poikkeuksellisen korkean syntyvyyden maihin. Korkeampi syntyvyys löytyy vain Irlannista ja Islannista. Vaikka ensimmäisen lapsen hankintaikä on noussut myös Ranskassa 28-vuoteen, on syntyvyys useimmista muista maista poiketen silti säilynyt ja jopa kasvanut 1,9:ään vuonna 2001. Vuonna 1994 se oli vielä 1,65. Yhtenä numeerisena selityksenä on lapsettomien matala osuus, 8 prosenttia. Toisenlaisen perhepolitiikan maassa Saksassa lapsettomia on ollut kolme kertaa enemmän: 24 prosenttia. Vuonna 1950 syntyneistä naisista Saksassa 18 prosentilla mutta Ranskassa 32 prosentilla oli vähintään kolme lasta. (Fagnani 2002.)

Nämä maat eivät eroa toisistaan kokonaispanostuksessaan perhepolitiikkaan. Ranskassa sen sijaan, Saksasta poiketen, pyritään voimakkaasti samaan äidit mukaan palkkatyöhön tarjoamalla päivähoito- ja muita sosiaalipalveluita. Vuonna 1994 Ranska kasvatti merkittävästi lapsilisiä ja lapsiperheiden verohelpotuksia auttaakseen perheitä hyödyntämään myös yksityisiä lasten hoitopalveluita omassa kodissaan. Toisen lapsen hankintaan on

houkuteltu tarjoamalla hoitotukea 470 euroa kuukaudessa sillä ehdolla, että toinen vanhemmista on joko kotona lasta hoitamassa tai käy korkeintaan osa-aikatyössä. Tämä on osoittautunut suosituksi perhe-etuudeksi varsinkin pienituloisten naisten parissa. (Fagnani 2002.)

Alhaisen syntyvyyden taustalla on selitetty olevan myös muutos maailman talousjärjestelmässä, jonka seurauksena lapsista ei ole enää (tuotanto)taloudellista arvoa vanhemmille. Taloudellisissa analyyseissä lasta tarkastellaan kustannustekijänä. Vanhempien väitetään lisääntyvässä määrin puntaroivan, koituuko lapsesta heille enemmän taloudellista ja sosiaalista hyötyä vai haittaa. Tämä merkitsisi siis rationaalisen harkinnan yleistymistä nuorten parisuhteissa.

Puntaroitaviin asioihin kuuluu, rikastuuko oma elämä ja suhde puolisoon, jos lapsi hankitaan. Onko synnyttäminen ja lapsen saaminen emotionaalisesti palkitsevaa? Voiko vanhemmuus tarjota sellaista tyydytystä, joka kompensoi ainakin kohtuullisessa määrin lapsen huolenpidosta koituvaa vaivannäköä? Kuinka vanhemmuus sopii muodikkaaseen vaatimukseen itsensä toteuttamisesta? Onko laadukas parisuhde tärkeämpi ja helpompi ratkaisu omalle elämälle kuin elämä lapsiperheessä? (Billari et al. 2004.) Vanhemmuus on joka tapauksessa huolellista harkintaa edellyttävä tärkeä ja pitkäkestoinen sopimus. Puolisoa voi vaihtaa, mutta lapsi säilyy.

Lapsilukutavoite ei ole yleensä päällimmäisiä asioita suhdetta aloitettaessa. Tämä herättää kysymyksen siitä, tulisiko syntyvyyden tarkastelussa huomio siirtää lasten hankintamotiiveista suhteen solminnan motiiveihin ja käsityksiin suhteen tärkeimmistä ominaispiirteistä sekä niiden suhteesta vanhemmuuteen. Millaisia ennako-odotuksia ihmisillä on niistä olosuhteista, jotka voisivat olla suosiolliset vanhemmuudelle ja jotka tarjoaisivat sille riittävästi vakautta ja sopivat puitteet myös tulevaisuudessa?

Italiassa ero toivotun ja toteutuneen lapsiluvun välillä on suurin Euroopassa. Tätä selittää nuorten naisten nopeasti muuttunut asema. Nuoret naiset haluavat saada vastinetta sille työlle, jonka he ovat panostaneet opiskeluunsa. He ovat opiskelleet keskimäärin jo pidempään kuin pojat. He haluavat tehdä itsenäisempiä päätöksiä ja toteuttaa muitakin kuin heille perinteisesti tarjottuja puolison ja äidin rooleja. He pelkäävät joutuvansa lapsia hankkiessaan äitiensä rooliin tilanteessa, jossa perheiden sosiaaliturva on merkittävästi heikentynyt ja on vain noin kymmenesosa vastaavan pohjoismaisen perhetuen tasosta. Lapsiperheen nuoren äidin asema ei ole siten kehuttava ja erityisen tavoiteltava. Nuoret naiset ovat jääneet elämänsä ja lasten hankinnan kannalta odottavaan asemaan – päätöksiä lykätään vuodesta toiseen. (Chesnais 1996.)

Itä-Euroopan alhainen syntyvyys on muokkautunut erilaisissa olosuhteissa kuin Etelä-Euroopassa. Siellä rajuun syntyvyyden laskuun vaikutti 1990-luvulla aluetta kohdannut poliittinen, taloudellinen ja väestöllinen kriisi. Palkkojen pudotuksen lisäksi Itä-Euroopassa menetettiin varma työllistyminen opiskelujen päättymisen jälkeen, valtion subventoimat alhaiset hinnat ja yritysten tarjoamat sosiaalietuudet tuotteina ja palveluina. Perheet olivat tottuneet halpaan lasten päivähoitoon, kehittyneisiin tulonsiirtoihin (lapsilisät) ja asunnon saamiseen naimisiinmenon ja lasten hankinnan ansiosta. Nämä edut menetettiin järjestelmän pohjan romahtaessa 1990-luvulla. Inflaatio vei arvon lapsilisiltä ja päivähoito kallistui merkittävästi.

Talouden romahdus ja sitä seurannut voimakas työttömyyden kasvu ja inflaation aiheuttama palkkojen ostovoiman voimakas putoaminen synnytti odottavan asenteen avioliiton solmintaan ja lasten hankintaan. Tärkeinä synnytysmotiivien muutosten selittäjinä olivat myös asuntojen tarjonnan katkaiseminen nuorille lapsiperheille, ja ilmaisten tai hinnoiltaan subventoitujen lasten hoitopaikkojen katoaminen. Uusi arvomaailma korosti nautintoja tarjoavien tuotteiden ja palveluiden kulutusta pitkäaikaisten sitoumusten sijasta. Vähät rahat kuluivat niihin perheeseen investoinnin sijasta. (Billari et al. 2004.)

Muutosten myötä syntyvyys putosi koko maailmanmitassa ennätysalhaiseksi. Tämä on havainnollinen esimerkki siitä, millaiset taloudelliset ja sosiaaliset tekijät ovat välttämättömiä ehtoja, jotta edes nykyisenkaltaisen syntyvyyden taso voidaan säilyttää Suomessa lähivuosikymmeninä.

Läpi Euroopan nuorten naisten kasvanut koulutustaso ja panostus ammatilliseen uraan on johtanut lasten hankinnan siirtymiseen myöhempään elämänvaiheeseen ja lasten lukumäärän supistumiseen (Kontula 2004). Nuorten naisten työmarkkina-asema muuttuu Euroopassa epävarmemmaksi lasten hankinnan myötä varsinkin vakituisissa työsuhteissa. Myös määräaikaisiin työsuhteisiin voi olla vaikeampi palata. Vakituiset työsuhteensa nuoret naiset säilyttävät parhaiten lykkäämällä lasten hankintaa.

Naiset haluavat hyödyntää panostuksensa koulutukseen ammatillisesti ja saavuttaa tulotason, jolla he kokevat olevansa kulutusyhteiskunnan aktiiveja ja täysivaltaisia jäseniä. Korkean nuorisotyöttömyyden maissa (esim. Italia) lasten hankintaa on lykätty. Uusi tilanne on johtanut syntyvyyden polarisoitumiseen: ne joilla on työpaikka pelkäävät lasten hankintaa, koska sen koetaan uhkaavan omaa asemaa työelämässä. Työtä vailla olevat voivat samaan aikaan ajatella, että tilanne tarjoaa mahdollisuuden lasten hankintaan. Tämä selittää syntyvyyden nousua esimerkiksi Suomessa 1990-luvun laman aikana.

Välimeren alueen nuorten aikuisten alhaiset syntyvyysluvut selittyvät osaltaan sillä, että he ovat sosiaalisesti ja taloudellisesti paljon riippuvaisempia vanhemmistaan kuin suomalaisnuoret. Nuoruuden työpaikat keskittyvät siellä pääosin perheyrityksiin ja nuoret asuvat pitkään lapsuuden kodissaan. Espanjassa vain prosentti alle 30-vuotiaista asuu yksin, Italiassa taas vain 4 prosenttia 15–24-vuotiaista on muuttanut asumaan erilleen lapsuudenperheestään. Suuresta perheriippuvuudestaan ja siihen liittyvästä sosiaalisesta kontrollista johtuen eteläisen Euroopan nuoret eivät voi solmia parisuhteita niin helposti ja niin nuorina kuin suomalaisnuoret. Kun vielä avioerot ovat Välimeren maissa sangen harvinaisia, joudutaan koko tulevaa elämää suuntaava ja sitova puoliso valitsemaan niin kriittisesti, että se saattaa lykkäytyä ammatillisen vakiintumisen jälkeiseen aikaan. Perhekin odottaa Etelä-Euroopassa nuorelta parilta enää yhtä tai kahta lasta. Myös nuorten naisten sosiaalinen päteminen toteutuu yhä useammin perheen ulkopuolella.

Synnyttämishalukkuuteen vaikuttavat myös mielikuvat kotitöiden jakautumisesta naisten ja miesten kesken. Monissa tutkimuksissa (esim. Bagavos & Martin 2001) on todettu, että eteläisen Euroopan ja Saksan miehet osallistuvat vähemmän kotitöihin kuin miehet Pohjoismaissa ja Englannissa. Nuorten naisten haluttomuus ottaa suurin vastuu kotitöistä ja lastenhoidosta voi vähintäänkin lykätä avioitumista ja lasten hankintaa. Helpottavana tekijänä on se, että isoäiti ottaa usein vastuun uuden sukupolven kasvattamisesta, jotta äiti voi jatkaa työelämässä. Uusi tilanne voi kuitenkin johtaa varsinkin koulutettujen naisten päätökseen jäädä lapsettomaksi.

Yksi osasy s aleneville synnytysluvuille on ollut tavoitteiden ja odotusten kasvu omien lasten tulevaisuudelle. Osa vanhemmista haluaa keskittyä yhden tai kahden lapsen kouluttamiseen, jotta nämä saavuttaisivat elämässään enemmän menestystä kuin mihin he itse ovat yltäneet. Tämä on eräänlaista rajallisten resurssien keskittämistä ja taistelua paremmista luokka-aseamista.

Perheen taloudellisten resurssien kanavoituessa lasten elämän ”laadun” parantamiseen lasten lukumäärä jää vähäisemmäksi. Lasten hankintaan liittyvät äitiyslomat äitiys- ja vanhempainrahoineen (niissä maissa joissa niitä yleensäkin on) aiheuttavat perheelle enemmän taloudellisia menetyksiä äidin ansiotason kohotessa, koska lapsen syntymään kytkeytyvä ansionmenetys kasvaa. Menetys on sitä suurempi mitä pitempi on lapsen syntymästä ja hoidosta aiheutuva katkos ansiotulojen hankinnassa. Korkeammin koulutetut pitävätkin ainakin Norjassa lyhyemmän äitiysloman. (Kravdal 1992.) Palkkatulojen välittömän menetyksen lisäksi menetyksiä koetaan myös ura- ja ansiokehityksessä sekä eläkkeissä.

Näiden suurten taloudellisten ja sosiaalisten murrosten sekä arvomuutosten lisäksi syntyvyyden suurille tasoeroille eri puolilla Eurooppaa on pyritty hakemaan selityksiä erilaista sosiaali- ja perhepoliittisista tukijärjestelmistä. Therborn (1995, 96) luokitteli brittiläisen ja pohjoismaisen hyvinvointivaltion universaaliksi ja muun läntisen Euroopan (mukaan lukien Irlanti) hyvinvointivaltion yksilölliseksi (particular). Riippumatta siitä onko universaaliin sosiaalitukeen käytetty suuri (Tanska, Ruotsi) vai keskimääräinen taloudellinen panostus (Suomi, Norja, Englanti) syntyvyys on ollut vuonna 2002 melko korkea, eli 1,7. Yksilöllisissä hyvinvointivaltiomallin maissa syntyvyys on ollut 1,8, jos panostus sosiaalitukeen on ollut korkea (Belgia, Ranska, Hollanti), mutta vain 1,3, jos tämä panostus on ollut keskimääräistä (Itävalta, Tšekki, Saksa, Unkari, Italia) tai matalaa (Kreikka, Portugal, Espanja, Sveitsi). Ainoa tähän malliin sopimaton läntisen Euroopan maa on Irlanti, jossa syntyvyys on korkeampi (1,9) kuin yksilöllinen ja keskimääräinen sosiaalituki ennustaisi. (Caldwell & Schindlmayer 2003.) Universaali ja vähintään keskimääräinen sosiaalituki näyttäisi olevan eräänlainen ennakkoehto, jotta syntyvyys voitaisiin pitää edes lähellä väestön luonnollista uusiutumistasoa.

Eteläisen Euroopan maita yhdistää katolinen kirkko ja melko runsaat tulonsiirrot perhepolitiikassa. Sosiaalipalvelut, kuten päivähoito, puuttuvat sen sijaan lähes kokonaan. Esimerkiksi Suomessa ja Ruotsissa puolet alle kouluikäisistä lapsista on päivähoidossa, mutta Hollannissa, Saksassa, Italiassa ja Ranskassa tämä osuus oli alle viisi prosenttia. Päivähoitopalvelut näyttää siis olevan se konkreetti perhetuen muoto, jonka puuttuminen uusiutuneissa oloissa oli vähentänyt eteläisen Euroopan asukkaiden synnytysmotivaatiota. Nuoret naiset eivät halua luopua työurastaan lasten kotihoidon vuoksi.

Pohjoismaisessa tutkimuksessa on todettu naisten korkeamman koulutuksen ja tulotason vaikuttavan merkittäväällä tavalla lasten hankintaa viivästyttävästi. Ne myös vähentävät todennäköisyyttä hankkia lisää lapsia. Toisaalta äitiysloman pidennyksellä on osoitettu olleen positiivinen vaikutus motiiviin hankkia useampia lapsia. (Rønsen 2004.) Sillanpään (2004) mukaan päivähoidon 'vetoapu' syntyvyyteen loppuu kuitenkin 1–2 lapseen. Monilapsisissa perheissä päivähoito ei siis ole enää lastenhankintamotiivia helpottava tekijä.

8.2. Mielipiteet syntyvyyden edistämisestä Suomessa

Syntymärekisterin (www.stakes.info/2/1/2,1,1.asp) mukaan vuonna 2003 syntyi elävänä 56 448 lasta. Vuonna 2003 oli 13 prosenttia vähemmän synnytyksiä kuin vuonna 1993, mutta edellisvuoteen verrattuna synnytysten määrä kasvoi kaksi prosenttia. Tilastokeskuksen keräämien tietojen mukaan synnytysten määrä lisääntyi vuoden 2004 ensimmäisen kolmanneksen aikana edelleen 2,8 prosenttia edelliseen vuoteen verrattuna. Nämä luvut ovat vielä kaukana siitä noin 70 000 lapsen lukumääräisestä vuotuisesta tasosta, jolla Suomen väestö pystyttäisiin pitämään tulevaisuudessa edes suunnilleen nykyisen suuruisena.

Vuonna 2003 kaikista synnyttäjistä 19,4 prosenttia oli yli 35-vuotiaita, kun heitä oli vuonna 1995 13,9 prosenttia. Vuonna 2003 ensisynnyttäjistä 10 prosenttia oli 35 vuotta täyttäneitä, kun vuonna 1993 heitä oli 6 prosenttia. Lasten hankintaa on siten lykätty keskimäärin yhä vanhempaan ikään. Alle 20-vuotiaiden synnyttäjien osuus oli vastaavasti laskenut hieman ollen vuonna 2002 2,9 prosenttia. Ensisynnyttäjien keski-ikä oli noussut hieman ollen 28,0 vuotta. Kaikkien synnyttäjien keski-ikä oli 30,0 vuotta. Ensisynnyttäjien keski-ikä on noussut 1960-luvun jälkeen noin kahdeksan vuoden välein yhden vuoden verran. Lama katkaisi tämän kehityksen ainakin tilapäisesti.

Syntyvyys on ollut Suomessa viime vuosina 1,7 lasta hedelmällisyyksiä olevaa naista kohden, kun väestön uusiutumiseen tarvittaisiin 2,1:n syntyvyyttä. Tämä luku on korkeampi kuin Euroopassa keskimäärin (1,4–1,5). Nykyisellä syntyvyydellä väestömäärän on laskettu vähenevän Suomessa 2020 jälkeen. Alentunut syntyvyys ja ikääntynyt väestö aiheuttavat huolen: kuka maksaa tulevaisuuden eläkkeet, kuka vastaa hyvinvointipalvelujen tarjonnasta ja miten korvataan poistuva työvoima. Tähän on kiinnitetty huomiota Väestöliiton vuoden 2004 väestöpoliittisessa ohjelmassa (Väestöpoliittinen ohjelma 2004) ja esitetty keinoja keskeisten väestöongelmien ratkaisuksi.

Yhä useamman naisen on todettu lykkäävän Suomessa äitiyttään yli 30-vuoden ikään. Väestöliiton vuoden 2002 perhebarometrissa (Paajanen 2002) selkeästi merkittävin syy lapsenhankinnan lykkäämiselle oli opintojen loppuunsaattaminen ja taloudellinen epävarmuus. Myös lapsettomat parit perustelivat epäröintiään elämän, talouden ja työn epävarmuudella. Jopa viidenneksen naisista on arvioitu jäävän tulevaisuudessa kokonaan lapsettomiksi. Toimeentulon epävarmuuden väheneminen voisi lisätä nuorten perheiden halukkuutta lasten hankintaan.

Paajasen (2002) tutkimuksessa syiksi joko lykätä lasten hankintaa tai siitä kokonaan luopumiseen esitettiin yhteiskunnan tuen riittämättömyys lapsiperheille, taloudelliset

ja työhön liittyvät epävarmuustekijät ja pieni asunto. Muita pienempi toive lasten lukumäärästä oli korkeakoulututkinnon suorittaneilla ja pääkaupunkiseudulla asuvilla sekä niillä, jotka eivät pitäneet uskontoa kovin tärkeänä elämässään. Suurella osalla uskontoa tärkeänä pitävistä oli toive saadavahintään neljä omaa lasta. Tämä kertoo siitä, että lastenhankinta on nykypäivänä(kin) Suomessa yleisempään elämäntapaan ja elämänarvoihin nivoutuva kokonaisuus. Tätä tukee Kartovaaran (2003) tutkimus, jonka mukaan korkeasti koulutetut työlliset naiset olivat lapsettomia kaksin verroin niin usein kuin korkeintaan keskiasteen koulutuksen saaneet naiset. Nämä naiset olivat myös useammin kokonaan vailla puolisoa.

Lasten hankinnan lykkäämiselle annettiin syiksi halu saada opinnot ensin päätökseen, halu tehdä muita kiinnostavia asioita ennen lasten hankintaa ja tunne, ettei ole vielä kypsä vanhemmaksi. Muita syitä oli taloudellisen tilanteen epävarmuus ja 'vauvakuumeen' puuttuminen. Ne parisuhteessa elävät vastaajat, joilla oli jo omia lapsia, ilmoittivat usein epäröivänsä lisälasten hankintaa siksi, että yhteiskunta ei heidän mielestään riittävästi tue lapsiperheitä. Tätä mieltä oli puolet tämän ryhmän naisista ja kaksi viidesosaa miehistä. (Paajanen 2002.)

Lasten hankintaa harkitseville pariskunnille tärkeä kynnyskysymys on lapsen hankinnasta koituvan ansiotulojen menetys. Näitä menetyksiä on pyritty kompensoimaan vanhempainpäivärahalla ja lapsilisillä. Näihin perhepoliittisiin tulonsiirtoihin on panostettu niin vähän viime vuosina, että nuoret lapsiperheet ovat menettäneet runsaasti tulojaan synnytyksen jälkeen 1990-luvun alkuvuosiin verrattuna. Tällä on väistämättä vaikutusta synnytyksmotivaatioon.

Monet nykyiseen elämäntapaan liittyvät tekijät vaikuttavat perheen perustamisen ja lastenhankinnan motiiviin ja ajoitukseen. Perhesidos voidaan kokea uhkaksi omalle yksilöllisyydelle. Vanhemmaksi ryhtyminen voi pelottaa siihen sisältyvän epäonnistumisen riskin vuoksi. Hyvä vanhemmuus tuottaa hyvinvoivia lapsia, huono sen sijaan pahoinvoivia. Vanhemmuuteen kohdistuva vaatimustaso (ja lapsen paras) on noussut viime aikoina niin jyrkästi, että epävarmuus sen saavuttamisesta saa nuoret siirtämään vanhemmuuden entistä myöhemmäksi tai jopa hylkäämään sen kokonaan. Koska vanhemman itseensä panostaminen uhkaa lapsen hyvinvointia, se pitää hoitaa pois päiväjärjestyksestä ennen perheen perustamista. (Ketokivi 2004.) Kysymys kuuluukin: millä kriteereillä ja missä iässä nuori ihminen on panostanut itseensä tarpeeksi? Milloin hän kokee itsensä kypsäksi vanhemmuuteen?

Ketokiven (2004) haastateltavat kantoivat vastuuta lapsesta valmistamalla oman elämäntilanteensa lapselle sopivaksi. Hyväksi vanhemmaksi aikova sijoitti normin mukaisen

itseensä panostamisen oikeaan elämänvaiheeseen eli nuoruuteen. Pidentyneen nuoruuden tehtävänä oli minimoida perheen perustamiseen liittyvät riskit. Perheen perustaminen on puolestaan radikaali muutos, joka edellyttää uhrauksia. Individualistinen elämä ei enää mahdollistu 'kersan huutaessa'. Sen jälkeen kotiin 'pitää' lähteä, vaikka muuten ei vielä huvittaisi.

Väestökyselyssä kysyttiin vastaajilta monenlaisia mielipiteitä lasten hankintaan ja perhekokoon liittyen. Yleisesti ottaen lasten hankintaan sekä yhteiskunnassa että omassa elämässä suhtauduttiin hyvin myönteisesti. Kaksi kolmasosaa sekä miehistä että naisista piti huonona asiana sitä, jos yhä useampi pariskunta päättää olla hankkimatta lapsia. Syntyvien lasten määrän vähenemistä piti huonona asiana yli neljä viidesosaa molemmista sukupuolista. Myös lasten hankinnan siirtymistä yhä myöhemmälle iälle piti huonona asiana noin 60 prosenttia sekä miehistä että naisista. Erityisen huonona sitä pitivät vanhemmat ja pitkään avioliitossa olleet ihmiset ja useampia lapsia hankkineet. Nämä mielipiteet olivat siten osaksi sukupolvikysymyksiä, vaikka näiden ikäryhmien erot olivatkin vain parinkymmenen prosenttiyksikön luokkaa.

Miehistä 40 prosenttia ja naisista 44 prosenttia piti tärkeänä, että valtiovalta käyttäisi verovaroja syntyvyyden lisäämiseen (Taulukko 14). Hyvin tärkeänä sitä piti 12 prosenttia kaikista vastaajista. Ei kovin tai ei lainkaan tärkeänä verovarojen käyttöä syntyvyyden lisäämiseen piti 27 prosenttia miehistä ja 22 prosenttia naisista. Syntyvyystavoitteen näkymisen perheille annettavissa tuissa hyväksyi siis enemmistö vastaajista.

Innokkaaimmin syntyvyyttä olisivat verovaroin olleet valmiita tukemaan useampia lapsia hankkineet ja maaseudulla asuvat miehet ja naiset sekä lastensa kanssa vielä asuvat naiset. Vähiten tätä ajatusta kannattivat lapsettomat nuoret ihmiset, jotka asuivat isoissa kaupungeissa. Heistäkin kolmasosa oli kuitenkin valmis käyttämään verovaroja syntyvyyden lisäämiseen.

Syiksi lasten pieneen lukumäärään nykyisissä suomalaisissa perheissä arvioitiin useimmin, että pidentyneiden opiskeluaikojen vuoksi opinnot halutaan saattaa päätökseen ennen lasten hankintaa, tulevaisuus koetaan epävarmaksi, työn ja perheen yhteensovittamisessa koetaan vaikeuksia ja se, että perheillä ei ole varaa moneen lapseen.

Miehistä 39 prosenttia ja naisista 32 prosenttia oli halukas kannattamaan verohelpotuksia niille nuorille perheille, jotka hankkivat ensimmäisen lapsena ennen 25. ikävuotta. Tämä olisi omiaan siirtämään lasten hankintaa nykyistä nuorempaan ikään. Tällaisia verohelpotuksia vastusti 23 prosenttia miehistä ja 26 prosenttia naisista. Nämä

verohelpotukset saivat siis enemmän kannatusta kuin vastustusta. Kantaansa asiaan ei osannut määritellä 40 prosenttia vastaajista.

Taulukko 14. Pitää tärkeänä (hyvin tärkeänä tai tärkeänä) sitä, että valtiovalta käyttäisi verovaroja syntyvyyden lisäämiseen, %.

Väestöryhmät	Mies	Nainen	Yhteensä
Ikäryhmät			
20-29 v	33	37	35
30-39 v	35	45	41
40-49 v	41	45	43
50-59 v	43	47	45
60-69 v	48	49	48
Asuinpaikka			
Pääkaupunkiseutu	33	38	36
Muu yli 100000 kaupunki	38	39	39
30000-100000 kaupunki	40	42	41
alle 30000 kaupunki	38	44	41
kuntakeskus tai taajama	41	47	44
maaseutu	50	56	53
Koulutus			
Ei ammattikoulutusta	45	42	43
Ammattikoulutus	39	48	44
Opistokoulutus	40	47	44
Yliopistokoulutus	36	36	36
Talouden yhteenlasketut nettotulot			
Alle 850 € (5000 mk)	41	36	38
850–1699 € (5000–9999 mk)	39	43	41
1700–2099 € (10000–12499 mk)	47	48	47
2100–3399 € (12500–19999 mk)	38	49	44
Yli 3400 € (20000 mk)	34	39	37
Asunut puolison kanssa			
1 – 5 vuotta	35	43	40
6 – 10 vuotta	37	49	44
11 – 15 vuotta	48	43	45
16 – 20 vuotta	43	49	46
21 – 29 vuotta	44	52	48
Yli 30 vuotta	44	44	44
Lapsiluku			
0 lasta	34	32	33
1 lapsi	39	47	44
2 lasta	40	46	43
3 tai useampia lapsia	49	53	51
Asuminen lasten kanssa			
Lapsi tai lapset muuttaneet kotoa	39	46	43
Osa lapsista muuttanut kotoa	46	45	46
Asuu lapsen tai lasten kanssa	43	51	48
Yhteensä, % (N)	40 (1523)	44 (2050)	43 (3573)

Niistä vastaajista, joille lasten hankinta oli elämänvaiheen kannalta ajankohtainen asia, neljä viidesosaa arvioi, että jos yhteiskunnan perhepoliittiset tuet ja palvelut vastaisivat paremmin omia odotuksia, olisi vastaajan itsensä helpompi hankkia niin monta lasta kuin mitä hän oli suunnitellut (Taulukko 15).

Koska lapsen hankintaan liittyvä elämänvaihe ei ollut ajankohtainen kahdelle kolmasosalle kaikista vastaajista, jäi perhepolitiikkaan sen hetkisissä lasten hankinnan suunnitelmissaan toivonsa pistävien osuus kaikista vastaajista noin neljäsosaan. Tämän joukon jakautuminen eri väestöryhmiin kertoo siitä, ketkä ovat otollisimpia perhetuen kohteita nykyistä suuremman syntyvyystavoitteen näkökulmasta.

Perhepoliittisilla tuilla ja palveluilla koettiin olevan suurin merkitys toivotun lapsiluvun toteutumiseen luonnollisesti noin 30-vuotiaiden ikäryhmässä ja vain joitakin vuosia parisuhteessa eläneiden keskuudessa. Pääkaupunkiseudulla tämän ryhmän merkitys oli valtakunnallisesti suurin. Lapsettomat uskoivat usein perhepoliittisilla toimenpiteillä olevan merkitystä mahdollisuuksiinsa hankkia toivottu määrä lapsia, ja naisten osalta tämä tuli usein esille jo lapsiperheessä asuvilla. Se kohdistui tällöin lisälasten hankintaan.

Syntyvyyden edistäminen verovaroin siis hyväksyttiin, mutta velvollisuudeksi synnyttämistä ei yleensä koettu. Miehistä 24 prosenttia ja naisista 16 prosenttia oli sitä mieltä, että lasten hankinta on yksilön velvollisuus yhteiskuntaa kohtaan. Eri mieltä tästä väittämästä oli 43 prosenttia miehistä ja 56 prosenttia. Miehet siis kokivat synnyttämisen enemmän yhteiskunnallisena velvollisuutena kuin naiset.

Lasten suuresta arvostuksesta kertoi se, että 63 prosenttia miehistä ja 54 prosenttia naisista yhtyi näkemykseen, jonka mukaan vasta lapset tekevät parisuhteesta perheen (Taulukko 16). Eri mieltä tästä väittämästä oli 18 prosenttia miehistä ja 27 prosenttia naisista. Viidesosa vastaajista ei osannut ottaa asiaan kantaa.

Lasten merkitystä perheessä korostivat ennen kaikkea tämän vaiheen elämässään jo kokeneet ja sen ohittaneet ihmiset. Heistä kolme neljäsosaa tai neljä viidesosaa koki että vasta lapset tekevät parisuhteesta perheen. Sen sijaan nuorista ihmisistä, jotka vasta aloittelivat parisuhdettaan, jotka olivat hyvin koulutettuja ja jotka asuivat usein isoissa kaupungeissa, vain joka toinen piti lapsia ratkaisevan tärkeinä perheen muodostumisen kannalta.

Taulukko 15. On sitä mieltä, että 'Minun olisi helpompi hankkia niin monta lasta kuin olen suunnitellut', jos vastaajan toivoma valtion perhepoliittinen toimenpide toteutuisi, %.

Väestöryhmät	Mies	Nainen	Yhteensä
Ikäryhmät			
20-29 v	58	60	59
30-39 v	41	41	41
40-49 v	15	14	14
50-59 v	11	8	9
60-69 v	11	8	9
Asuinpaikka			
Pääkaupunkiseutu	31	37	35
Muu yli 100000 kaupunki	29	30	29
30000-100000 kaupunki	29	28	28
alle 30000 kaupunki	27	22	24
kuntakeskus tai taajama	22	28	25
maaseutu	23	25	24
Koulutus			
Ei ammattikoulutusta	20	23	22
Ammattikoulutus	31	29	30
Opistokoulutus	30	31	31
Yliopistokoulutus	26	31	29
Talouden yhteenlasketut nettotulot			
Alle 850 € (5000 mk)	34	34	34
850–1699 € (5000–9999 mk)	27	26	26
1700–2099 € (10000–12499 mk)	28	31	29
2100–3399 € (12500–19999 mk)	26	29	28
Yli 3400 € (20000 mk)	16	25	21
Asunut puolison kanssa			
1 – 5 vuotta	51	57	55
6 – 10 vuotta	39	46	43
11 – 15 vuotta	30	37	34
16 – 20 vuotta	22	20	21
21 – 29 vuotta	10	9	10
Yli 30 vuotta	9	0	9
Lapsiluku			
0 lasta	41	43	42
1 lapsi	23	32	28
2 lasta	19	20	19
3 tai useampia lapsia	17	21	19
Asuminen lasten kanssa			
Lapsi tai lapset muuttaneet kotoa	8	7	8
Osa lapsista muuttanut kotoa	15	12	13
Asuu lapsen tai lasten kanssa	30	38	35
Yhteensä, % (N)	26 (1440)	27 (1900)	27 (3340)

Taulukko 16. On sitä mieltä (täysin samaa tai samaa mieltä), että vasta lapset tekevät parisuhteesta perheen, %.

Väestöryhmät	Mies	Nainen	Yhteensä
Ikäryhmät			
20-29 v	58	47	51
30-39 v	53	43	47
40-49 v	60	50	54
50-59 v	65	61	63
60-69 v	82	76	79
Asuinpaikka			
Pääkaupunkiseutu	53	47	50
Muu yli 100000 kaupunki	61	47	53
30000-100000 kaupunki	63	53	57
alle 30000 kaupunki	65	58	61
kuntakeskus tai taajama	65	58	61
maaseutu	69	59	64
Koulutus			
Ei ammattikoulutusta	66	62	64
Ammattikoulutus	64	56	60
Opistokoulutus	61	46	52
Yliopistokoulutus	56	43	48
Talouden yhteenlasketut nettotulot			
Alle 850 € (5000 mk)	60	49	54
850–1699 € (5000–9999 mk)	68	53	59
1700–2099 € (10000–12499 mk)	64	53	58
2100–3399 € (12500–19999 mk)	59	53	56
Yli 3400 € (20000 mk)	62	51	56
Asunut puolison kanssa			
1 – 5 vuotta	47	46	46
6 – 10 vuotta	53	45	49
11 – 15 vuotta	59	54	56
16 – 20 vuotta	67	59	55
21 – 29 vuotta	70	63	66
Yli 30 vuotta	78	74	76
Lapsiluku			
0 lasta	48	33	40
1 lapsi	61	58	59
2 lasta	71	60	65
3 tai useampia lapsia	74	64	68
Asuminen lasten kanssa			
Lapsi tai lapset muuttaneet kotoa	71	70	70
Osa lapsista muuttanut kotoa	72	63	66
Asuu lapsen tai lasten kanssa	67	54	59
Yhteensä, % (N)	63 (1508)	54 (2049)	58 (3557)

Muutamat haastateltavat totesivat, että rahanpuute oli ollut tai olisi ollut selkeä este lasten hankinnalle.

No me oltiin haaveiltu mut sitä jouduttiin lykkäämään ja lykkäämään sen takia että ei ollu niitä taloudellisia mahdollisuuksia. (Haastattelu, nainen, 37 v)

Mut siit ollaan kyllä tietosia että ilman näitä kahta tekijää siis mun vanhempia ja sitten perintöä me oltais aivan persauksia... Meillei ois lasta. (Haastattelu, mies, 42 v, nainen 37 v)

Nimenomaan koska siis kaikki riippuu siitä pystyksä (hankkimaan) mukulat, kun kuitenkin perhettä varten tarvii isomman asunnon. Millä helvetillä sä uskallat ottaa lainaa ja kuka sulle sitä edes myöntäis jos et sä tiedä oot sä ens kuussa töissä. (Haastattelu, mies, 42 v)

Joillekin perhetuet olivat turvanneet mahdollisuuden lasten synnyttämisen jo suhteellisen nuorena.

No ei varmaan ite siihen lastenhankintaan että kyllä meillä niinkö oli niin että lapsia sitten heti nuorena ettei tavallaan niinkö siirretä sitä sinne kovin pitkälle mutta tota, kyllä sillä lailla että kun oli tukia olemassa, niin pysty ajattelemaan sitä että määkin oon vaan niinkö, mä luin ylioppilaaks sillon ja aloin oottamaan heti pian kun olin kirjottanut, niin niin tiesin että kun mä oon syksyn töissä ja se laps syntyy tammikuulla niin mä saan niinkö ansiosidonnaista äitiyspäivärahaa että pystyy jäämään kotiin että vaikka isäntä opiskelikin vielä ja teki niinkö vaan iltatöitä niin, jos ei ois mitään niin kyllä siinä niinkö tyhjän päälle jää. (Haastattelu, nainen, 26 v)

Osa haastatelluista oli ryhtynyt laskemaan rahan riittävyttä yleensä vasta siinä vaiheessa, kun periaatepäätös lapsen hankinnasta oli jo tehty.

... Mun mielestä nää rakenteet ei millään tavalla tue tämmöstä yksilöllistä itsemääräämisoikeutta sen suhteen että jos haluat perustaa perheen se ei sitten yhteiskunta mitenkään taloudellisesti tue sitä niinku kohtuullisesti. Ja mun mielestä siinä on on suuri ikäänkuin semmonen vääryys. Et mä uskon et monet opiskelijat ihan rationaalisesti ajattelevat että ei tässä oo mitään mahiksia et ensin pitää tehdä vuosi töitä että tienaa sellaset tuet joilla voi nostaa sitten kunnan äitiyspäivärahaa. Tottakai se on rationaalista. Ja nää niinkun systeemit siihen tukee. (Haastattelu, nainen, 31 v)

No silleen että laskettiin lähinnä suunnilleen että paljon mä saan rahaa, ja sit me vähän laskettiin et paljon pitäis niinku olla säästössä että selvittää sillä niinku kohtuullisesti, koska niinku et mä just puolisen vuotta, tai reilu. No mä nyt yli puoli vuotta, et pystyin oleen hoitovapaalla ja näin ettei tarvii heti viedä niinku äitiysloman päättymisen jälkeen hoitoon. Et sen verran niinku katottiin niitä summia vähän ja selviteltiin silleen mutta ei kauheesti... (Haastattelu, nainen, 38 v)

... entisaikana lapsia vaan synty. Jos avioliitto oli onnellinen ja rakkaudentäyteinen niin synty niiden vanhempien rakkauden ja kiintymyksen ja onnen ja intohimon seurauksena, huomattavasti parempi niinkun ratkasu lähtee maailman olla intohimon hedelmä kuin että et mä oon tällasen rationaalisen kalkuluksen tulos... me siin vaihees ku tää tuli jotenkin todelliseks tää tilanne niin sit vast selvitettiin tukien määriä ja kaikkee sellasii näit laskentatapoja ja mistä se kannattais kerryttää se summa parhaiten, onks se vuosituloo vai kuus kuukautta ja mitä siihen mahtus ja mistä se haetaan mistä päivästä alkaen (Haastattelu, mies, 31 v)

Taloudellisilla olosuhteilla oli ollut suurin merkitys harkittaessa lisälasten hankintaa. Tällöin oli jouduttu pohtimaan kustannuksia isommasta asunnosta, tila-autosta ja niin edelleen. Epävarmoista rahanäkymistä huolimatta riskejä on kuitenkin uskallettu ottaa.

Mun mielestä semmonen vietti niinku perheen perustamiseen oli niinku niin paljon voimakkaampi kun niinku semmoset taloudelliset seikat... Siinä vaiheessa me kyllä istuttiin alas ja laskettiin tarkkaankin laskukoneella sillon kun me just tehtiin päätöksiä siitä että miten lapsi hoidetaan... monissa perheissä se laskukone rupee käymään sit siinä kohassa kun on se kaks lasta että kolmannen ja vielä enemmän neljännen kohdalla että, et onko varaa asuntoon ja onko varaa autoon ja muihin tämmösiin asioihin. Et se kynns sitten tulee niinku konkreettisesti. (Haastattelu, nainen, 32 v)

...Ainakin mun lähipiirissä on hirveesti semmosia jotka ois halunnu vielä sen joilla on jo kaks lasta ois halunnu sen kolmannen mut sit sanotaan et sit pitäis vaihtaa isompaan autoon ja pitäis vaihtaa isompaan asuntoon ja se ei oo mahdollista. (Haastattelu, nainen, 37 v)

... Se mikä sitten on todellinen kustannus, jos tulee neljäs mukaan niin sen jälkeen sä tarttet tila-auton ja ne on kalliita. (Haastattelu, mies, 42 v)

No meillä ei kun meillä on ihan niinkö arvokysymys se että niinkö lapsia otetaan sen verran kun tulee mutta tota, kyllä mä luulen niinkö että yleisesti hyvin paljon varmasti vaikuttaa että jos kahden kanssa sä vielä pääset pienellä autolla liikkeelle ja talonkaan ei tarvii järin suuri olla mutta sitten kun rupee oleen neljättä ja jos rupee neljäs lapsi olemaan niin siinä on olla isompi auto ja jos lähdet tila-autoa ostamaan niin se on niin valtavan kallista ja asunnot rupiaa olemaan niin paljon kalliimpia kun rupee tilaa sinne laittamaan että, siinä justiin tulee kun asunnon ostamisesta verotetaan hyvin paljon ja autoverot on isoja niin perhe maksaa veroja aika älyttömästi, niin tavallaan että rokotetaan siitä että sulla on isoa perhettä. Niin mä aattelin et jos meilläkään ei ois semmosta arvoperustaa mikä on niin, varmasti vaikuttais. Ja nyt sit vaan luotetaan siihen että kyllä me pärjätään vaikka, pärjätään vähemmälläkin. (nainen, 26 v)

Isommissa perheissä on törmätty perheen eräänlaiseen yhteiskunnalliseen kokostandardiin. Sen ylittäminen voi tulla taloudellisesti kovin kalliiksi.

Joo mun veli sanoi et itseasiassa mun veljellä on viis lasta, niin hän varmaan sanois et se ei kyllä oo valtiovallan juttu niinkun, mut häntä niinkun

raivostuttaa kun kaikki niinkun perhejutut ja muut niin nehän on kaikki tota että vanhemmat ja kaks lasta, et se on niinkun tavallaan se standardi et heti kun sä poikkeet siitä niin sit sä tavallaan joudutkin vaikeuksiin ja sit sä maksatkin kaikist asioista täyttä hintaa et sit se kolmas ja neljäs lapsi niin kaikessa niin sit ne onkin täyshintasia et niitä ei lasketa enää siihen tavallaan siihen perhekäsitteeseen, mut sehän on enemmän yksityisillä että, kaikki kylpyläliput ja muut niin nehän on aina siihen laskettu, ja perheviikonloput ja muut ni, se tavallaan... (Haastattelu, nainen, 38 v)

Haastateltujen esittämiä syitä lykätä lasten saamista olivat muun muassa opiskelu, halu olla jonkin aikaa kahdestaan partnerin kanssa sekä halu saada toteuttaa itseään työssään.

Joskus ikä ja fysiikka yksinkertaisesti asetti esteen lapsen saamiselle.

Fysiikka tulee naisella usein vastaan sitten ettei se ookaan vaan että saadaan lapsia... et siinä on vähän semmosia fysiologisia ongelmia tuli ennen kun sai sen lapsen että. Siihen ei osannut varustautua ja ajatella sitä niin ettei ne tulekaan plup. (Haastattelu, nainen, 43 v)

Lastenhankintaa edistäviä seikkoja olivat puolestaan pääsy työelämään, halu perheellistyä nuorena, sekä arvomaailma, jossa perhe oli tärkeässä asemassa. Monet olivat havahtuneet todellisuuteen iän lisääntyessä. Jotkut pitivät opiskeluaikaa ihanteellisena ajoituksena lasten hankinnalle.

--- Se mikä tota henkilökohtaisesti mua niinkun mua edisti silloin tota et mä totesin et mä oon aika vanha. Ja et nyt pitää tehdä jotain jos aikoo tehdä jotain, ja sit ihan se et mä olin todella lähdössä sit tän stipendin turvin Saksaan joksikin aikaa ja se oli sillä tavalla ihan hyvä sauma. (Haastattelu, nainen, 42 v)

No me ollaan vajaa neljäkymppisiä, niin tää, mikä nyt sitä edesauttaa niin oli tää et nythän se lapsi on tehtävä, eihän sitä kohta enää pysty tekemään, viimeiset hetket. (Haastattelu, nainen, 40 v)

... Mun mielestä opiskeluaika on aika hyvä aika hankkia lapsia siis just sen takia että, et ei oo kiinni, ei oo sitoutunut, niinku sen lapsen kannalta esimerkiks, et ei oo niin sitoutunut johonkin duuniin et ois jotenkin oman uran takia tai jonkun sellasen takia- Tai jotenkin musta tuntuu että opiskelijaideille on ainakin mun tuttavapiirissä paljon helpompi sumplii näitä asioita ja on paljon niinku joustavampaa sellasta et pystyy niinku tekeen erilaisia osapäiväsystemeitä ja muuta, kun sitten taas ihmisillä jotka on töissä niin on helposti niinku just sellanen joko/tai –tilanne, et joko kotona tosi totaalisesti tai sitten töissä täyttää päivää tai vaikka vajaata niin silti jotenkin se on paljon totaalisempi. (Haastattelu, nainen, 30 v)

9. LASTEN HANKINTAAN LIITTYVÄT TEEMAT ILTASANOMIEN NETTIPALSTAN KESKUSTELUISSA

Ihmisten käytännön perhetilanteita ja heidän lasten hankintaan liittyviä mielipiteitään valottaneet keskustelut käytiin Iltasanomien Lukijan ääni keskustelupalstalla alkuvuodesta 2004. Teemasta 'Lapsettomuus on hyvä vaihtoehto' (1) keskusteltiin aivan vuoden alussa ja teemasta 'Emmekö enää halua lapsia?' (2) helmikuussa. Aiheisiin kantaa ottaneita kirjoituksia oli ensimmäisessä keskustelussa 285 ja toisessa 434 kappaletta. Samat henkilöt olivat usein osallistuneet keskusteluun useampia kertoja.

Keskustelupalstan kirjoituksista on poimittu tähän alalukuun erilaisia näkemyksiä syistä, miksi lapsia ei ole haluttu tai saatu tai miksi heitä on haluttu tai hankittu. Monet näistä kirjoituksista sisältävät poliittisluonteisia kannanottoja niihin yhteiskunnallisiin olosuhteisiin, jotka vaikuttavat mahdollisuuksiin ja halukkuuteen hankkia lapsia. Varsinaisia kokonaisvaltaisia perhepoliittisia kantoja niihin harvemmin sisältyy. Näiden kirjoitusten sisällyttäminen tähän raporttiin palvelee tavoitetta konkretisoida mielipiteiden perusteita ja kuvata käytännön olosuhteita, jotka ovat taustana edellä esitellyille yleisemmille perhepoliittisille kannanotoille.

Lainattujen näkemysten perään on merkitty sulkuihin kirjoittajan sukupuoli (jos tiedossa) ja numerot siitä kuuluiiko teksti ensimmäiseen vai toiseen keskusteluun ja kuinka mones kirjoitus oli muiden kirjoitusten joukossa.

9.1. Syitä sille, että lapsia ei ole hankittu

Huono toimeentulo oli keskeinen keskusteluissa esitetty perustelu sille, miksi lapsia ei oltu voitu hankkia. Työpaikkoja oli vaikea saada ja niiden pysyvyys oli epävarmaa. Monet kokivat taloudellisesti mahdottomaksi hankkia enemmän kuin kaksi lasta. Lapsista koitui lisää asunto- ja kulutusmenoja ja siten tarve lisätuloihin, joka puolestaan supisti vapaa-aikaa. Lapsettomaksi jäämistä perusteltiin myös sillä, että oma elintaso olisi laskenut lapsista koituvien kohonneiden elinkustannusten takia

Esteen lasten hankinnalle muodostivat myös yhteiskunnan tulonsiirtojen pienuus ja niiden verotus: Äitiyspäivärahaa verotettiin enemmän kuin samansuuruista palkkatuloa ja kotihoidon tuki oli paljon pienempi kuin työtulo.

Kenellä on Suomessa varaa enää tehdä lapsia? Ei ainakaan tavallisella palkansaajalla. Lisäksi nykyaikainen pätkätöiden ja työttömyyden elinikäinen

kierre ei kannusta millään tavalla lapsien tekemiseen. Syntyvyyden väheneminen johtuu juuri siitä, että nykymeininki koetaan turvattomaksi. --- (2/68)

Ei tällä verotuksella taida lapsia itselleni Suomeen tulla ihan heti. Kun haluan kuitenkin pitää omat harrastukseni, joihin tuskin raha riittäisi jos lapsia olisi... kun ei meinaa nytkään riittää (2/54)

Työpaikkamme ovat pääkaupunkiseudulla ja lasten kasvattamiseen riittävän kokoiset asunnot niin järjettömän hintaisia, että meillä perheenperustamisinto tyrehtyi taloudellisiin seikkoihin (pariskunta, 2/115)

Lapsettomuudesta palkitaan jo verotuksessa, samoin eläketurvan kertymässä. Kun lapsia tulee perheeseen, niin asumis-, auto- ja kulutusmenojen kasvu lisää välillisiä veroja melko suurin summin. Laskemalla jo yhdenkin lisähuoneen hinnan keskineliöhinnoin saa kuvan lisäsummien suuruusluokista, vaikka ottaisi huomioon pelkän arvonlisäveron (noin viidesosan hinnasta). (1/171)

Tulevaisuuden näkymät pelottivat monia. Elämä oli muuttunut epävarmaksi ja perheen perustaminen tuntui suurelta riskinotolta. Epävarmuus lasten pärjäämisestä elämässään mietitytti ihmisiä. Monet aavistelivat, että työpaikat eivät tule riittämään tuleville sukupolville ja että tulevista lapsista ei ole veronmaksajiksi.

--- Työthän automatisoituvat jatkuvasti, eli työntekijöitä tarvitaan tulevaisuudessa entistä vähemmän, ei suinkaan enempää! Eiväthän nämä Suomen työpaikat nykyiselläänkään kaikille työikäisille riitä! --- (2/44)

Eivät nämä lisääntyvät avioerot, alkoholiongelmat, lasten sairaudet, mielenterveysongelmat, teiniraskaudet ja yhteiskunnassa vallitseva työttömyys ym. vitsaukset paljon kannusta lapsia hankkimaan. Minä olen viriilissä iässä oleva aikuinen ja pidän lasten hankintaa täysin järjettömänä projektina. Siinä leikitään julmasti viattomien pienokaisten kohtalolla ja tulevaisuudella.--- (2/31)

Niiden, joilla oli töitä, tuli sopeutua työpaikkojen yhä kasvaviin sitoutumisvaatimuksiin. Lapsia ei ajan puutteen takia uskallettu tai jaksettu hankkia. Yhä kiihtyvässä työtahdissa pelättiin, ettei aika riitä perheelle.

Niin, mutta kuinka paljon aikaa jää lapselle firman johtotehtävien, tohtorintutkinnon ja harrastusten jälkeen? Kyllä minäkin uskon, että ”ei tarvitse tinkiä” omista tarpeistaan ja haaveistaan, mutta eri asia on sitten se, mikä asema lapsella on näissä kuvioissa. Taitaa jäädä lapsipuolen asemaan. Minusta vanhemmuutta ei kannata edes harkita, ellei ole valmis luopumaan paljosta muusta.--- (nainen, 1/86)

Ulkomailla ei kai äidit ryntää työelämään heti lapsen synnyttyä, vaan jäävät kotiin hoitamaan lasta ja kotia. Ei Suomessa ole perhearvot enää kunniaissa. Lapset jätetään kotiin ja kouluun oman onnensa nojaan ja isit pyörii muiden naisten helmoissa kyllästyttyään samaan, vanhaan tutun ”turvalliseen” vaimoon. Vanhemmat juoksevat uraputkessa. (nainen 2/13)

Keskustelijoiden yleinen ajatus oli, että ennen lastenhankintaa täytyi perheelle luoda vakaa ja taloudellisesti riittävän vankka pohja. Kodin, toimeentulon, oman hyvinvoinnin ja vakaan parisuhteen varmistaminen ennen perheen perustamista oli myös vastuuntuntoista toimintaa. Kritiikkiä saivat osakseen ihmiset, jotka hankkivat perheen vaatimattomaan elintasoon, jossa lapsia ei voitu omilla tuloilla elättää.

--- Ennemminkin kuin tekemään tosta vaan lapsia, kannustaisin ihmisiä varmistamaan, että he pystyvät jotain aineellista hyvää hankkimaan lapsilleen ilman yhteiskunnan tukea. Eli oma elämä ja talous ensin kuntoon. --- (2/251)

Keskustelun perusteella yhteiskunnan ilmapiiri ei houkutellut pienituloisia eikä opiskelijoita perustamaan perhettä. Lisäksi monet naiset asettivat työuransa lasten hankkimisen edelle. Monet naiset sen enempää kuin heidän puolisonsakaan eivät myöskään halunneet uhrata lasten vuoksi vapaa-aikaansa.

Kolmen lapsen isänä totean, että tähän maahan ei kannata hankkia lapsia, elleivät perheen bruttotulot ole min. 4000 €/kk. Alle tämän ei nimittäin hankita edes lasten kannalta oleellisia asioita: kunnollinen (=turvallinen) auto lasten kuljettamiseen, riittävän tilava asunto alueelta jolla lasten kanssa voi asua (=edelleen turvallinen) ja lapsille mahdollisuus harrastaa.--- (mies, 2/29)

--- Nykyään lapset eivät ole enää mikään itsestäänselvyys, vaan tarkkaan harkittu juttu. Minusta se on lapsen parhaaksi, että vanhemmat todella harkitsevat asiaa, arvioivat jaksamistaan, ennen kuin ryhtyvät urakkaan. Aiemmin myös naiset olivat enempi kotiäitejä, jolloin lastenhoito oli siinä mielessä helpompaa, ettei tarvinnut sovittelaa yhteen uraa ja kotia. Nykyään ei monella ole edes taloudellista mahdollisuutta jäädä kotiin (ja menehän siinä eläketurvakin), ja ennen kaikkea enää ei kovin moni halua jäädä kotiin. Naiset haluavat työuran siinä missä miehetkin haluavat. Useimmat ainakin (nainen)

--- Kaikki eivät nauti siitä, että saavat olla kodinkone perheen käytössä 24/7. Ystäväni perheessä vielä mieskin alkoi lasten tultua juosta säännöllisesti joka viikonloppu ”metsästävässä” (tai mitä sitten tekikin, en tiedä), joten naisen elämän oma piiri pieneni paljon, harrastukset jäivät, muuta ei ollut kuin se koti. Mies siellä vain harvoin viihtyy. --- (1/134)

Monet kirjoittajat kokivat lasten hankkimisen arvovalintana johon nyky-yhteiskunnassa ei enää juuri rohkaistu. Varsinkin ura- ja rikastumispyrkimykset olivat jättäneet lapset jalkoihinsa. Suomalainen yhteiskunta oli koettu jopa niin lapsivihamieliseksi, että perhe oli muuttanut pois maasta paremmiksi koettuihin oloihin Keski-Eurooppaan.

... Mitä tulee lapsiin, ei ne mahdu uraputki-ihmisten elämään, ei yhteiskunta salli sitä. Muilla huonosti koulutetuilla tulot taas jäivät alle sen mitä lasten tekeminen vaatisi.--- (2/136)

Kyllä Suomi on hiukan lapsivihamielinen maa, jos vertaa joihinkin muihin maihin. Täällähän kätelläänkin ns. lasten yli, eli vain aikuisia tervehditään ja lapsia vain mulkaistaan. Ulkomailla ollessamme lapsemme saavat osakseen jatkuvaa ihailua ja pään silittelyä. Suomessa vain vihamielistä mulkoilua, jos sattuvat häiritsemään aikuisten ostosrauhaa. Älkää kysykö mistä johtuu nuorison pahoinvointi. (mies, 2/16)

Suomessa on jo vuosia ollut koveneva ja lapsivihamielinen ilmapiiri, kolmen lapsen äitinä olen tämän joutunut katkerasti huomaamaan. Kieroutuneen ilmapiirin huomaa jo siitä, että vaikka perheessä olisi 10 lasta, veroja joutuu maksamaan saman verran kuin lapsetonkin. --- Kuten tälläkin palstalla olevista kirjoituksista huomaa, asenne on erittäin lapsikielteinen, --- Ratkaisimme kestäättömän tilanteen muuttamalla Keski-Eurooppaan, jossa toinen meistä voi olla lasten kanssa kotona heidän ollessa vielä pieniä. Saamme täällä saman verran rahaa käteen kuin Suomessa vain toisen ollessa töissä; palkkataso on täällä korkeampi, lapsilisät suuremmat, ja lapsista saa verovähennystä. Täällä rakastetaan lapsia, ja sen huomaa myös kaikkien käytöksestä kaupungilla liikkeessä. En tahdo enää muuttaa takaisin Suomeen, sillä siellä lapsiperheen elämä on raskasta, kallista ja ilotonta (nainen, 2/47)

Monet keskustelijat myönsivät lapsettomuuden juontuvan omista henkilökohtaisista arvoistaan ja valinnoistaan. Perheen perustamisesta ei haluttu kansalaisvelvollisuutta, vaan korostettiin, että syntyvän lapsen pitäisi olla harkittu ja toivottu. Lapsettomia häiritsivät muiden kyselyt lapsettomuuden syistä. Puuttuminen tällaisiin henkilökohtaisiin asioihin koettiin loukkaavaksi, silloinkin kun se perustui omaan valintaan eikä pakkoon.

--- Minusta on hyvä, että Suomessa ja muissa Länsi-Euroopan maissa lapsen synnyttäminen on viimeisen päälle harkittu teko. Tämä varmistaa melko pitkälle sen, että jokainen syntyvä lapsi on toivottu ja rakastettu. Vuosittain syntyvien lasten lukumäärä ei saa olla itseisarvo (2/9)

Joillekin ihmisille lapsettomuus on kipeä asia, joillekin se on vapaaehtoisesti valittu elämäntapa. Se, mikä itseäni häiritsee näin vasten tahtoani lapsettomana ovat sukulaisten ja ystävien hyvää tarkoittavat kyselyt siitä, että koskas tulee perheellisäystä. Tällaiset kysymykset tuntuvat aina pahoilta. Minä en ensinnäkään käsitä sitä, mitä meidän lisääntymisemme kuuluu yhtään kenellekään. (nainen, 1/84)

Monet korostivat halua elää vapaana lasten tuomista velvoitteista. Heidän mielestään elämässä oli muitakin tärkeitä asioita kuin perhe. Lapsista koettiin vouhotettavan tuttavapiirissä liikaakin.

--- En ole aina kovinkaan tyytyväisenä seurannut sitä, kuinka ahtaaksi ihmisten maailma tuntuu muuttuvan lasten myötä. Ei moni enää sen jälkeen osaa muusta puhua kuin lapsestaan.--- (nainen 1/84)

Olemme nautiskelijaluonteita. Eli siis uraa ei kummallakaan ole tarve kehittää, kyse ei ole siitä. Onhan tietysti se rahakin ollut mielessä, eli jos jompikumpi

jäisi kotiin, tulot tippuisivat aika rankasti. Mutta päällimmäisenä mielessä (kun ajattelee lasta kotiimme) on nautintojen loppuminen. Nautintoja on hiljaisuus ja rauha, hyvät ruoat ja juomat, päiväunet töiden jälkeen ja se, että ei tarvitse tehdä yhtään mitään, jos ei halua. (nainen)

--- Myöskin nykyinen hedonistinen elämäntyyli Suomessa, jossa trendikkäät, lue: juurettomat ihmiset etsivät itseään kaiken maailman trendi-harrastuksista ja menoista ei jätä aikaa perheen perustamiselle, eikä edes vakituisen kumppanin löytämiselle. Sinkkuna on mukamas mukavampi olla ja on vapaa bailaamaan ja pitämään hauskaa ilman perhe-elämän tuomaa vastuuta. (mies, 2/124)

Lapsettomuuden syitä olivat luonnollisesti myös se, että ei ollut löytänyt sopivaa kumppania tai että ei luottanut riittävästi suhteensa kestävyYTEEN. Ajatus yksinhuoltajaksi joutumisesta ja turvattomasta elämästä kauhistutti. Tämän lisäksi kumppani ei mahdollisesti halunnut hankkia lapsia, vaikka itsellä tämä tarve olisikin ollut.

Itsekseen on hieman huono lisääntyä (2/362)

Minulta jäi omat lapset tekemättä, koska tämä yhteiskunta ja nykyinen elämäntyyli esti tekemästä. Kun olimme mieheni kanssa 23 ja 25-vuotiaita ja kavereilla siunaantui lapsia, me menimme kummeiksi monelle. Kului 3–5 vuotta, alkoi erobuumi ja lapset jäi tarviölle ja pelästyimme avioeroja. Näin pelkkä ajatus lapsenteosta alkoi kauhistuttaa enemmän, sitten iski lama!--- (nainen, 2/21)

--- Minua surettaa joidenkin pariskuntien puolesta se, että toinen haluaa ja toinen ei.--- (1/271)

Joidenkin mielestä lasten hankkiminen oli itsekästä ja kertoi halusta koettaa jatkaa elämäänsä lapsissa oman kuolemansa jälkeen. Kritiikkiä sai osakseen myös itsekäs lasten hankkiminen aikana, jolloin muualla maailmassa koetaan ongelmia liian suuren väestönkasvun takia.

Miksi kenestäkään pitäisi jäädä tänne mitään? Voiko ihminen olla niin itsekäs, että tekee lapsia sen takia, että omasta itsestä jäisi jotain jäljelle. Monikohan loppujenlopuksi pitää itseään niin ihanana. Ja jos on todella lahjakas jossain asiassa, se mitä jää suurelle yleisölle, on jotain ihan muuta kuin lapset. Kukaan ei ole kiinnostunut onko syöpälääkkeen keksijällä tai onko lahjakkaalla taiteilijalla lapsia. (mies, 1/36)

Keskustelupalstalla oli myös kommentoijia, joita ei perheen perustaminen kiinnostanut siksi, että lapset oli koettu kurittomiksi riiviöiksi. Lasten kieltäminen ja kurittaminen ei ollut heidän mukaansa enää sallittua ja yhteiskunnan ilmapiiri suosi liian vapaata kasvatusta. Perheelliset saivat monilta lapsettomilta kritiikkiä liian vapaasta kasvatuksesta sekä siitä, ettei lapsista pystytty tai haluttu pitää ”kunnolla” huolta.

--- Itse lapsettomana voin kertoa oman syyni. Jokainen hetki, jonka joudun viettämään ystäväni huonosti käyttäytyvien ”Heti mulle kaikki tänne nyt” – mentaliteetin omaavien lasten kanssa on yhtä tuskaa. Ääneen ei sovi ihmetellä lasten käytöstä, koska äiti/isä on heti sitä mieltä, että minä en ymmärrä... ehkä niin. Ilmeisesti on niin, että jossain maailman vaiheessa oman ikäisteni (30-v) ihmisten käsitykset lasten kasvattamisesta on jäänyt hieman vajaaksi? Ainakaan itseäni ei edes innosta hankkia lapsia, koska ajatuskin samanlaisesta huudosta, hakkaamisesta ja kiukuttelusta, jota harrastaa ystäväni ’silmäterät’, on kuvottava. --- (nainen, 2/8)

--- Kiukuttelevaa lasta ei saa kurittaa millään lailla, tai saa syytteen törkeästä pahoinpitelystä. Lapset siis opetetaan röyhkeiksi ja halpamaisiksi jo lapsena, eivätkä ne siis kunnioita vanhempiaan enää patkääkään. --- (E)i siinä tule ensimmäiseksi mieleen, että kivoja nuo ja tehdäänpä lisää, ettei lopu kesken... (nainen)

9.2. Motiiveja lasten hankinnalle

Lasten hankinnalle haettiin motiiveja ja perusteluja sekä yhteiskunnallisesta tilanteesta että henkilökohtaisista asioista. Yksi perustelu oli huoli Suomen väestön katoamisesta pienen hedelmällisyysluvun takia. Maahanmuuton ei arvioitu kompensoivan riittävällä tavalla tätä vajetta. Yksi tästä koituva huoli oli nuorempien ja pienenevien sukupolvien harteille jäävä isojen ikäluokkien eläkkeiden maksu.

Juuri lapsettomien ja yksilapsisten takia kahta suurempia lapsilukuja tarvitaan, jotta jatkossa väestömme ikärakenne pysyisi edes kohtuusiedettävänä ja maamme kilpailukykyisenä. (1/171)

--- Eläkkeistähän rahastoidaan vain neljäsosa, lopuilla maksetaan ko. ajankohdan eläkkeitä. Eli ilman riittävää työvoimamäärää emme saa edes täysin maksamaamme eläkettä tulevaisuudessa maksuun, silloiset eläkemaksurahat eivät riitä. (1/171)

Osa keskustelijoista oli sitä mieltä, että perhe oli saatettu perustaa ulkoisen painostuksen ja velvollisuudentunnon vuoksi.

--- Hankin siis lapsen miehen painostuksesta ja kuinkas sitten kävikään: jäin sen lapsen kanssa yksinhuoltajaksi. --- (nainen 1/34)

Minusta tuntuu, että monet naiset hankkivat lapsia vain sosiaalisen paineen vuoksi. (nainen, 1/90)

Lasten hankkimisen motiiveja perusteltiin usein omista arvolähtökohdista. Monet lapsia saaneet korostivat, että tärkeintä ei ole elintaso, vaan rakkaus lapsiin. Lapset ja perhe kuuluivat monen mielestä luonnollisesti elämään ja saivat sen tuntumaan tärkeältä.

Lapset olivat elämän perustekijöitä, jotka myös kasvattivat vanhempia ja rikastuttivat elämää. Lasten hankkiminen ei ollut välttämättä edes mikään este uran luomiselle.

--- Lapsi ja perhe ovat kuitenkin elämän perustekijöitä, joita ilman on helposti tarpeeton ja turha olo.

--- Minulla on yksi lapsi, enempää emme valitettavasti ole saaneet. Elämä lapsen kanssa ei aina ole helppoa, mutta onko näin muutoinkaan? Elämäni hienoimmat hetket olen kyllä elänyt lapsen ja aviomiehen kanssa. Kaikki muu on ollut jotenkin keinotekoisista, mutta lapsen viattomuus ja aitous maailmaan tutustuessaan on elämää parhaimmillaan. Päivääkään en vaihtaisi pois. (nainen 2/101)

--- Olinhan minäkin aikoinani pitkään lapseton aikuinen, niin voin kyllä sanoa, että kyllä lapsellisena on paljon mukavampaa ja elämä on paljon antoisampaa ja ihanampaa! (nainen 1/33)

--- Jotenkin palstan kirjoituksista saa sellaisen kuvan, että lapset ovat niin kova taakka, että niitä ei voi yhdistää työelämän tai opiskelujen kanssa. Itse olen pian yhdeksän lapsen äiti. Olen ehtinyt opiskella itselleni kolme ammattia, yhden opistotasoisena, kaksi AMK-tasoisena. Olen ehtinyt myös olla työelämässä. Minulla on myös muutamia luottamustoimia. Haluan tällä sanoa sen, että perheen ohella voi olla myös työelämä tai opiskelut. --- (nainen, 2/367)

Jotkut keskustelijat perustelivat lasten hankkimista sillä, että lapset ovat oman vanhuuden turva. Tärkeäksi koettiin myös elämän jatkuminen seuraavissa sukupolvessa.

Entäs kun tulet vanhaksi? Kuka sinua käy tervehtimässä ja huolehtii hyvinvoinnistasi? Pitää muistaa, että lapset ovat myös ”vanhuuden turva”. --- (nainen, 1/18)

--- Pitää myös muistaa, että oma arvomaailma saattaa 20:ssä vuodessa muuttua ja nelikymppisenä voi tulla katumapäälle. Liian myöhään. Se sattuu... Nelikymppisenä näkee oman tulevaisuutensa, ja jos siihen ei kuulukaan lapset ja lapsenlapset, niin vanhusperspektiivi voi tuntua yksinäiseltä ja synkältä. Joten miettikää tarkkaan arvoja. --- (1/29)

--- Miksi lapsia, vaikka en usko maailman tästä ainakaan parantuvan? Ehkä jatkuvuuden takia. Ehkä sen takia, että historia on osoittanut ihmiskunnan sisulla painavan yli pimeistä ajoista aina kohti jotakin parempaa. Olisi naiivia odottaa rajatonta kasvua ja kulkua aina vaan suurempaan hyvinvointiin. Joskus kuppi menee myös nurin, sitä tämä maailma on. Me saamme lapsia, koska olemme ihmisiä.: kykenemme toivomaan ja ajattelemaan pitkällä tähtäimellä. (nainen, 2/373)

--- Nyt lapset on jo kasvatettu pois helmoista, mutta nyt saamme nauttia uusista pienistä kätösistä ja pulleista lättäjäloista. Meistä on tullut isovanhempia. Tuntuu kuin elämä menisi juuri oikeata rataansa eteenpäin. Lasten kehitystä on hienoa seurata ja lapsilta oppii paljon tärkeitä asioita. --- (nainen, 2/50)

9.3. Millaista perhetukea kaivattiin?

Vaikka nettikeskusteluissa pohdittiinkin enemmän lapsen hankintaa estäviä syitä tai lasten hankintamotiiveja kuin perhepolitiikkaa, oli joukossa myös kannanottoja perhepoliittisista keinoista, joiden arvioitiin parantavan perheiden hyvinvointia ja luovan lisämotivaatiota lasten hankinnalle.

Kärkeen nousivat toiveet toisen vanhemman mahdollisuudesta jäädä kotiin. Yksi vaihtoehto oli maksaa kotiin lasta hoitamaan jääneelle Suomen keskipalkkaa vastaava summa. Lapsia hankkineita ehdotettiin lisäksi palkittavan eläke-eduissa. Kirjoittajien mukaan Keski-Euroopassa toisen vanhemman kotiin jääminen oli mahdollista, koska yhden vanhemman tuloilla pystyi elämään. Virostakin oli löydetty Suomea kannustavampi malli.

Virossa äidille tai isälle maksetaan Viron keskipalkkaa vastaava summa sille, joka jää hoitamaan lasta kotiin. Aika järkevää. Lapset hoidetaan kotona, eikä kuntien tarvitse pähkäillä hoito-ongelmien kanssa. Suomi voisi ottaa mallia Virosta. Vaikka pidän päivähoitoa hyvänä lasten kehityksen kannalta, niin silti ekat neljä-viisi vuotta lapset voisivat olla kotona. (nainen 2/17)

---Ehkä voitaisiin tehdä sellainen ratkaisu, että ne, jotka ovat tätä yhteiskuntaa rakentaneet laittamalla lapsia, saisivat tulevaisuudessa eläkettä, ja ne, jotka eivät omaa mukavuuttaan lapsia halua, saisivat tulla toimeen miten parhaaksi katsovat. (1/40)

Lapsiperheiden yhteisverotusta ja verohelpotuksia kannatettiin. Verotuksen toivottiin keventyvän lasten lukumäärän kasvaessa. Asuntolainojen maksulykkäys nimettiin keinoksi lisätä motivaatiota hankkia useampia lapsia.

Esim. Saksassa on perheverotus eikä yksilöverotus kuten Suomessa, joka antaa mahdollisuuden toisen jäädä kotiin hoitamaan lapsia, sillä verotus putoaa paljon siitä, jos molemmat vanhemmista olisivat töissä. (2/335)

Ranskassa ainakin lasten hankintaa kannustaa valtio. Mitä enemmän lapsia perheessä, sitä pienempi veroprosentti. (2/256)

Kunhan asuntolainoihin saadaan koroton vuoden maksulykkäys aina syntynyttä lasta kohden, niin kyllä alkaa luonto pukkaamaan pienokaisia. (2/241)

Muita ehdotettuja keinoja olivat kotihoiton tuen korottaminen ja äitiyspäivärahan verotuksen alentaminen. Erään keskustelijan mielestä erityisesti keskiluokan perheellistymistä tulisi helpottaa. Mukana oli aimo annos kateutta pienituloisten saamia tukia kohtaan.

Mielestäni positiivista lapsimyönteisyyttä saataisiin tekemällä nimenomaan keskiluokalle lisääntyminen taloudellisesti vähemmän vaikeaksi. Tällä hetkellä lisääntyminen on lähinnä houkutus taloudellisessa mielessä

sosiaalitapauksille, joista moni käyttää tätä jopa kikkana saadakseen itselleen kunnalta asunnon. (2/97)

Sekä yksilöiden että lapsiperheiden oikeuksiin ja näiden saamiin palveluihin ehdotettiin parannuksia. Jotkut kokivat, että miehet voivat joutua nykyisin isäksi vastoin tahtoaan. Muina oikeuskysymyksinä tuotiin esille adoptioikään liittyvät juridiset ongelmat ja kohdunvuokrauksen laillistaminen.

Miehellä tulisi olla myös halutessaan oikeus kieltäytyä isyydestä, jos kyse on esimerkiksi ehkäisyn pettämisestä tai petoksella raskaaksi hankkiutumisesta (1/109)

Olemme vaimoni kanssa suunnitelleet adoptiolapsen hankkimista ulkomailta – Suomesta kun ei 40+ pariskunta adoptiolasta saa. Jos tämän lapsen saamme, niin siinä on taas yksi tulevaisuuden veronmaksaja lisää! (mies, 2/7)

Mielestäni kohdunvuokraus tulisi lain tasolla kunnolla tunnustaa ja tehdä sitä varten laadituista sopimuksista laillisesti sitovia. Tällöin voisivat esimerkiksi miespuoliset homoparit hankkia halutessaan helpommin lapsia, kun nykyään lasten hankkiminen on helppoa lähinnä vain lesboille. (1/109)

Yksi korjausta edellyttävä asia oli työnantajien lapsikielteisyyden vähentäminen. Nuorten naisten oli vaikea saada töitä, koska he olivat potentiaalisia äitejä.

--työnantajat eivät anna työpaikkaa nuorille naisille, jos nämä alkavat suunnitella perheen perustamista, jolloin työnantajat uhkaavat erottamisella (2/185)

Päiväkotijärjestelmä ja perhepäivähoito saivat luonnollisesti kannatusta. Eräs keskustelija kaipasi lasten ilmaista iltapäivähoitoa.

Pieni lapsihan tarvitsee virikkeitä ja ikäistensä seuraa jo sosiaalisten taitojen kehittymisen vuoksi. (2/43)

Keskustelijat olivat panneet merkille, että perheissä kaivattiin sosiaalista tukea sukulaisilta ja ystäviltä. Tähän tukeen tulisi kiinnittää enemmän huomiota jatkossa. Toisinpäin pohdittiin myös lasten velvollisuutta huolehtia eläkeikäisistä vanhemmistaan.

Olen seurannut näitä keskusteluja sekä oman tyttäreni ystävien elämäntilanteita ja ihmetellyt, missä se isovanhempien rooli nuoren perheen tukijana piilee. Uskoisin, että suurimmalla osalla terveitä keski-ikäisiä on jo melkoisesti omaisuutta karttunut, joten voisi kai jo omia lapsiaan perheenperustamisaiheessa auttaa, eikä kaikkia rahoja itsekkäästi omaan kerskakulutukseen käyttää. (nainen, 2/377)

Me aikuiset voimme tukea niitä joilla on pieniä lapsia siinä, että voimme antaa vähän enemmän armoa sellaiselle, joka on väsynyt uraputken ja lastenhoidon kaksivuorotyöhön. (nainen, 1/22)

10. TYÖN JA PERHEEN YHDISTÄMINEN

Perhe-elämän ja työn yhdistämisen parhaimmiksi ratkaisuksiksi on koettu lastenhoidon tarjoaminen alle 3-vuotiaalle lapsille ja mahdollisuudet osa-aika työhön ja joustaviin työaikoihin. Lapsetonta uranaista ei ole pidetty kovin suosittuna elämisen mallina. Kummankin vanhemman kokoaikatyö on suosittu malli miehille, nuorille ihmisille, hyvin koulutetuille ja yhden lapsen perheille. Työssäkäyntimalli, jossa äiti on osa-aikatyössä oli suosittu naisten, hyvin koulutettujen yksinhuoltajien ja kotiäitien parissa. Muutaman vuoden taukoa työssä käymiseen pitivät parhaana mallina kotiäidit, joilla oli alempi koulutus ja ainakin kolme lasta. (Nebenfürh 1998.)

Työn ja perheen yhdistäminen on ollut keskeinen työkalu käytännön perhepolitiikan erilaisissa sovellutuksissa. Perhekeskeisessä ja syntyvyyttä edistämään pyrkivässä mallissa äitejä on pyritty auttamaan sovittamaan yhteen työntekoa ja perhe-elämää. Keinona käytetään melko paljon rahaa äitiyspäivärahoihin ja lastenhoitomahdollisuuksien parantamiseen. Työssäkäyvien naisten lastenhankintamahdollisuuksia on toisin sanoen pyritty parantamaan. Tällaista politiikkaa on sovellettu esimerkiksi Ranskassa. Traditionaalisessa mallissa tärkeimpiä tuen lähteitä ovat puolestaan perheet itse ja vapaaehtoisjärjestöt. Vaatimaton lastenhoidon tuki ei ole tarjonnut naisille helppoa ratkaisua työssäkäynnin ja perhe-elämän yhdistämiseen. Sen sijasta tuki on kanavoitu lapsilisien, verotuksen ja kotihoidon tuen kautta kotonaan lapsia hoitaville. Tästä on esimerkkinä Saksa. (Hiilamo 1999.)

Ranskassa naiset työskentelevät kodin ulkopuolella useammin kuin Saksassa, vaikka siellä onkin Saksaa korkeampi syntyvyys. Saksassa vain 5 % alle 3-vuotiaista lapsista oli julkisin varoin ylläpidetyssä päivähoidossa vuonna 1996. Pienten lasten äitien on täytynyt käyttää kaupallisia lasten hoitopalveluita tai turvautua sukulaisten hoitoapuun. Äideille maksetaan 300 euron kotihoidon tukea. Vaikka yli 3-vuotiailla on oikeus hoitopaikkaan, ne ovat avoinna vain aamupäivisin. Saksassa elää vahvana käsitys, että pienen lapsen ero äidistään on aina traumaattinen kokemus; tämä aiheuttaa työssäkäyville äideille syyllisyyttä. (Fagnani 2002.)

Pohjoismaita lukuun ottamatta avioituminen ja lastenhankinta pudottaa naisten työssäkäyntiastetta kaikissa läntisen Euroopan maissa. Esimerkiksi Ruotsissa alle 10-vuotiaiden lasten äideistä 80 % (heistä 40 % osa-aikatyössä) on töissä, mutta Saksassa ja Italiassa vain 40 %. (Sundström 1999.) Saksassa päivähoitopalveluita on tarjolla vain muutaman tunnin verran päivässä, siksi naisten on hankala työskennellä kokopäiväisesti. Vain korkeasti koulutetut naiset käyvät yleisesti työssä. Saksassa ja Italiassa perhe

nähdään enemmän kollektivistisena (yhtenä ilmentymänä yhteisverotus) kuin yksilöistä koostuvana sosiaalisena järjestelmänä. Siihen kuuluu myös perheiden velvollisuus huolehtia ikääntyvistä vanhemmista. Sosiaalipalvelut suunnataan niille, joilla ei ole sukulaisia.

Käytännön mahdollisuuksien lisäksi työn ja perhe-elämän yhdistäminen tangeeraa monia keskeisiä arvokysymyksiä. Näkökulma vaihtelee sen mukaan katsotaanko asiaa lapsen, äidin vaiko perheen kokonaisedun kannalta. Tällöin joudutaan pohtimaan esimerkiksi sitä, mitä hyvin varhainen erottaminen äidistä merkitsee lapsen kehitykselle ja hyvinvoinnille, ja kuuluuko hyvän äidin (tai isän) hoitaa pienet lapset kotona. Onko naisen asetettava oma ura perheen edelle? Onko naisen velvollisuus soveltaa ja kehittää taitojaan ja kykyjään täysimääräisesti työelämässä vaikka perhe-elämä jäisikin taka-alalle? Entä pitääkö naisen panostaa ylitöiden sijasta parisuhteeseensa? Samantapaiset ja monet muutkin kysymykset koskettavat tietenkin myös miehiä. Ihmiset joutuvat tekemään vaikeita valintoja usein ristiriitaisten arvojen välillä. Kaikkea ei voi saada samalla kertaa.

Eurooppalaisessa arvotutkimuksessa (Halman 2001) pohjoismaalaisista noin puolet oli voimakkaasti sitä mieltä, että työssäkäyvä äiti voi muodostaa lastensa kanssa yhtä lämpimän ja turvallisen suhteen kuin kotona päivät viettävä äiti. Englannissa, Italiassa, Puolassa ja Portugalissa vain vajaa viidesosa oli tätä mieltä, Maltalla vain kymmenesosa. Alle kouluikäisen lapsen arvioi kärsivän äidin työssäkäynnistä lähes kaksi kolmasosaa – kolme neljäsosaa Italiassa, Kreikassa Latviassa, Puolassa ja Venäjällä. Suomessa ja Ruotsissa tätä mieltä oli noin 40 prosenttia ja Tanskassa vain viidesosa. Tämä kertoo siitä, että pohjoismaalaisten pienten lasten äitien ei tarvitse tuntea niin paljoa syyllisyyttä työssäkäynnistään kuin äitien muualla Euroopassa.

Kahdessatoista Länsi-Euroopan maassa tehdyssä kyselyssä enemmistö vastaajista oli sitä mieltä, että äidin tulisi pysyä kotona lapsen kanssa sen ensimmäiset elinvuodet (Brayfield, Jones & Adler 2001). Sundströmin (1999) tutkimuksessa Saksassa ja Italiassa miehet ovat kaksi kertaa ruotsalaismiehiä useammin ja naiset kolme kertaa ruotsalaisnaisia useammin sitä mieltä, että alle kouluikäinen lapsi kärsii siitä, jos hänen äitinsä on töissä. Ero oli kaksinkertainen myös sen suhteen, nähtiinkö perhe-elämän kärsivän siitä, jos äiti on kokopäivätyössä. Saksassa puolet naisista ilmoitti pitävänsä kotiäitinä toimimista yhtä tyydyttävänä kuin työssäoloa. Ruotsissa tätä mieltä oli naisista kolmasosa. Nämä vastaukset ovat vahvoja indikaattoreita siitä kuinka paljon lasten hoitoon liittyvät arvot ja näkemykset vaihtelevat Euroopankin sisällä.

Suomalaisten asenteet poikkesivat Euroopan arvotutkimuksessa muista Pohjoismaista pyydettyä ottamaan kantaa siihen, onko kotiäitinä oleminen yhtä palkitsevaa kuin palkkatyö. Suomalaisista tätä mieltä oli neljä viidestä, muissa Pohjoismaissa noin puolet vastaajista. Kotityön arvostus oli Suomessa Euroopan kärkitasoa, noin 20 prosenttiyksikköä eurooppalaisen keskiarvon (60 %) ylitse. Suomalaiset eivät pitäneet myöskään yhtä usein kuin muut pohjoismaalaiset työssäkäyntiä parhaana tapana osoittaa itsenäisyyttään. Perhearvot näyttivät olevan Suomessa paljon lujemmat kuin muualla Pohjolassa.

Nikander (1992) on selvittänyt suomalaisten kantoja naisten työn ja perheen yhdistämiseen. Tulokset kertoivat sukupolvimurroksesta. Väittämän ”Alle kouluikäisten lasten äitien tulee itse hoitaa lapsensa eikä käydä ansiotyössä” kanssa samaa mieltä olleiden naisten osuus oli selvästi pienempi nuorten naisten joukossa (25 %) verrattuna keski-ikäisiin naisiin (46 %). Vastaava ero oli myös korkeasti koulutettujen ja perusasteen koulutuksen saaneiden välillä.

Työssäkäyvien äitien ja isien työn ja perheen yhteensovittamista edistää mahdollisuus perhevapaaseen: äitiys-, isyys-, ja vanhempainvapaaseen sekä hoitovapaaseen. Miltei kaikki suomalaisäidit hoitavatkin pieniä lapsiaan määräajan kotona ennen paluutaan työelämään. Vuonna 1998 tehdyn kyselyn mukaan alle vuoden ikäisistä lapsista hoidettiin kotona 97 prosenttia, 1–2-vuotiaista lapsista 60 prosenttia ja 3–4-vuotiaista lapsista 34 prosenttia (Heikkilä & Takala 1999).

Äitiys- ja perhevapaansa hyödyntävät Suomessa siis lähes kaikki ja sen jälkeinen hoitovapaalla oleminenkin on hyvin yleistä lasten ollessa alle kolmevuotiaita. Tämän jälkeen enemmistö äideistä palaa tai siirtyy työelämään. 1990-luvun lopulla alle puolet alle 3-vuotiaiden äideistä kävi töissä, 3–6-vuotiaiden lasten äideistä puolet kävi työssä ja kouluikäisten äideistä osuus oli noin 70 prosenttia (Perhepoliittinen strategia 2003). Vain noin 10 prosenttia äideistä luokittelee itsensä kotiäidiksi (Sauli et al. 2002). Isät puolestaan pitävät kyllä useimmissa tapauksissa lapsen syntymän jälkeisen isyyysloman, mutta melko harvat jäävät hoitamaan lasta sen jälkeen. Vuonna 2000 isyyssrahaa maksettiin 42 252 isälle ja vanhempainrahaa 1499 isälle, kun tuona vuonna syntyi noin 56 700 lasta.

Pitkät työpäivät leikkaavat usein lapsiperheiden yhteistä aikaa. Ylityöt ovat olleet pienten lasten vanhemmilla yhtä yleisiä kuin muillakin, isillä jopa yleisempiä. Pitkät työpäivät ovat usein seurausta lapsiperheen kasvaneesta rahantarpeesta. Alle 3-vuotiaiden lasten äidit lyhentävät säännöllistä työaikaansa viidellä tunnilla ja isät tunnilla verrattuna teini-ikäisten lasten vanhempiin. Alle 3-vuotiaista lapsista viidesosa ja kaikista alle

18-vuotiaista lähes neljäsosa elää perheessä, jossakumpikin vanhemmista tekee pitkiä työpäiviä. (Perhepoliittinen... 2003.) Noin 25 % alle kouluikäisten lasten työssä olevista äideistä ja 5 % isistä teki osa-aikatyötä vuonna 1998 (Sauli 2000).

Takala (2000) on tutkinut eräitä väestön kannanottoja perhepolitiikkaan ja lasten hoitokäytäntöihin. Hänen laajassa kyselyssään lähes kaikki vastaajat olivat sitä mieltä, että lasten hoitamista kotona tulisi tukea taloudellisesti nykyistä enemmän (87 %) ja että vanhempien valinnanvapautta lapsen päivähoidon järjestämisestä tulisi lisätä (85 %). Isyysloman pidentämistä kannatti 70 %. Eniten mielipiteiden hajontaa aiheutti alle kouluikäisten lasten hoito. Joka toisen mielestä se olisi parasta järjestää kotona ja toisen puolen mielestä taas ei. Puolet vastaajista katsoi, että päivähoito oli virikkeellisempi ja paremmin sosiaalisia taitoja kehittävä hoitomuoto kuin perhepäivähoito tai kotihoito. Kolmannes oli eri mieltä väitteen kanssa. Nämä lasten hoitoon liittyvät kysymykset aiheuttavat siten ristiriitaisia kannanottoja myös Suomessa.

Puolet Takalan vastaajista oli sitä mieltä, että nykyiset päivähoitomaksut ovat kohtuulliset, mutta yhtä moni katsoi, että suurituloisten tulisi maksaa nykyistä enemmän. Suuri enemmistö kaikista vastaajista halusi lisätä kotona tapahtuvan lastenhoidon tukea, mutta tämä enemmistö oli hieman muita pienempi yrittäjillä ja ylemmillä toimihenkilöillä. Pienituloiset pitivät kotihoitoa oikeana vaihtoehtona selvästi useammin kuin hyvätuloiset ja maatalousyrittäjät useammin kuin muut yrittäjät ja ylemmät toimihenkilöt.

Takalan tutkimuksen ylimpään tuloviidennekseen kuuluvista vain kolmasosa oli sitä mieltä, että kotihoito olisi paras alle kouluikäisten lasten hoitomuoto. Alimpaan tuloviidennekseen kuuluvista tätä mieltä oli 60 %. Ylimmästä viidenneksestä huomattavan enemmistön mielestä kunnallisen päivähoidon maksut olivat kohtuulliset, alimmasta viidenneksestä vain kolmannes oli tätä mieltä. Vastaavat erot näissä mielipiteissä löytyivät myös hyvin koulutettujen ja vähemmän koulutettujen perheiden väliltä. Paremmin koulutetut kannattivat harvemmin kotihoidon taloudellisen tuen lisäämistä. Tämä luvut kertovat eräänlaisesta luokkakuilusta lastenhoitoon liittyvissä arvoissa ja käsityksissä.

Ervastin (2000) tutkimuksessa joka toinen mies on sitä mieltä, että vastuu perheen toimeentulosta kuuluu ensisijaisesti isälle. Yhtä monet miehet arvioivat alle kouluikäisten lasten joutuvan kärsimään, jos heidän äitinsä käy töissä. Naisista samaa mieltä näistä kahdesta asenteesta oli kolmasosa. kummastakin sukupuolesta 70 prosenttia oli sitä mieltä, että toisen vanhemmista tulisi voida hoitaa alle kouluikäiset lapset kotona. Noin joka toisen vastaajan mielestä tähän pitäisi pyrkiä vaikka perheen elintasosta tinkien.

Noin kaksi kolmasosaa piti toivottavana, että myös miehet jäisivät nykyistä enemmän kotiin hoitamaan lapsia.

Ervastin tutkimuksessa erityisesti ylemmät toimihenkilöt, parempituloiset, ei-uskonnolliset ja nuoret suhtautuivat kielteisesti perinteiseen perhemalliin. Erityisesti ylemmät naistoimihenkilöt ja naisyrittäjät suhtautuivat myönteisesti miesten koti- ja hoivaroolin lisäämiseen. Miehistä sen sijaan ylemmät toimihenkilöt olivat suhteellisen kielteisiä miesten hoivaroolin lisäämistä kohtaan. Tulotason noustessa kummatkin sukupuolet kannattivat vähemmän miesten kotiin jäämistä.

Ervastin vastaajista noin neljä viidestä miehestä ja naisesta piti naisten mahdollisuuksia opiskeluun yhtä hyvinä kuin miesten mahdollisuuksia. Useimpien mielestä perhe rajoittaa yleensä naisten vapautta enemmän kuin miesten vapautta ja että naiset joutuvat yleensä uhraamaan perheensä eteen enemmän kuin miehet. Puolet miehistä arveli naisten mahdollisuudet työelämässä yhtä hyviksi kuin miehillä. Naisista tätä mieltä oli vain vajaa kolmannes.

Tässä tutkimuksen vastaajilta tiedusteltiin, kuinka vastuulliseksi he kokevat valtion työn ja perhe-elämän yhdistämisen helpottajana. Valtion koki olevan huomattavassa tai täydessä vastuussa mahdollisuuksien tarjoamisesta naisille työn ja perhe-elämän yhdistämiseen 34 prosenttia miehistä ja 52 prosenttia naisista. Miesten työn ja perhe-elämän yhdistämisen helpottamisesta koki valtion huomattavan vastuulliseksi 33 prosenttia miehistä ja 45 prosenttia naisista. Naiset asettivat siten valtion sinänsä suurempaan vastuuseen ja vielä suurempaan vastuuseen naisten kuin miesten työn ja perhe-elämän yhdistämisen helpottamisesta.

Vastaajia pyydettiin ottamaan kantaa siihen, ovatko nykyiset perheiden tukimuodot (päivähoito, vanhempainloma ym.) aivan riittäviä takaamaan naisille yhtä hyvät mahdollisuudet työelämässä kuin miehille. Perheiden tukimuotoja piti tässä suhteessa riittävinä 49 prosenttia miehistä ja 38 prosenttia naisista (Taulukko 17). Päinvastaista mieltä oli 27 prosenttia miehistä ja 41 prosenttia naisista. Reilu viidesosa kummastakin sukupuolesta ei osannut ottaa asiaan kantaa. Miehillä oli siten naisia positiivisempi kuva siitä kuinka paljon perhetuet helpottavat naisten ansiotyön ja perhe-elämän yhteensovittamista. Naisten vastaukset jakautuivat taas tasan perhetukia tässä suhteessa riittävinä tai riittämättöminä pitäviin.

Taulukko 17. On sitä mieltä (täysin samaa tai samaa mieltä), että nykyiset perheiden tukimuodot (päivähoito, vanhempainloma ym.) ovat aivan riittäviä takamaan naisille yhtä hyvät mahdollisuudet työelämässä kuin miehille, %.

Väestöryhmät	Mies	Nainen	Yhteensä
Ikäryhmät			
20-29 v	42	26	32
30-39 v	43	30	35
40-49 v	52	40	45
50-59 v	53	48	51
60-69 v	52	46	49
Asuinpaikka			
Pääkaupunkiseutu	45	33	37
Muu yli 100000 kaupunki	52	32	41
30000-100000 kaupunki	52	36	43
alle 30000 kaupunki	47	39	42
kuntakeskus tai taajama	52	40	45
maaseutu	47	46	46
Koulutus			
Ei ammattikoulutusta	53	43	48
Ammattikoulutus	51	42	46
Opistokoulutus	46	33	38
Yliopistokoulutus	42	28	33
Talouden yhteenlasketut nettotulot			
Alle 850 € (5000 mk)	50	32	40
850–1699 € (5000–9999 mk)	55	38	45
1700–2099 € (10000–12499 mk)	49	37	43
2100–3399 € (12500–19999 mk)	45	40	43
Yli 3400 € (20000 mk)	49	31	38
Asunut puolison kanssa			
1 – 5 vuotta	45	27	35
6 – 10 vuotta	38	39	38
11 – 15 vuotta	40	37	38
16 – 20 vuotta	49	38	42
21 – 29 vuotta	52	45	48
Yli 30 vuotta	55	49	52
Lapsiluku			
0 lasta	48	28	37
1 lapsi	48	42	44
2 lasta	51	39	44
3 tai useampia lapsia	49	41	44
Asuminen lasten kanssa			
Lapsi tai lapset muuttaneet kotoa	55	42	48
Osa lapsista muuttanut kotoa	45	47	48
Asuu lapsen tai lasten kanssa	42	34	37
Yhteensä, %	49	38	43
(N)	(1533)	(2059)	(3592)

Mielipiteiden erot eivät kohdentuneet kovin selvinä väestöryhmittäin. Naisista tyytyväisimpiä perhetukiin tasa-arvon kannalta olivat iäkkäämmät, pitkään naimissa olleet ja maaseudulla asuvat naiset, joiden joku lapsi oli jo muuttanut pois kotoa. Eniten korjattavaa perhetuissa näkivät nuoret hyvin koulutetut, tuoreessa parisuhteessa eläneet ja lapsettomat naiset. Miehillä erot eri väestöryhmien välillä olivat sangen pienet.

Perhe-elämän ja lastenhoidon joustavan järjestelyn ja työn ja perheen sujuvan yhdistämisen kannalta avainasemassa ovat työelämän joustavat työajat. Niinpä vastanneista miehistä 81 prosenttia ja naisista 88 prosenttia kannatti joustavaa työaikaa työssäkäyville pienten lasten vanhemmille (Taulukko 18). Ehdottomasti tätä ajatusta kannatti 25 prosenttia miehistä ja 39 prosenttia naisista. Vanhempien joustavaa työaikaa vastaan oli vain 3 prosenttia kaikista vastaajista.

Pienten lasten vanhempien joustavalle työajalle oli laaja kannatus kaikissa väestöryhmissä. Naisten joukossa melkein kaikki iältään vanhemmat, useita lapsia hankkineet ja hyvin koulutetut ja hyvätuloiset kannattivat joustavaa työaikaa. Vähiten joustavaa työaikaa kannattivat lapsettomat ja nuoret miehet. Heistäkin sitä kannatti kolme neljäsosaa.

Enemmän ja parempia osa-aikatyön mahdollisuuksia pienten lasten vanhemmille kannatti 75 prosenttia miehistä ja 87 prosenttia naisista. Ehdottomasti tätä mieltä oli 21 prosenttia miehistä ja 35 prosenttia naisista. Ajatusta vastusti vain pari prosenttia kaikista vastaajista. Ihmisten toiveet poikkesivat siten suuresti Suomessa harjoitetusta työmarkkinapolitiikasta, jossa osa-aikatyötä yleensäkin on pidetty epätoivottavana. Pienten lasten vanhemmille sen koetaan ainakin hyvin sopivan.

Kotona lastaan hoitaneiden työhön paluun helpottamista järjestämällä heille koulutusta ja työllistymiskursseja kannatti 73 prosenttia miehistä ja 76 prosenttia naisista. Erityisen tärkeäksi (kannatti ehdottomasti) tämän koki 14 prosenttia miehistä ja 21 prosenttia naisista. Tälläkään ajatuksella ei ollut juurikaan vastustajia, loppuosa vastaajista ei osannut ottaa tähän asiaan kantaa.

Enemmistö vastaajista oli sitä mieltä, että lastenhoitoon käytetty aika tulisi ottaa huomioon eläkekertymää laskettaessa. Miehistä tätä kannatti 68 prosenttia ja naisista 79 prosenttia. Ehdottomasti tätä mieltä oli 21 prosenttia miehistä ja 38 prosenttia naisista. Ajatusta vastusti alle kymmenesosa vastaajista.

Taulukko 18. Kannattaa (kannattaa ehdottomasti tai kannattaa) joustavaa työaika työssäkäyville pienten lasten vanhemmille, %.

Väestöryhmät	Mies	Nainen	Yhteensä
Ikäryhmät			
20-29 v	76	85	81
30-39 v	83	87	86
40-49 v	79	88	84
50-59 v	82	87	85
60-69 v	86	95	90
Asuinpaikka			
Pääkaupunkiseutu	83	89	87
Muu yli 100000 kaupunki	83	86	85
30000-100000 kaupunki	78	85	82
alle 30000 kaupunki	81	86	84
kuntakeskus tai taajama	80	89	85
maaseutu	81	88	85
Koulutus			
Ei ammattikoulutusta	80	85	83
Ammattikoulutus	78	86	83
Opistokoulutus	84	87	86
Yliopistokoulutus	83	92	88
Talouden yhteenlasketut nettotulot			
Alle 850 € (5000 mk)	80	82	81
850–1699 € (5000–9999 mk)	82	83	83
1700–2099 € (10000–12499 mk)	84	90	87
2100–3399 € (12500–19999 mk)	79	89	85
Yli 3400 € (20000 mk)	84	92	89
Asunut puolison kanssa			
1 – 5 vuotta	81	86	84
6 – 10 vuotta	82	92	88
11 – 15 vuotta	84	93	90
16 – 20 vuotta	85	89	88
21 – 29 vuotta	82	88	85
Yli 30 vuotta	84	90	87
Lapsiluku			
0 lasta	78	78	78
1 lapsi	89	91	86
2 lasta	85	89	87
3 tai useampia lapsia	84	93	89
Asuminen lasten kanssa			
Lapsi tai lapset muuttaneet kotoa	82	89	86
Osa lapsista muuttanut kotoa	84	88	86
Asuu lapsen tai lasten kanssa	84	93	90
Yhteensä, % (N)	81 (1530)	88 (2046)	85 (3576)

Haastatteluissa kävi ilmi, että monet pienten lasten äidit hakeutuivat töihin vain taloudellisista syistä tai suoranaisesta pakosta. Perhe ja lasten kotihoito oli koettu uraa tärkeämmäksi. Keinoja olivat olleet esimerkiksi osa-aikatyöt ja kotona tehtävät etätyöt.

... Kyllähän niinku siis moni lähtee sen äitiysloman jälkeen töihin sen takia ei oo varaa jäädä kotiin vaikka haluais. (Haastattelu, nainen, 32 v)

... Kun oli vielä siinä vaiheessa niin et me ruvettiin rakentaan tota omaa taloa, niin me ei oltais saatu pankista lainaa jos ei mulla ois ollu vakituista työpaikkaa. Kun perhe on iso niin pankinjohtajat ymmärtää että kulut on hirveet, et milläs te aiotte tän talon maksaa kun lapsetkin maksaa. Jos ei mulla ois ollu vakituista paikkaa niin me ei oltais saatu sitä lainaa... (Haastattelu, nainen, 32 v)

... Sitten taas ehkä me ollaan sen tyyliisiä ihmisiä et me ajatellaan että mitkään urat tai muut ei sit meille taas kompensoi sitä et me saadaan olla lapsiperhe, et siihen me ollaan ite haluttu ja siinä halutaan olla edelleenkin. (Haastattelu, nainen, 32 v)

Me ollaan alusta asti pidetty hirveen tärkeenä sitä et lapset hoidetaan kotona kolmevuotiaiksi, ja me ollaan myöskin sitten valittu semmoset työt jotka on joustaneet suhteessa lastenhoitotarpeisiin. Ja mä aloitin sillon Susannan kanssa sellases työssä et mulla oli kuus tuntia töitä päivässä ja se oli joustavalla työajalla niin että oli mahdollisuus tehdä etätöitä... äitiysloman jälkeen. ja sitten mä oon valinnut työpaikat sen mukaan et ne on ottanut huomioon sen et mä voin tehdä kotona töitä. Et se on tavallaan ollut sen työnvalinnankin yks ehto. (Haastattelu, nainen 31 v)

Työajan lyhentäminen on koettu hyväksi keinoksi työn ja perheen yhdistämiseen. Osa-aikatyön vuorottelulla on jopa voitu hoitaa lapsi kokonaan kotona.

... Itseasiassa molemmat ollaan osapäivätyöissä että tota noinniin, et siitä lähtien kun esikoinen on syntynyt niin ei olla käyty kokopäivätyöissä... kun mun esikoinen syntyi mä olin vuoden verran kotona hänen kanssaan ja sit sen jälkeen me oltiin niin että mä olin aamusta töistä ja mies oli illasta töistä. Ja me pystyttiin sillä systeemillä hoitaa häntä kotona kunnes hän oli kolme... mies tuntu saavan siitä niinku oikeestaan vaan bonus-pisteitä et palkka nousi ja pidettiin huolta niinkun siitä et se ei nyt vaan karkais sinne lastenhoidon maailmaan että, mun kohdalla se oli jotenkin niin että noinhan ne naiset usein tekee. (Haastattelu, nainen, 32 v)

Ja tota musta on hyvä olla kotona, et mä toimin yrittäjänä sillon kun mä olin kotona, et mulla ei ollut varaa olla niin kun kokonaan kotihoidon tuen varassa vaan mä tein töitä siinä samalla... pelkällä kotihoidon tuella mä en niinku täällä Helsingin keskustassa ikinä ois pystynyt elämään koska täällä asumiskustannukset on niin kalliit... (Haastattelu, nainen, 42 v)

... Meilläkin tehtiin välillä sitä että mä olin illat koulussa ja isäntä teki pitkää päivää niin että se tuli töistä kun mä lähdin kouluun ja kun mä tulin kotia niin siellä jo nukuttiin koska aamulla piti mennä niin aikasin töihin niin ei siinä niinkö, siinä kärsi perhe-elämä et mun oli pakko jättää koulu pois et ei siinä niinkö, ei sitä voinu, koska me ei haluttu kuitenkaan, meillä oli alle vuoden ikänen vanhin niin, ei haluttu sitten tehdä sitä että perhe kärsii siitä liikaa et ei se ihan pysynyt koossa. (Haastattelu, nainen, 26 v)

... Ihan valtava merkitys ois mun mielestä niinku ihmisten elämänlaatuun että, et tota niin just näinä ruuhkavuosina vois vähän niinku hellittää siitä työstä, onhan sitä kuitenkin vielä monta kymmentä vuotta aikaa sitten vielä työtäkin tehdä... (Haastattelu, nainen, 32 v)

Päinvastainen ja usein miehinen malli oli ollut lisätulojen hankinta kovalla ja rasittavalla työnteolla.

... Niinku tää trendi on niin ne jotka tekee kaikkein eniten töitä koko tässä maassa niin sehän on pienten lasten isät ja hän kuuluu ikävä kyllä siihen joukkoon... itse asiassa siitä ei oo koskaan kes-, juu, kerran siitä on keskusteltu siitä kun hän oli tehnyt sit sellasta olikse se nyt kuuskyttuntista työviikkoo muutaman viikon ja rupes oleen aika puhki niin hän sano et mee sä duuniin niin mä jään himaan. (Haastattelu, nainen, 36 v)

Joitakin äitejä oli sosiaalisesti painostettu palaamaan töihin.

... Edelleen törmää hyvin paljon siihen ei nyt ehkä enää lähipiirissä ja näin mutta hyvin paljon sitä et no millon sä aiot mennä töihin ja et ai sä oot vaan kotona, mut mä oisin ihan valmis vaikka vaihtamaan viikoks jonkun sellasen kanssa et se näkee ettei se oo vaan ”olla himassa” koska meillä ei oo mitään, meillä kotiaideilla ei oo näitä kahvitaukoja tai viikonloppuja tai illalla vapaata tai, et kyl se on sitä kaksikymmentä tuntii... se on kuitenkin vapaaehtonen valinta, ja mikään ei mulle tässä maailmassa vaan yksinkertaisesti itsekkyyttä ajatellen oo niin tarkeeta kun mun omat lapset. (Haastattelu, nainen, 36 v)

Työnantajien reaktiot työntekijöiden jäämiseen äitiys- tai vanhempainlomalle ovat olleet monien kokemusten mukaan aika kriittisiä. Työsuhte on jopa päättynyt tai sillä on ainakin uhkailtu. Koulumaailmassa taas miehin oli suhtauduttu naisia suopeammin.

... Hetken aikaa sitten sillon mietin, et jäänks mä sit sinne kun mulla oli siellä kuitenkin neljän vuoden työpesti, josta mä olin vasta vuoden tehnyt, vai tuunks mä sit Suomeen, mut sit mun esimies siellä teki hyvin selkeeks sen että paras lähtee kotiin koska lapsia ei haluta tähän projektiin että, se on niinkun tota, että työpanos laskee, jos on lapsia tai perheellisiä. (Haastattelu, nainen, 38 v)

Niin tota se ei oo vaan monessa työpaikassa mahdollista just tän ilmapiiriin takia siis sitä ruvetaan niinku heti puuhaamaan semmosesta tyypistä eroon pääsemistä jos se edes suunnittelee olevansa kaks vuotta lapsilomalla. (Haastattelu, mies, 37 v)

... Joku semmonen asennekampanja kyllä kaivattais koko maahan jossa puututtas siihen että työelämäs ollaan kaiken kaikkiaan aika perhevihamielisii tällä hetkellä. (Haastattelu, nainen, 37 v)

... Sillä (miehellä) vaihtu nyt toisen ja kolmannen välissä niinkö työpaikka että tää jälkimmäinen on ollut semmonen suopea sille, ja sit jos on lapset kerta kaikkiaan sairaana ja äiti sairaana niin kyllä sieltä on päästetty isäntä kotiin... (miehen) koulussa se tavallaan ymmärretään hirveen hyvin, että kun sä oot ollut töissä sut on työelämä vienyt, niin tavallaan susta on hyötyä, mut jos äiti on jäänyt äitiyslomalle niin sitä ei tavallaan niinkö ymmärretä. Se on, se so what, mitäs teit lapsen nyt opiskeluaikana, sun opiskeluaika päättyy nyt. (Haastattelu, nainen, 26 v)

Vaikka vanhempainvapaisiin olisi suhtauduttu ymmärtäen, ei niiden mahdollisuudesta ole juuri mitään kerrottu.

Sit kun oon kuunnellu muita tuttavii nii nii yleensä siinä vaiheessa kun ilmoitetaan että ollaan jäämässä nyt vapaalle, niin sit vaan jäädään, ei siit tuu mitään mutkutteluu, mut harvemmin ne työnantajat sitä mainostaa et jäisit sä nyt että tämmönenkin mahdollisuus on olemassa, tuskin sitä on. (Haastattelu, mies, 31 v)

Joskus äitiysloma on sattunut yrityksen kannalta taloudellisten säästöjen kannalta hyvään ajanjaksoon.

... Mulla on esimerkiks edellisen kerran sellanen tilanne että meillä meni firman rahatilanne ihan uusiks sinä syksynä kun mä olin töissä ja jäämässä äitiyslomalle Niin mä väitän et se oli tavallaan kaikin puolin hyvä ratkasu et mun palkasta säästettiin se viis kuukautta, mikä sopimuksen mukaan mulle ois kuulunu koska siellä oltiin todella vaikeuksissa. (Haastattelu, nainen, 31 v)

Pienipalkkaisissa ammateissa työskentelevä, vanhempainvapaalta työhön palaava voi joutua tuloloukkuun. Työstä ei jää käteen enempää kuin mitä perhetuista on kertynyt.

... Tää yksityisen hoidon tuki, niin mahdollistaa tän päivähoidon ja sit saa jotain asumistukee ja tällasta ja sit mä meen kesällä kesätöihin, niin mun tulot nousee suunnilleen kaksinkertasiks mut mä en usko et mulle jää siit niinku käteen yhtään enempää kun mä menetän ne kaikki tuet, et se on niinku, mun pitäis kolminkertastaa mun tulot et se ois järkevää, et ei se nyt yhteiskunnan kannalta kauheen järkevää, et mun ei kannata tehdä töitä. (Haastattelu, nainen, 30 v)

Työhön palaamisen koettiin edellyttävän ammattitaidon ylläpitoa. Tähän toivottiin työnantajilta yhteistyötä ja uutta ajattelua.

... Jotenkin sitä on kuitenkin sinä aikana kun on poissa sieltä työelämästä niin on huolehdittava siitä omasta ammattitaidosta. Eli on tilattava ehkä

ammattilehteä, on osallistuttava johonkin seminaariin ja tämmöseen, niithän ei saa työnantajan maksamiksi kun on perhevapaalla, ne pitää kustantaa ja järjestää ihan itse... jos esimerkiksi työnantajat vois saada jotain avustusta tämmöseen että perhevapaalla olevat työntekijät huolehtii siitä ammattitaidostaan, et vois niinku työnantajalta perhevapaan aikaanakin anoa esimerkiksi seminaariin osallistumista tai vois saada sen ammattilehden kotiosoitteeseen tai jotain tällästä, niin mä luulen et tää ois niinkun pidemmällä tähtäimelle niin tosi hyvä juttu, et se ois paljon helpompi sitten siirtyä sieltä kotoa takaisin työelämään kun tietää vähän et minne on menossa. (Haastattelu, nainen, 42 v)

Työn ja perheen yhdistämistä helpottaa jonkin verran pieni osittainen hoitoraha (70 euroa, verotettavaa tuloa), jonka toinen tai kumpikin vanhemmista voivat saada, jos he lyhentävät työaikaansa lapsen hoidon takia alle 30 viikkotunnin. Tätä hoitorahaa voivat saada alle 3-vuotiaiden lasten vanhempien lisäksi elokuun 2004 alusta myös eka- ja tokaluokkalaisten vanhemmat. Osittaisen hoitorahan käyttäjien määrän arvioidaan kasvan tämän myötä 10.000 vanhempaan vuodessa.

11. MIELIPITEITÄ PERHEPOLITIIKAN VAIHTOEHDOISTA

Perhepolitiikka perustuu taloudellisten edellytysten lisäksi aina arvovalinnoille. Eri puolilla Eurooppaa on tietoisesti panostettu erilaisiin perhepoliittisiin toimenpiteisiin ja keinoihin. Perhetuen painopistealueena ovat olleet esimerkiksi tulonsiirrot tai palvelut. Niiden tarvekin on vaihdellut paikallisten taloudellisten olojen, yhteiskunnallisten arvojen ja sosiaalisten tapojen mukaisesti.

11.1. Perhepolitiikan prioriteetit Suomessa

1980-luvun lopulla Suomessa tehdyssä väestökyselyssä vajaa puolet vastaajista piti yhteiskunnan lapsiperheille antamaa tukea riittävänä. Nuoret vastaajat olivat tukeen tyytymättömiä ja vanhimmat vastaajat tyytyväisimpiä. Iän lisäksi koulutusasteella eikä myöskään hankitulla lapsiluvulla ollut tähän käsitykseen paljoakaan yhteyttä. (Nikander 1992.) Tämä tieto on siis ajalta ennen 1990-luvun laman perhepoliittisia leikkauksia.

Tärkeimmäksi koetun perhepoliittisen tuen muoto vaihteli samassa tutkimuksessa vastaajien ikäryhmien mukaisesti. Alle 27-vuotiaiden ryhmässä pidettiin tärkeimpänä palveluita (eniten korkeasti koulutetut ja lapsettomat), noin 30-vuotiaiden ryhmässä kotihoidon tukea (eniten vähemmän koulutetut ja monilapsiset) ja sitä vanhemmat pitivät tärkeimpänä verotuksen keventämistä (ei eroja koulutuksen mukaan). Lastenhoitovaiheen ohittaneet naiset kokivat tärkeimmäksi tukimuodoksi äitien sosiaaliturvan. (Nikander 1992.)

Enemmistö vastaajista olisi ollut valmis porrastamaan lapsiperheille annettavan tuen sekä perheen tulojen että lapsiluvun mukaan. Korkeinta tukea olisi myönnetty pienituloisille ja monilapsisille perheille. Neljäsosa olisi antanut saman tuen kaikille lapsille perheen tuloista ja lasten lukumäärästä riippumatta. (Nikander 1992.)

Ihmisten käytännön lastenhoitovalinnoille saatiin lisäperusteluja Takalan (2000) tutkimuksesta. Kotihoidon valinneet vanhemmat kertoivat useimmiten syyksi halun hoitaa lasta itse. Kunnallisen päivähoidon valinneet mainitsivat syyksi useimmiten töihin menon. Yksityistä hoitoa perusteltiin sillä, että ei oltu saatu kunnan järjestämää hoitopaikkaa tai halulla saada lapsi kasvatuksellisesti erikoistuneeseen hoitoon. Kotihoidon tukea saavien ja ilman julkista hoitotukea jääneiden perheiden sosiaalinen asema oli alhaisin – äidin koulutus alhaisin, tulot pienemmät ja useammin työttömyyttä.

Hyvätuloiset ja kodin ulkopuolista päivähoitoa käyttävät perheet pitivät päiväkotia kehityksen kannalta myönteisempinä hoitoympäristöinä kuin kotihoitoa. Vastaavasti pienituloiset ja lasta kotona hoitavat painottivat kotihoidon ja taloudellisen tuen ensisijaisuutta. (Takala 2000.) Tässä siis toistuu edellä havaittu luokka-aseman mukainen preferointi eri perhetukimuotoihin.

Tässä tutkimuksessa kysytyille perhepoliittisille mielipiteille oli luonteenomaista, että enemmistö suomalaisvastaajista kannatti kaikentyyppisten perhepoliittisten tukien ja palveluiden kehittämistä. Suhteellisen harvat olivat näitä parannuksia vastaan. Vastaajat joko kaipaivat parempaa perhetukea tai olivat tyytyväisiä nykyisiin tukiin.

Eri perhetukimuodoille ja palveluille annettiin kuitenkin prioriteetteja. Varsinaisen priorisoinnin lisäksi tukien ja palveluiden suhteellisesta kysynnästä kertoo myös se, mitkä tuet saivat suuremman tai pienemmän kannatuksen. Taulukkoon 19 on koottu tutkittujen kannanotot tutkimuksessa esitettyihin keskeisiin perhepoliittisiin toimenpiteisiin. Toimenpiteet on järjestetty sen mukaisesti kuinka suuri osa naisista kannatti niitä. Alussa ovat eniten kannatetut toimenpiteet ja lopussa vähiten kannatetut. Naisten valitsemaa prioriteettijärjestystä voi verrata miesten vastaavaan järjestykseen.

Naisten prioriteettien kärjessä olivat työn ja perheen yhdistämiseen liittyvät asiat: joustava työaika ja osa-aikatyö pienten lasten vanhemmille. Seuraavana olivat kotihoidon tuki ja kouluikäisten kunnalliset hoitopalvelut. Miehilläkin oli kärjessä joustava työaika, mutta seuraavaksi eniten sai kannatusta lapsiperheille myönnettävä tuloveronalennus. Sitä seurasivat osa-aikatyökysymys ja tasavertaisina alle kolmivuotiaiden päivähoitomahdollisuuksien parantaminen ja töihinpaluuta helpottavat kurssit. Näiden naisten ja miesten valintojen voi väittää edustavan erityisiä tyytymättömyyden aiheita suhteessa nykyisiin perhepoliittisiin toimenpiteisiin.

Naiset kannattivat selkeästi miehiä useammin osa-aikatyötä, kouluikäisten kunnallisia hoitomahdollisuuksia, lasten kotihoidosta saatavaa eläkekertymää ja lapsilisien maksamista 20.ikävuoteen asti. Ainoat perhepoliittiset toimet, joita miehet kannattivat hieman naisia useammin, olivat alle kolmevuotiaiden päivähoitomahdollisuudet, päivähoitomaksujen alentaminen ja verohelpotuksen myöntäminen nuorille synnyttäjille.

Vähiten kannatusta saivat paremmat asunnot lapsiperheille, päivähoitomaksujen alentaminen, koulutusmenojen huomattava alentaminen, vanhempainloman erillinen isäkuukausi ja verohelpotusten myöntäminen alle 25-vuotiaalle synnyttäjille. Näilläkin toimenpiteillä oli kuitenkin selkeästi enemmän kannattajia kuin vastustajia. Näiden asioiden suhteen nykytilanteeseen oltiin kuitenkin suhteellisen tyytyväisiä.

Taulukko 19. Seuraavien perhepoliittisten väittämien mukaisia toimenpiteitä kannattavien tai vastustavien miesten ja naisten osuus, %.

Perhepoliittinen toimenpide	Mies				Nainen			
	Kan- nattaa	Ei kum- paakaan	Vas- tustaa	(N)	Kan- nattaa	Ei kum- paakaan	Vas- tustaa	(N)
Joustava työaika työssäkäyville pienten lasten vanhemmille	81	16	3	(1582)	87	11	2	(2127)
Enemmän ja parempia osa-aikatyön mahdollisuuksia pienten lasten vanhemmille	75	22	3	(1580)	87	11	2	(2122)
Niille äideille tai sille maksettava avustus, jotka eivät mene töihin vaan haluavat hoitaa lapsiaan kotona niin kauan kun nämä ovat pieniä	72	21	7	(1578)	83	13	4	(2125)
Lastenhoitomahdollisuuksia koulua käyville lapsille ennen koulupäivää, sen jälkeen ja lomien aikana	67	27	6	(1581)	82	16	2	(2123)
Tuloveroalennus ihmisille, joilla on huollettavia lapsia	78	16	6	(1582)	80	15	5	(2118)
Lasten hoitoon käytetyn ajan ottaminen huomioon eläkekertymää laskettaessa	68	22	10	(1557)	79	16	5	(2074)
Paremmat päivähoitomahdollisuudet kolmevuotiaista kouluikäisille	73	24	3	(1574)	77	21	2	(2110)
Kotona lastaan hoitaneiden työhön paluun helpottaminen järjestämällä heille koulutusta ja työllistämiskursseja	73	24	3	(1556)	76	22	2	(2073)
Paremmat vanhempainlomajärjestelyt työssäkäyville naisille, jotka saavat lapsen	70	26	4	(1581)	76	22	2	(2114)
Tulojen perusteella maksettava avustus lapsiperheille	68	22	10	(1579)	72	21	7	(2117)
Lapsilisän maksaminen 20. ikävuoteen asti, mikäli lapsi opiskelee ja asuu kotona	53	22	25	(1551)	68	18	14	(2077)
Vanhempainpäivärahan korotus nykyisestä noin 65%:sta 80%:iin ansiotuloista	56	34	10	(1554)	65	29	6	(2069)
Paremmat päivähoitomahdollisuudet alle kolmevuotiaille lapsille	67	27	6	(1578)	63	30	7	(2123)
Lapsilisän huomattava korotus (esimerkiksi 400 mk/kk)	57	32	11	(1577)	63	29	8	(2112)
Lasten kotihoidontuen laajentaminen ulottamalla hoitorahan maksu nykyisestä alle 3-vuotiaista kaikkiin alle kouluikäisiin lapsiin	56	33	11	(1555)	63	28	9	(2067)
Lapsen syntymän yhteydessä maksettava avustus	55	34	11	(1572)	58	32	10	(2106)
Parempia asuntoja lapsiperheille	54	40	6	(1577)	57	40	3	(2118)
Päivähoitomaksujen alentaminen 20%:lla nykyisestä	55	33	12	(1556)	54	36	10	(2070)
Koulutusmenojen huomattava alentaminen	42	42	16	(1576)	44	45	11	(2108)
Vanhempainloman jatkaminen vain isille tarkoitettulla nk. isäkuukaudella	38	47	15	(1554)	44	45	11	(2055)
Verohelpotusten myöntäminen niille, jotka hankkivat ensimmäisen lapsensa ennen 25. ikävuotta	39	38	23	(1555)	32	42	26	(2068)

Tutkimuksen vastaajille tarjottiin mahdollisuus valita oman näkemyksensä mukaisesti kolme perhepoliittista toimenpidettä, joita valtion tulisi ensisijaisesti soveltaa käytäntöön. Valittavissa oli 13 vaihtoehtoa. Tällä listalla eivät olleet kaikki taulukon 19 toimenpiteet. Valittavat toimenpiteet annettiin tässä järjestyksessä:

- 1) Paremmat vanhempainlomajärjestelyt työssäkäyville naisille, jotka saavat lapsen.
- 2) Tuloveroalennus ihmisille, joilla on huollettavia lapsia.
- 3) Paremmat päivähoitomahdollisuudet alle kolmevuotiaille lapsille.
- 4) Paremmat päivähoitomahdollisuudet kolmevuotiaista kouluikäisille.
- 5) Tulojen perusteella maksettava avustus lapsiperheille.
- 6) Lapsen syntymän yhteydessä maksettava avustus.
- 7) Niille äideille tai sille maksettava avustus, jotka eivät mene töihin vaan halua-
vat hoitaa lapsiaan kotona niin kauan kun nämä ovat pieniä (kotihoiton tuki).
- 8) Lapsilisän huomattava korotus (esimerkiksi noin 67 € eli 400 mk/kk).
- 9) Lastenhoitomahdollisuuksia koulua käyville lapsille ennen koulupäivää, sen
jälkeen ja lomien aikana.
- 10) Joustava työaika työssäkäyville pienten lasten vanhemmille.
- 11) Enemmän ja parempia osa-aikatyön mahdollisuuksia pienten lasten
vanhemmille.
- 12) Koulutusmenojen huomattava alentaminen.
- 13) Parempia asuntoja lapsiperheille.

Ensimmäiseksi sovellettavaa perhepoliittista toimenpidettä valittaessa mukana oli vielä yhdeksän kymmenestä kaikista tutkimuksen vastaajista. Eniten kannatusta sai lapsiperheiden tuloveroalennus. Sen oli valinnut ykköseksi joka neljäs vastaaja. Kotihoiton tuen oli nostanut ykköseksi vajaa viidesosa vastaajista. Noin kymmenesosa vastaajista oli nostanut kärkeen paremmat vanhempainlomajärjestelyt, joustavan työajan ja tulojen perusteella maksettavan avustuksen. Sukupuolten kesken näissä valinnoissa oli yksi erityinen ero: miehet olivat valinneet naisia useammin tuloveronalennuksen (miehet 27 %, naiset 21 %) ja naiset miehiä useammin kotihoiton tuen (21%/13%). Hyvin harvat olivat nostaneet kärkeen paremmat asunnot lapsiperheille ja koulutusmenojen huomattavan alentamisen.

Taulukon 20 prosenttiosuudet tarkoittavat sitä, kuinka suuri osa tutkimuksen kaikista vastaajista on valinnut kunkin kysytyn perhepoliittisen toimenpiteen kolmen eniten sovellettavaksi haluamansa toimenpiteen joukkoon. Toimenpiteet asetettiin jälleen niiden naisilta saaman kannatuksen mukaiseen järjestykseen. Noin viidesosa tutkimuksen vastaajista ei ollut valinnut kolmea haluamaansa kärkitoimenpidettä. Heidän vastauksensa puuttuvat siten taulukosta 20.

Taulukko 20. Valtion kolmestatoista nimetystä perhepoliittisesta toimenpiteestä kolmen tärkeimmän toimenpiteen joukkoon eri toimenpiteiden valinneiden miesten ja naisten osuus, %.

Perhepoliittinen toimenpide	Mies	Nainen	Yhteensä
Niille äideille tai sille maksettava avustus, jotka eivät mene töihin vaan haluavat hoitaa lapsiaan kotona niin kauan kun nämä ovat pieniä (kotihoitontuki)	30	43	37
Joustava työaika työssäkäyville pienten lasten vanhemmille	34	40	37
Tuloveronalennus ihmisille, joilla on huollettavia lapsia	37	32	34
Lapsilisän huomattava korotus (esimerkiksi noin 67 € eli 400 mk/kk)	25	26	26
Lastenhoitomahdollisuuksia koulua käyville lapsille ennen koulupäivää, sen jälkeen ja lomien aikana	18	26	22
Enemmän ja parempia osa-aikatyön mahdollisuuksia pienten lasten vanhemmille	17	26	22
Tulojen perusteella maksettava avustus lapsiperheille	24	19	21
Paremmat vanhempainlomajärjestelyt työssäkäyville naisille, jotka saavat lapsen	16	14	14
Paremmat päivähoitomahdollisuudet alle kolmevuotiaille lapsille	16	12	14
Paremmat päivähoitomahdollisuudet kolmevuotiaista kouluikäisille	15	10	12
Lapsen syntymän yhteydessä maksettava avustus	10	6	8
Parempia asuntoja lapsiperheille	10	6	8
Koulutusmenojen huomattava alentaminen	4	4	4
(N)	(1617)	(2199)	(3816)

Tässä kolmen tärkeimmän toimenpiteen tarkastelussa kärkeen nousivat kotihoiton tuki joustava työaika ja lapsiperheiden tuloveroalennus. Nämä ovat siis väestön mielestä tärkeimmät korjausta tai kehittämistä vaativat perhepoliittiset toimenpiteet. Kunkin näistä oli nostanut kärkijoukkoon enemmän kuin kolmasosa kaikista tutkimuksen vastaajista. Seuraavaksi eniten kannatettiin lapsilisien korotusta. Naiset kannattivat miehiä useammin kotihoiton tukea ja joustavaa työaikaa, miehet taas naisia useammin lapsiperheiden tuloveroalennusta.

Kotihoiton tuen olivat valinneet kolmen tärkeimmän tukimuodon joukkoon erityisesti useamman lapsen lapsiperheet ja johtavassa asemassa olevat ja parempituloiset naiset. Heistä 45 prosenttia oli ottanut kotihoiton tuen kärkivalintoihinsa. Joustava työaika oli erityinen prioriteetti ylemmille toimihenkilöille. Tähän ryhmään kuuluvista naisista 57 prosenttia ja miehistä 45 prosenttia oli valinnut joustavan työajan kolmen tärkeimmän perhepoliittisen toimenpiteen joukkoon.

Parempaa kotihoidon tukea toivottiin tai siitä suorastaan unelmoitiin yleisesti myös henkilökohtaisissa haastatteluissa.

... Mun mielestä kotihoito pitäis ottaa vaan niinku vakavammin yhdeks vaihtoehdoks niinku muitten joukkoon. Et tota niin... että sen pitäisi olla taloudellisesti mahdollista myös niinkun, siis kaiken tulosille ihmisille, pienituloisille ja suurituloisille ja siltä väliltä. Et tota varsinkin just täällä pääkaupunkiseudulla asuminen on sen verran kallista että monet sanoo kyllä että se on niinku semmonen rajoittava tekijä... kolme-viisvuotiaitten kohdalla sen pitäis olla tasa-arvoisempi vaihtoehto, siis sellanen joka on mahdollista valita jos perhe haluaa. (Haastattelu, nainen, 32 v)

... Tietysti se on vähän elitististä ajatella näin et vois hoitaa lapsia kotona mut että tietysti se on semmonen unelma... must tuntuu että se herättää niin hirveesti vastustusta semmonen... varmaan semmosta lapsi- ja perhevihamielisyyttä tuolla poliittisissa että ei kyllä kauheen hevillä, nähdään asiat vaan niinku rahana... (Haastattelu, nainen, 43 v)

... Jos mä tekisin kymmentuntist päivää ja mun mies tekee kakstoist –neljätoistuntist päivää, niin me oikeesti oltais fyysisesti väsyneitä, ihan yhtä väsyneitä kun ne pienet lapset jotka kun ne on tehny pitkä työpäivän siellä päiväkodissa, niin mitä se yhdessäolo puhumattakaan se kasvatuksellisuus, mitä se voi olla sitten ne muutamat pari tuntii kun ne lapset on valveilla. (Haastattelu, nainen, 36 v)

Et nythän meillä muutenkin valtio subventoi hurjasti, siis mielettömiä summia per lapsi hoitopaikkaa kohden, mut sitähan siis valtio ei tue millään tavalla, niitä jotka valitsee hoitaa itse lapsensa. Eli tää on kanssa semmonen niinku hyvin kiero ajatuksenkulku et se ei mee mun yksinkertaiseen maalaisjärkeeni. Että mulle niinku et mun lasta kun joku toinen hoitaa niin sillon sitä maksetaan verorahoista sille laitokselle tai epäsuorasti sille ihmiselle, mut jos minä hoidan niin, no hoida sitten mut et saa penniäkään. Et täs on niinku hirvee epäkohta. (Haastattelu, nainen, 36 v)

... Mä oon varmaan sillon jo pikkulikkana aatellut, et miks ihmeessä tää menee tälleen niinku et meille tulee joku vieras hoitaja ja äiti menee hoitamaan muitten lapsia että eihän siinä oo mitään järkeä. (Haastattelu, nainen, 32 v)

... Vaikka pikkusen tiukemmilla joudutaan elämään niinkö taloudellisesti niin kuitenkin se sitten henkisesti on helpompi että mä oon kotona... illalla voi olla menoja mut jos ois töissä vaan niin, sitten ei uskaltais ottaa illalle menoja mitään. (Haastattelu, nainen, 26 v)

Tuloveroalennus oli erityisen suosittu hyvätuloisten joukossa. Hyvätuloisista naisista 41 prosenttia oli valinnut tuloveroalennuksen tärkeimpien toimenpiteiden joukkoon. Veronalennus oli tärkeä myös useampia lapsia hankkineille. Tähän ryhmään kuuluneista miehistä 54 prosenttia ja naisista 43 prosenttia oli valinnut lapsiperheiden tuloveronalennuksen toimenpiteiden kärkijoukkoon. He olivat usein murrosikäisten lasten vanhempia.

No mun mielestä siis se perheverotus ois sellanen mun mielestä aikamoinen prioriteetti, et jos sen sais jotenkin vaikka valinnan et ihmiset sais valita sen verotustyyppinsä tai jotain, et kylhän mä ymmärrän et on varmaan semmosii joilla on rahat niin erillään et he ei ees halua niinku mitään yhteisverotusta että, heillä on mun rahat ja sun rahat ja niitä ei sekoteta. Mut et jos sen sais valinnaiseks, niin oishan se niinkun loistava. Ja jotenkin öö sillähän saatas niinku ihmisten lapsiperheiden käyttövaroja niinku huomattavasti paremmaksi kun työssäolevan puoliskon verotus kevenis sitten jos toinen on lasten kaa kotona. (Haastattelu, nainen, 38 v)

Lasten syntymän yhteydessä maksettava avustus, paremmat asunnot lapsiperheille ja koulutusmenojen huomattava alentaminen oli nostettu melko harvoin tärkeimpien perhepoliittisten toimenpiteiden joukkoon. 3–6-vuotiaiden päivähoitokin nostettiin kärkeen melko harvoin ilmeisesti siksi, että kaikilla sen ikäisillä lapsilla on siihen jo oikeus.

Henkilökohtaisissa haastatteluissa useat haastatellut esittivät samankaltaisen nykyisen perhepolitiikan mallista kokonaan poikkeavan idean keskeisimmäksi perhepoliittiseksi uudistukseksi. Kyseessä on periaate, jossa kutakin lapsiperhettä tuetaan tietyllä ”könttäsummalla” tai tasarahalla, jonka perhe voi käyttää harkintansa mukaan. Summan voisi käyttää vaikkapa nykyistä parempana kotihoidon tukena tai sillä voisi ostaa markkinahintaisia päivähoitopalveluita ja olla osa- tai kokopäivätyössä. Tämä malli tarjoaisi äideille ja perheille joustavuutta ja mahdollisuutta sellaisiin päiväohjelman muutoksiin, joita nykyinen liian jäykäksi koettu malli ei mahdollista.

... Ois hirveen hyvä et ois esimerkiks könttäsomma, lakisääteinen könttäsomma kaikille. Et alle kaks vee tai kolme vee niin kaikille sama könttäsomma, ja se käytetään parhaalla mahdollisella tavalla, tai siis se mikä itse koetaan, et joko, okei mun on pakko mennä duuniin, mä maksan tästä könttäsommasta hoitomaksut. Tai mä hoidan itse lapseni, mä saan itse sen rahan. (Haastattelu, nainen, 36 v)

No se könttäsomman jakaminen, jos aatellaan lapsiperheille sitä tasarahamallii niin siitä me ollaan kyllä puhuttu mut sitten tämmösten, just tää vanhempien ehkä osapäivähoidon tai tämmösen...osa-aikasen työn tukeminen. Justiin tätä työelämän ja perhe-elämän joustavuutta, et se tietysti korjaantuis sillä että jos ois se tasarahamalli niin silloin vanhemmat voi viedä myös osaks päivää hoitoon että niitä ei rokotettais siitä että sä käyt töissä niin sä et saa kotihoidon tukea ja sä joudut maksaa hirveesti kun sä viet osapäivähoitoon... (Haastattelu, nainen, 26 v)

... Jos se ois semmonen joku joustavampi systeemi että, joku semmonen kun on puhuttu vaikka esimerkiks könttäsommasta että kaikki vanhemmat sais saman summan hoitakoon lapsensa kuinka hoitavat, niin semmosella pystyis saamaan joustavuutta siihen hoitoon, et mä voisin viedä ne sinne mummulle vaikka kerran viikossa kaks kertaa viikossa et mä saisin opiskella, mut nyt tavallaan ei voi että on pakko sitten opiskella yöllä ja, kun ei muuten sitten sen kotihoidon tuen kanssa, kun ei siitä voi mak-, siitä ei oo enää varaa maksaa kellekään mitään. (Haastattelu, nainen, 26 v)

... Mun mielestä yhdest kolmeen vuotiaiden lasten kotonahoitoo kotona hoitamista pitäisi tukea huomattavasti enemmän, siis kotihoidontuen pitäisi olla yhtä suuri kuin mikä on kunnallisen hoitopaikan kokonaishinta lapsesta kunnalle, mikä tarkoittaa Espoossa esimerkiksi, no markoissa se oli joku neljätuhatta kahdeksansataa markkaa kuukaudesta suunnilleen sillon kun markka-aika vielä oli, sillon kun Susanna oli menossa niin mä näit selvittelin vaan kiinnostuksesta. Niin se raha mun mielestä kuuluis perheille käytettäväksi silloin kun perhe sen halua käyttää, joko ostetaan sillä kunnallinen hoitopaikka tai sitten käytetään palkkaamiseen tai sitten jos lapset on kotona, olkoon nyt vaik sitten viis lasta niin sit viiden lapsen se hoitomaksu tulee sillon vanhemmille siltä ajalta kun siis se raha kun kunnalta joka tapauksessa kalleimmillaan kuluu ja kotihoito on hirveen edullista tätä nykyä kunnille... (Haastattelu, mies, 31 v)

Useimmat haastatelluista unelmoivat juuri suuremmasta valinnanvapaudesta perhe-elämässään. Nykyistä perhepolitiikkaa kritisoitiin siitä, että se yrittää pakottaa kaikki samaan muottiin: nopeaan työhön paluuseen ja lasten rahtaamiseen päiväkotiin jäykkien aikataulujen mukaan. Tämä malli ei salli päiväkohtaisia poikkeamia kaavasta. Se ei myöskään huomioi nykyisten työmarkkinoiden epätyypillisiä työsuhteita kuten freelance-tyyppisiä töitä. Valinnanvapautta kaivattiin myös äitiyteen liittyviin terveyspalveluihin.

... Nimenomaan et saa valita, et sehän on ihan mielettömän hienoa. Mun mielestä ois hienoa tää et on yleensäkin päiväkoti mihin voi viedä lapsen, mut sen lisäksi et sä voit valita sen, et sä saat tukee siihen et sä pidät omaa lastas kotona, niin se on ihan mielettömän hienoa, kenellä sitten mahdollisuus on olla pois töistä. (Haastattelu, nainen, 40 v)

Nimenomaisesti tää valinnanvapaus, se on must niinku hirveen tärkeä. Et siellä itse sai valita sen niinku gynen tai siis nää äitiysneuvolapalvelut eli sen lääkärin ja myös tän lastenlääkärin. Sai itse etsiä ja tota valita kenen luo menee, ja sitten sai valita synnytyssairaalan, sai valita synnytysvalmennuksen. Ja siellähän on valinnanvapautta, siellä on kaikennäköstä niinku erilaisia näitä suuntauksia... (Haastattelu, nainen, 42 v)

... Ei niissä tuissa sinällään oo oikeestaan mitään vikaa vaan just se että ne on niinkun jäljessä siitä tosielämästä jossa ihmisillä ei välttämättä oo niinkun työpaikkoja ja vaan ihmiset on tosi paljon erilaisii freelancereita että niiden tulot voi vaihdella ihan hirveesti niinku kuukaudesta toiseen... ei ne määrät oo mun mielestä ongelma vaan niinku se semmonen joustamattomuus. Ja mä oon myöskin näiden kolmen vuoden aikana niinku tapellu Kelan kanssa noin kaks kertaa vuodessa tai kolme kertaa vuodessa erilaisista tulkinnoista koska niinkun mä putoan aina johonkin väliin, tota, et mä oon seuraavaks putoomassa sellaseen että kun mä maksan freelancetyöstä yrittäjäeläkemaksua vaikka mä en oo yrittäjä, mut mun pitää maksaa sitä ja nyt kun mä meen kesällä palkkatöihin, niin mä en tiedä ja Kela ei itsekään tiedä että mikä mä olen että nyt voidaan, et lasketaanks mun kaikki tulot vai vaan osa niistä ja miten ne lasketaan ja miten se äitiyspäiväraha määräytyy ja kaikkee sellasta et niinkun että minä ja mun tuttavapiirin kaltaset ihmiset on niinku täysin kummajaisii niinku siinä systeemissä että se ei niinkun, sen on kauheen vaikee

hallita tällasta porukkaa joka ei niinkun oo tarpeeks stabiilia... (Haastattelu, nainen, 30 v)

... mun mielestä koko systeemi pitäis romuttaa uudestaan. Ja niinkun se pitäis ajatella niin että jokainen lapsi, oli se mistä tahansa päin Suomea, niin se on yhtä arvokas ja hoidetaan se kotona tai päivähoidossa et se niinkun sit se raha annetaan sinne missä se lapsi on, eli jos se on kotona niin se annetaan sinne kotiin, eikä niin että subventoidaan päivähoitoon jatkuvasti vaan. Ja sitten jos on monta pientä lasta peräkkäin niin saattaa olla vuosikausia että perhe ei käytä sitä päivähoitoa. Ja kunta saa valtionavut niistä niitten rahoista kuitenkin koko ajan, tai niistä lapsista. (Haastattelu, nainen, 32 v)

Haastatteluissa kritisoiitiin myös suomalaisen järjestelmän jäykkyyttä palveluista tiedotettaessa. Monet perheet eivät tiedä mihin palveluihin he ovat oikeutettuja. Saksassa palveluista tiedottaminen on hoidettu tyylikkäästi.

... se mikä heti tulee mieleen on et näistä tuista ja palveluista pitäis tiedottaa paremmin. Et täs mulla on kans se Saksa niinku vertauskohteena, et esimerkiksi tota, tämmöset kun lapsilisät ja siellä oli joku lapsivakuutus mistä mä en tiedä sen enempää, mutta tota siellä olikse kolme neljä viikkoa synnytyksen jälkeen niin tuli kaupungin työntekijä soittamaan sun ovikelloa ja kysymään että oletko sinä se ja se ja että meidän tietojen mukaan olet juuri synnyttänyt lapsen ja haluatko kuulla tai saako tulla kertomaan näistä tota palveluista mihin sä oot oikeutettu. Siis tää oli mä olin niinku pyörtyä et apua kuka tulee tänne ja mitä. (Haastattelu, nainen, 42 v)

Kysyttäessä haastateltavilta – ilman valmiita vaihtoehtoja – tärkeimpiä ja säilyttämisen arvoisia lapsiperheille suunnattuja tukia ja palveluita, vastaus oli useimmiten, että kaikki saavutetut etuudet ovat tärkeitä. Mistään ei saisi ainakaan leikata, vaan tukia ja palveluita tulisi kehittää, lisätä tai muuttaa kokonaan. Edellä esitetyn lisäksi päivähoito, äitiyspäiväraha, vanhempainvapaat ja neuvola olivat tärkeiksi mainittuja tukimuotoja. Muutamat vanhemmista kehuivat mahdollisuutta kulkea joukkoliikennevälineissä vauujen kanssa maksutta. Myös leikkipuistoruokailun otti moni vanhempi esille tärkeänä säilytettävänä palveluna. Toimiva terveyden- ja sosiaalihuolto sekä ilmainen koulutus mainittiin myös tärkeiksi etuuksiksi.

11.2. Perhepolitiikan prioriteetit Euroopassa

The European Values -tutkimuksen (Halman 2001) mukaan riittävät tulot koetaan paljon tärkeämmiksi onnistuneelle avioliitolle itäisessä Euroopassa (puolet tai kaksi kolmasosaa pitää niitä erittäin tärkeinä) verrattuna Pohjoismaihin, joissa alle viidesosa pitää riittäviä tuloja yhtä tärkeinä. Tämä ero selittyy varmasti vertailutasojen erosta. Itäisessä Euroopassa tarve tulojen kasvattamiseen on paljon huutavampi. Toinen arvoero koskee lapsia. Itäisessä Euroopassa noin neljä viidesosaa piti lapsia erittäin tärkeinä

onnistuneen avioliiton kannalta. Pohjoismaissa tämä osuus oli noin puolet vastaajista. Ero näkyi myös avioliiton arvostuksessa. Itäisessä Euroopassa noin neljä viidesosaa piti avioliittoa välttämättömänä onnellisuuden ehtona, Pohjoismaissa vastaava osuus oli kolmasosan luokkaa. Pohjoismaiden ja itäisen Euroopan välillä kulkee siis selkeä kulttuuriero parisuhde- ja perheasioissa.

Ihmiset voivat valita tai priorisoida tietyn perhepoliittisen toimenpiteen, koska sellainen tukimuoto, ohjelma tai politiikka on siinä yhteisössä kovin puutteellinen tai leikkausuhan alaisena tai sitten siksi, että kyseinen toimenpide on keskeinen kansallisessa perhepolitiikassa ja sen halutaan säilyvän tai kehittyvän edelleen. Etelä-Euroopassa sukupuolten näkemykset (traditionaalisista) perhepoliittisista prioriteeteista ovat lähellä toisiaan. Muutoin naisten vastauksissa korostuvat miehiä enemmän joustavaan työaikaan ja lastenhoitoon liittyvät toimenpiteet ja miehillä taas naisia useammin perheiden taloudelliseen toimeentuloon liittyvät asiat. (Brayfield, Jones & Adler 2001.)

Eurobarometrissä on tiedusteltu tärkeysjärjestystä seuraavista valtiovallan perheiden hyvinvointiin vaikuttavista toimenpiteistä:

1. Käyttökelpoisten asuntojen saatavuus
2. Talouden kehitysnäkymät
3. Lasten koulutuskustannukset
4. Joustavat työajat
5. Lastenhoitopalveluiden saatavuus
6. Lapsiperheiden veroedut
7. Lapsilisän taso
8. Vanhempainvapaan pituus
9. Ehkäisyvälineiden saatavuus

Perhepoliittinen näkökulma keskittyi perheiden taloudelliseen hyvinvointiin (1,2,3,6,7) ja äitien työllisyysasioihin (4,5,8,9). Vuoden 1993 tutkimuksen kyselyssä olivat mukana traditionaalisen perhepolitiikan maat: Espanja, Kreikka, Italia, Irlanti, Portugal; sekamallin maat: Saksa, Luxemburg ja Englanti; sekä anteliaan perhepolitiikan maat: Tanska, Belgia ja Ranska. Tanska oli siis ainoa mukana oleva Pohjoismaa. (Brayfield, Jones & Adler 2001.)

Joustavat työajat saivat parhaan kannatuksen Tanskassa, Ranskassa ja Hollannissa. Lastenhoitopalveluita kannatettiin eniten itäisessä Saksassa ja vähiten Espanjassa ja Ranskassa. Vanhempainvapaa koettiin tärkeimmäksi Tanskassa ja vähiten tärkeäksi puolestaan Saksassa; Italiassa, Kreikassa ja Espanjassa. Etelä-Euroopassa ongelmiksi

nostettiin asuminen, taloudellinen toimeentulo ja koulutuskulut. Tanskassa ja Hollannissa kärkeen nousivat joustavat työajat, lastenhoito ja vanhempainvapaa. Englannissa ja Saksassa sekä taloudelliset asiat että lastenhoito koettiin tärkeiksi. (Brayfield, Jones & Adler 2001.)

Gauthierin (1998) tutkimuksessa lapsettomat pitivät lapsilisiä riittävämpinä kuin lapsiperheissä asuvat. He olivat muita tyytyväisempiä myös perhevapaisiin. Tyytyväisyyttä lapsilisien tasoon selitti myös taipumus toivoa valtiolta mahdollisimman pientä panosta kansalaisten elämään. Toisaalta vastaajien huoli väestön vähenemisestä ja ikääntymisestä selitti halua hankkia kolmas lapsi. Lastenhoidon saatavuus voi selittää eroja kannanotoissa perhevapaiden riittävydestä.

Perhepoliittisten toimenpiteiden prioriteettijärjestystä on mahdollista verrata DIALOG tutkimushankkeessa muissa Euroopan maissa kerättyihin vastaaviin tietoihin. Näitä tietoja oli käytettävissä 12 maasta. Tutkitut maat olivat Suomen lisäksi Itävalta, Belgia, Tšekki, Viro, Saksa, Unkari, Liettua, Hollanti, Puola, Romania ja Slovenia. Näiden maiden hyvin vaihteleva taloudellinen, perhepoliittinen ja sosiaalinen tilanne vaikuttaa paljon siihen mitkä perhepoliittiset toimenpiteet niissä on koettu tärkeimmiksi. Vaikutuksensa on ollut varmasti myös kussakin maassa ennen tutkimuksen aineistonkeruuta aihepiiristä käydyllä julkisella keskustelulla. Näiden tekijöiden vaikutusta eri maissa tehtyihin valintoihin ei voi tässä kunnolla arvioida.

Taulukoissa 21, 22 ja 23 esitetään, millä tavoin kaikki vastaajat ja miehet ja naiset erikseen ovat priorisoineet edellä käsitellyt 13 perhepoliittista toimenpidettä valitessaan niistä tärkeimpänä pitämänsä toimenpiteen. Perhepoliittiset toimenpiteet on asetettu taulukoihin niiden koko Euroopassa saamaan suosituimmuusjärjestykseen. Toimenpiteet ovat taulukoissa tällä kertaa siinä järjestyksessä kuin miehet ovat niitä Euroopassa priorisoineet. Kolme suosituimmaksi kohonnutta toimenpidettä on kussakin maassa sekä koko Euroopassa lihavoitu taulukoiden tarkastelun helpottamiseksi.

Taulukko 21. Valtion kolmestatoista nimetystä perhepoliittisesta toimenpiteestä miesten eri maissa tärkeimmäksi toimenpiteeksi valitsemien toimenpiteiden osuus, %. Kolme tärkeimmäksi valittua toimenpidettä kussakin maassa lihavoituna.

Perhepoliittinen toimenpide	Itävalta	Belgia	Tšekki	Viro	Suomi	Saksa	Unkari	Liettua	Hollanti	Puola	Romania	Slovenia	Yhteensä
Tuloveronalennus ihmisille, joilla on huollettavia lapsia	19,7	29,0	20,3	16,2	25,5	17,0	13,2	19,9	7,4	24,5	13,4	14,2	21,0
Lapsilisän huomattava korotus	4,2	7,2	10,9	13,9	7,7	13,0	14,9	10,8	13,3	6,1	11,0	9,1	11,4
Paremmat vanhempainlomajärjestelyt työssäkäyville naisille	13,8	6,0	11,3	33,8	10,0	5,1	6,0	12,1	6,8	13,4	24,8	25,7	10,7
Tulojen perusteella maksettava avustus lapsiperheille	11,4	11,7	9,7	8,4	10,9	11,1	11,5	6,7	8,6	19,2	10,1	6,5	10,2
Parempia asuntoja lapsiperheille	3,2	3,4	11,8	0	1,8	2,4	29,8	10,3	1,5	5,5	9,2	13,6	7,8
Paremmat päivähoitomahdollisuudet alle kolmevuotiaille lapsille	8,4	3,0	2,6	0,9	7,6	7,7	1,9	1,8	7,1	2,7	4,5	2,9	6,0
Taloudellinen tuki vanhemmille, jotka haluavat hoitaa lapsensa kotona eivätkä mene siitä syystä töihin	12,4	8,9	8,3	4,6	11,9	9,3	0	9,3	8,1	4,5	4,2	3,3	6,0
Koulutusmenojen huomattava alentaminen	0,7	2,5	4,3	15,5	0,5	3,3	8,3	10,0	12,8	8,6	5,2	9,0	5,3
Paremmat mahdollisuudet pienten lasten vanhemmille osallistua aikatyöhön	2,3	6,8	3,1	0,2	1,9	4,2	3,0	1,6	10,6	1,3	1,7	3,6	5,1
Paremmat mahdollisuudet joustavaan työaikaan pienten lasten vanhemmille	6,5	1,0	5,2	1,1	8,4	8,8	5,0	3,3	11,0	2,2	1,6	3,6	4,2
Lapsen syntymän yhteydessä maksettava avustus	1,4	4,8	5,0	4,6	2,3	5,2	3,5	6,0	1,5	2,4	4,9	6,2	3,3
Paremmat päivähoitomahdollisuudet kolmevuotiaista kouluikäisille	4,5	11,8	2,8	0,9	3,3	5,9	1,2	0,8	0	1,5	2,3	1,1	2,9
Paremmat päivähoitomahdollisuudet kouluikäisille lapsille	9,5	3,9	3,1	0	2,5	5,3	1,2	1,8	6,4	1,1	1,3	1,4	2,6
(N)	(694)	(1098)	(423)	(548)	(1507)	(1674)	(1333)	(613)	(592)	(2033)	(754)	(759)	(13792)

Taulukko 22. Valtion kolmestatoista nimitystä perhepoliittisesta toimenpiteestä naisten eri maissa tärkeimmäksi toimenpiteeksi valitsemien toimenpiteiden osuus, %. Kolme tärkeimmäksi valittua toimenpidettä kussakin maassa lihavoituna.

Perhepoliittinen toimenpide	Itävalta	Belgia	Tšekki	Viro	Suomi	Saksa	Unkari	Liettua	Hollanti	Puola	Romania	Slovenia	Yhteensä
Tuloveronalennus ihmisille, joilla on huollettavia lapsia	13,1	18,1	16,7	12,0	20,3	12,7	9,9	18,3	5,3	22,1	12,3	11,4	16,8
Lapsilisän huomattava korotus	5,2	6,7	13,4	23,4	7,3	14,6	18,5	9,3	15,5	6,6	10,3	8,0	12,0
Paremmat vanhempainlomajärjestelyt työssäkäyville naisille	17,3	13,3	14,0	28,6	9,3	8,2	6,5	13,9	6,9	17,4	27,6	27,1	13,0
Tulojen perusteella maksettava avustus lapsiperheille	10,1	12,8	7,9	6,2	7,9	10,2	12,7	7,4	4,4	20,1	8,4	6,7	9,7
Parempia asuntoja lapsiperheille	4,5	3,4	10,3	0	0,8	1,9	27,8	10,4	0,6	5,5	8,0	10,2	7,0
Paremmat päivähoitomahdollisuudet alle kolmevuotiaille lapsille	8,6	4,0	2,5	0,7	5,4	6,7	1,1	1,7	7,7	3,0	3,2	3,2	5,6
Taloudellinen tuki vanhemmille, jotka haluavat hoitaa lapsensa kotona eivätkä mene siitä syystä töihin	9,9	12,9	10,3	6,7	20,7	11,7	0	8,3	15,2	4,2	3,0	6,9	8,2
Koulutusmenojen huomattava alentaminen	2,0	2,1	3,9	15,6	0,8	2,5	8,0	12,7	8,2	7,3	6,2	10,0	5,2
Paremmat mahdollisuudet pienten lasten vanhemmille osallistua aikatyöhön	1,3	6,9	4,8	0	3,8	6,2	3,2	1,0	13,7	1,4	1,6	4,9	5,7
Paremmat mahdollisuudet joustavaan työaikaan pienten lasten vanhemmille	7,7	0,3	5,7	1,5	10,6	8,2	5,9	2,9	9,4	2,4	2,7	3,9	4,8
Lapsen syntymän yhteydessä maksettava avustus	1,9	4,9	5,2	3,6	1,9	4,7	3,2	6,4	1,8	2,3	6,1	6,9	3,3
Paremmat päivähoitomahdollisuudet kolmevuotiaista kouluikäisille	7,5	13,9	1,5	1,4	2,7	5,7	1,2	0,5	0	1,5	0,9	1,3	3,1
Paremmat päivähoitomahdollisuudet kouluikäisille lapsille	9,4	0,6	3,4	0,2	5,5	5,2	1,0	2,8	7,4	1,8	1,6	1,4	3,0
(N)	(992)	(1219)	(674)	(851)	(2036)	1775	(1579)	(787)	(620)	(2334)	(802)	(771)	(16173)

Taulukko 23. Valtion kolmestatoista nimitystä perhepoliittisesta toimenpiteestä eri maissa kummankin sukupuolen tärkeimmäksi toimenpiteeksi valitsemien toimenpiteiden osuus, %. Kolme tärkeimmäksi valittua toimenpidettä kussakin maassa lihavoituna.

Perhepoliittinen toimenpide	Itävalta	Belgia	Tšekki	Viro	Suomi	Saksa	Unkari	Liettua	Hollanti	Puola	Romania	Slovenia	Yhteensä
Tuloveronalennus ihmisille, jolla on huollettavia lapsia	15,8	23,3	18,1	13,7	22,5	14,8	11,4	19,0	6,4	23,2	12,9	12,8	18,7
Lapsilisän huomattava korotus	4,8	6,9	12,4	19,7	7,4	13,9	16,8	9,9	14,4	6,4	10,7	8,6	11,7
Paremmat vanhempainloma-järjestelyt työssäkäyville naisille	15,9	9,8	13,0	30,6	9,6	6,7	6,3	13,1	6,8	15,6	26,2	26,4	11,9
Tulojen perusteella maksettava avustus lapsiperheille	10,6	12,3	8,6	7,1	9,2	10,6	12,1	7,9	6,4	19,7	9,2	6,6	9,9
Parempia asuntoja lapsiperheille	4,0	3,4	10,9	0	1,2	2,1	28,7	10,4	1,1	5,5	8,5	11,9	7,4
Paremmat päivähoitomahdollisuudet alle kolmevuotiaille lapsille	8,5	3,5	2,6	0,8	6,3	7,2	1,4	1,7	7,4	2,8	3,9	3,1	5,8
Taloudellinen tuki vanhemmille, jotka haluavat hoitaa lapsensa kotona eivätkä mene siitä syystä töihin	10,9	11,0	9,5	5,9	17,0	10,5	0	8,7	11,7	4,4	3,6	4,1	7,2
Koulutusmenojen huomattava alentaminen	1,5	2,3	4,0	15,6	0,7	2,9	8,2	11,5	10,5	7,9	5,7	9,5	5,2
Paremmat mahdollisuudet pienten lasten vanhemmille osa-aikatyöhön	1,7	6,9	4,1	0,1	3,0	5,2	3,1	1,3	12,2	1,4	1,7	4,2	5,4
Paremmat mahdollisuudet joustavaan työaikaan pienten lasten vanhemmille	7,2	0,6	5,5	1,4	9,6	8,1	5,5	3,1	10,1	2,3	2,2	3,7	4,5
Lapsen syntymän yhteydessä maksettava avustus	1,7	4,9	5,1	4,0	2,1	4,9	3,4	6,2	1,7	2,3	5,5	6,5	3,3
Paremmat päivähoitomahdollisuudet kolmevuotiaista kouluikäisille	6,2	12,9	2,0	1,2	2,9	5,8	1,2	0,6	0	1,5	1,5	1,2	3,0
Paremmat päivähoitomahdollisuudet kouluikäisille lapsille	9,4	2,2	3,3	0,1	4,2	5,2	1,1	2,4	6,9	1,5	1,5	1,4	2,8
(N)	(1686)	2317	1094	(1399)	(3546)	3449	(2912)	(1400)	1212	(4367)	(1556)	(1530)	(29968)

Sekä miehillä että naisilla suosituimmaksi perhepoliittiseksi toimenpiteeksi valittiin lapsiperheiden tuloveroalennus. Sen oli valinnut noin viidesosa vastaajista. Miehet olivat kannattaneet sitä vielä vähän naisia useammin. Miesten keskuudessa veronalennus oli selvästi suosituin yksittäinen toimenpidevaihtoehto.

Myös seuraavat valinnat olivat miehille ja naisille yhteisiä: lapsilisien huomattava korotus, paremmat vanhempainlomajärjestelyt työssäkäyville naisille ja tulojen perusteella maksettava avustus lapsiperheille. Näiden saama suosio oli miehillä ja naisilla melko samaa luokkaa: ne oli valinnut ykköseksi hieman yli kymmenesosa kaikista vastaajista.

Suomeen verrattuna muualla Euroopassa priorisoitiin huomattavasti enemmän parempia asuntoja lapsiperheille. Tämä johtunee siitä, että monissa maissa lapsiperheiden asuntotilanne on paljon heikompi kuin Suomessa. Toisaalta kotihoidon tuki sai paljon vähemmän kannatusta muualla Euroopassa. Tämä selittyy sillä, että se on järjestelmänä melko tuntematon useimmissa maissa, eivätkä ihmiset ole siksi osanneet ottaa siihen samalta viivalta kantaa. Sen kannattaminen on saattanut tuntua myös epärealistiselta.

Harvimmin tärkeimmäksi perhepoliittiseksi toimenpiteeksi oli valittu lapsen syntymän yhteydessä maksettava avustus, 3–6-vuotiaiden päivähoido ja kouluikäisten päivähoido. Perhepoliittiset tulonsiirrot oli koettu niitä paljon tärkeämmiksi.

Tutkimukseen osallistuneiden maiden keskinäinen vertailu toi esiin kiinnostavia eroja. Yhdistävä tekijä erityisesti miesten vastauksissa oli veronalennusten priorisointi. Hollanti oli ainoa maa, jossa verotus ei noussut kärkipäähän. Naisten vastauksissa verotus putosi kolmen kärjestä myös Unkarissa ja Virossa. Hollannissa verotuksen sijalle nousivat lapsilisät ja lapsiperheiden joustavat työjärjestelyt. Virossa haaveiltiin parempien lapsilisien lisäksi paremmista vanhempainlomajärjestelyistä ja Unkarissa lapsilisien lisäksi paremmista asunnoista.

Lapsilisien korotus asetettiin melko tärkeäksi tavoitteeksi kautta Euroopan. Suomessa tätä asiaa korostettiin poikkeuksellisen vähän. Suomen lisäksi lapsilisät nousivat vähän esille Itävallassa, Belgiassa ja Puolassa. Virossa ja Unkarissa naiset pitivät lapsilisien korotusta erityisen tärkeänä.

Parempia vanhempainlomajärjestelyjä kaivattiin erityisen kovasti entisen Itä-Euroopan alueella: Romaniassa, Sloveniassa, Virossa ja Puolassa. Virossa tämä toimenpide oli selvä ykkönen varsinkin miesten vastauksissa. Saksassa, Hollannissa ja Unkarissa vanhempainloman kehittämistä pidettiin vähiten tärkeänä. Suomessakin asiaa priorisoitiin

eurooppalaisittain suhteellisen vähän. Nämä erot selittynevät paljolti palveluiden ja järjestelmien erilaisuudella. Niissä maissa, joissa tietyt palvelut olivat kehittyneet jo melko hyvin, niitä ei prorisoitu enää yhtä korkealle kuin joissakin muissa maissa.

Muutamat maat poikkesivat muista erityisten perhepoliittisten prioriteettiensa vuoksi. Puolassa kaivattiin usein tulojen perusteella lapsiperheille maksettavia avustuksia, Unkarissa ja Sloveniassa pidettiin tärkeimpänä parempien asuntojen saamista lapsiperheille, Belgiassa haaveiltiin paremmista päivähoitomahdollisuuksista 3–6-vuotiaille, Hollannissa haluttiin parantaa mahdollisuuksia osa-aikatyöhön, Virossa ja Liettuaassa haluttiin pienentää tuntuvasti koulutusmenoja ja Suomessa ja Hollannissa kehittää kotihoidon tukea. Suomi poikkesi muista maista yhdessä Hollannin kanssa myös joustavalle työajalle annetulla suurella merkityksellä.

12. PERHEPOLITIIKAN UUSI LINJA

12.1. Perhepolitiikka käännekohdassa

Läntisessä Euroopassa on tapahtunut viimeisinä vuosikymmeninä paljon perheisiin liittyviä sosiaalisia muutoksia. Avioliittoja on solmittu vähemmän, avioituminen on tapahtunut entistä vanhempana, yksinhuoltajien määrä on kasvanut, avioerot ovat yleistyneet, yksinelävien määrät ovat kasvaneet, syntyvyys on laskenut, synnytykset ovat tapahtuneet vanhempana ja naisten työssäkäynti on yleistynyt. Tämä on kasvattanut suuresti lasten hoitopalveluiden ja muiden kotihoidon palveluiden kysyntää.

Eurooppalaiset perheet ovat eläneet varsinkin 1990-luvun alun jälkeen aikamoista murrosaikaa. Läntisessä Euroopassa perheiden rakenteet ja toimintatavat ovat uudistuneet nuorten naisten panostettua yhä enemmän koulutukseen ja menestykseen työelämässä ja itäisessä Euroopassa nuoret perheet ovat jääneet tyhjän päälle aiempien asunto- ja perhe-etuuksien kadottua siellä koetun taloudellisen romahduksen ja markkinatalouden siirtymisen seurauksena. Suomessa tälle ajanjaksolle on osunut poikkeuksellinen taloudellinen lama, joka teki elämästä entistä epävarmempaa ja johti perhe-etuuksien tuntuviin leikkauksiin.

Ihmisten suhtautumista koko tähän murrokseen kuvaa halki Euroopan ehkä parhaiten käsite **odottelu**. Nuoret ihmiset ovat odotelleet mitä tuleman pitää ja paranevatko asiat vähitellen ajan myötä. Tämä odottelu on konkretisoitunut esimerkiksi lasten synnytysten lykkäämisessä myöhempään ikävaiheeseen. Odottelu on jatkunut monilla halki elämän.

Syntyvyys on alentunut kautta Euroopan viimeisten kymmenen vuoden aikana. Etelä-Euroopassa ja Itä-Euroopassa syntyvyys on suorastaan romahtanut jopa lähelle yhtä lasta naista kohden, kun väestön uusiutumisen takaava keskimääräinen lapsiluku olisi 2,1. Nykyisellä tasolla säilyessään näiden maiden väestö puolittuisi reilussa kolmessakymmenessä vuodessa. On selvää, että tämä aiheuttaisi suunnattomia taloudellisia ja sosiaalisia ongelmia näissä maissa. Suomessa syntyvyys on säilynyt toistaiseksi melko hyvänä, 1,7 lasta keskimääräistä naista kohden. Tälläkin tasolla väestö alkaa vääjäämättä vähetä ilman laajamittaista maahanmuuttoa. Perhepolitiikan avulla tätä uhkaa voidaan merkittävästi pienentää. Ranskan esimerkki jopa rohkaisee väittämään, että syntyvyys on mahdollista kääntää selvään kasvuun monipuolisten perhepoliittisten tukien avulla.

Syntyvyyden romahduksen taustalla on vaihtelevia syitä. Eteläisessä Euroopassa selityksen avaimena on nuorten naisten kohonneesta koulutustasosta ja ammatillisista ambizioista syntynyt sosiaalinen murros, jossa perhekeskeisen sosiaalisen järjestelmään

sidoksissa olevat nuoret naiset ovat lykänneet parisuhteen solmimista ja lasten hankintaa toivoen saavansa ensin kunnan kiinnityksen työelämään. Odottelua on venyttänyt korkealla pysytellyt nuorisotyöttömyys. Ilman tätä odottelua naiset ottaisivat riskin ajautua aiempien naissukupolvien rooliin, jossa perheen eduista huolehtiminen on ollut koko elämän keskiössä. Tämä rooli on sopinut kovin huonosti uudelle naissukupolvelle. Monet ovat kokeneet mahdollisen lapsettomuutensa tätä pienempänä riskinä. Lasten hankinta on voitu jopa kokea sosiaalisen nousun uhkaksi.

Itäisessä Euroopassa syntyvyyden romahdus selittyy samanaikaisesta vanhan talousjärjestelmän romahduksesta. Aiemmat nuoret sukupolvet olivat tottuneet saamaan muun muassa perheasunnon ja erinäisiä perhetukia lapsia hankkiessaan. Nämä etuudet hävisivät suorastaan yhtäkkiä markkinatalouteen siirryttäessä. Lapsesta tuli pariskunnalle taloudellisessa mielessä riski-investointi, koska lapsen hoitoon ei pystytty takaamaan tarvittavia resursseja – ei ainakaan sellaisia, mihin vielä näiden nuorten ihmisten vanhemmat olivat tottuneet. Itäisessäkin Euroopassa reaktio tähän murrokseen oli odottelu ja lasten hankinnan siirtäminen vähintäänkin myöhempään ikään. Elämä on rullannut eteenpäin varmempaa elämää ja suotuisampia aikoja odotellen.

Jotkut suuret muutolinjat lasten synnyttämisessä ovat läpäisseet tai ovat ainakin pika-puolin läpäisemässä koko Euroopan – Suomi mukaan luettuna. Yksi havainto on ollut, että ylemmissä sosiaaliluokissa panostetaan entistä harvempiin ja entistä vanhempina hankittuihin lapsiin (ks. esim. Kontula 2004). Osaksi tämän muutoksen vastapainona on synnyttäminen keskittynyt enemmän alempiin sosiaaliryhmiin, missä motivaatio lasten hankintaan ja sen käytännön toteutukseen on säilynyt parempana.

Fuxin (1998) mukaan elämäntalouteen liittyvät aiomukset ovat osoittautuneet tärkeiksi perheellistymisen säätelijöiksi. Aiomukset ryhtyä äidiksi ja aiomukset suuntautua työhön tai perheeseen ovat olleet tärkeitä selittäjiä sille miten naiset ovat käytännössä järjestelleet töitänsä ja perheasioitaan. Hyvin koulutetut naimattomat nuoret naiset ovat keskittyneet usein työuraansa eivätkä ole suunnitelleet lasten hankintaa. Päätoimisen työskentelyn ja lastenhankinnan yhdistävät naiset ovat olleet vanhempia ja usein jo eron kokeneita. Osa eronneista oli joutunut palaamaan työelämään taloudellisista syistä. Osa-aikatyön ja lasten kasvattamisen yhdistäminen oli ominaista naisten vanhemmissa ikäryhmissä. Osa-aikatyö oli osoittautunut hyväksi ratkaisuksi monille naisille.

Syntyvyyden säilymistä keskimääräistä korkeampana on tukenut Euroopassa erityisesti päivähoitopalveluiden riittävä saatavuus. Suomessa uhkaava syntyvyyden romahdus 1970-luvulla onnistuttiin välttämään vuoden 1973 päivähoitolailla. Sen ansiosta

syntyvyys palautui puolentoista lapsen tasosta suunnilleen nykyiselle tasolle sen sijaan, että se olisi jatkanut pudotusta lähellä yhtä lasta naista kohden, kuten vähän myöhemmin koettiin vastaavassa prosessissa monissa Euroopan maissa.

Osa nuorista hankkii lapsia ajankohtaisesta yhteiskunnallisesta tilanteesta riippumatta, mutta yhä useammat pohtivat rationaalisesti onko lapsia mahdollista ja järkevää hankkia juuri nyt. Motiivina lasten hankintaan osa kaipaa lapsia rikastuttamaan omaa elämäänsä, osa miettii vanhuuden turvaa ja tulevaisuuden eläkkeenmaksajia. Meillä puskurina syntyvyyden romahdusta vastaan on ollut toimiva vanhempainloma- ja päivähoidon järjestelmä ja perhe-etuuksien säilyttäminen kohtuullisina lamankin aikana varsinkin itäiseen Eurooppaan verrattuna. Toisaalta suomalainen perhekoko on kuitenkin EU:n pienin eli keskimäärin 2,1 henkilöä.

Suomessakin syntyvyys on pysytellyt viime vuosina alle väestön uusiutumisen tason erityisesti nuoren sukupolven kokeman epävarmuuden takia. Talouden näköalat ovat pysyneet epävarmoina ja työn saamisesta ja pysyvyydestä ei ole ollut kunnan takeita kuten vielä edellisellä sukupolvella yleensä oli. Huono toimeentulo on arvioitu pääasialliseksi lasten hankintaa estäväksi syyksi. Nuoret ihmiset miettivät milloin oma elämä ja taloudellinen tilanne on riittävästi kohdallaan, että uuteen sukupolveen voi panostaa ja keskittyä. Perhetuen merkitys perheen sosiaaliselle hyvinvoinnille on kasvanut erityisesti monilapsisissa perheissä. Samaan aikaan on vuodesta toiseen paradoksaalisesti karsittu perhetuen tulonsiirtoja. Yhteiskunnan tuki on muuttunut miltei yhtä epäluotettavaksi kuin työpaikka; monet eivät ole uskaltaneet panostaa lapsensa kasvattamista sen varaan.

Monet nuoret ihmiset miettivät, ovatko he jo panostaneet omaan kehitykseensä ja tulevaisuuteensa niin paljon, että voi kääntää mielenkiinnon seuraavan sukupolven hoitamiseen. Hyvin koulutetut janoavat itselleen yhä lisää henkistä pääomaa, eivätkä koe vielä ehtivänsä sitä jakamaan eteenpäin edes lapsilleen. Työ sitoo monia niin paljon, että perheelle ei koeta olevan aikaa. Monilla on myös se ongelma, että sopivaa paria tai kumppania ei tahdo löytyä tai tähän etsintäänkään ei löydy aikaa.

Tämän tutkimuksen vastaajatkin olivat panneet merkille huolestuttavia piirteitä syntyvyyden kehityksessä. Neljä viidestä vastaajasta piti lasten lukumäärän laskua Suomessa huonona asiana. Noin 40 prosenttia piti tärkeänä verovarojen käyttöä syntyvyyden lisäämiseen. Reilu kolmasosa olisi myöntänyt verohelpotuksia alle 25-vuotiaana ensimmäisen lapsensa hankkineille. Tämän lisäksi neljä viidestä arvioi, että heidän omien tarpeidensa mukaiset perhetuet auttaisivat heitä saavuttamaan toivotun lapsiluvun, joka on ollut korkeampi (2,3) kuin mikä on toteutunut.

Sillanpää (2002) on pohtinut miten syntyvyyttä voitaisiin lisätä. Jotta perheet kasvattaisivat lapsilukuaan, tarvittaisiin lapsilisien ostovoiman palauttamista kulukorvauksena tai sitten perhevähennysten palautusta verotukseen sekä lasten kotona hoidosta johtuvan tulon ja eläkkeen menetyksen kompensointia. Muina keinoina tulisi kompensoida sitä lisäverokuormaa, joka sisältyy lasten lukumäärän kasvusta koituvan suuremman asunnon hankinnasta ja suuremman auton hankintakuluista.

Perheissä ja syntyvyydessä tapahtuneet murrokset ovat osuneet samaan aikaan kun perhe-elämä ja parisuhde ovat muuttuneet ihmisille entistä tärkeämmiksi. Esimerkiksi Tilastokeskuksen tutkimuksessa perhettä elämässään erittäin tärkeänä pitäneiden osuus kasvoi kymmenessä vuodessa 12 prosenttiyksikköä (Liikkanen 2004). Tämän muutoksen taustalla on se, että ihmiset hakevat nykyisin entistä enemmän emotionaalisia kokemuksia ja tukea perheen piiristä vastineeksi yhä rationaalisemmaksi ja individualistisemmaksi muuttuvalle maailmalle (Kontula & Haavio-Mannila 2004). Ihmisten kokemus hyvinvoinnistaan on entistä riippuvaisempi siitä, miten heillä perheessään ja parisuhteessaan sujuu. Perheiden sosiaalinen tukeminen on tästä syystä nyt tärkeämpää kuin koskaan.

Suomessa yksi laman ja perhetukien leikkauksen synnyttämä käännekohta on ollut taloudellisesti ja sosiaalisesti huonosti voivien perheiden osuuden ja lukumäärän kasvu. Lapsiperheiden köyhyysaste on kaksinkertaistunut 1990-luvun alun jälkeen ja lapsiperheiden ostovoima on vähentynyt 11 %. Köyhyysrajan alapuolella sinnittelevien lapsiperheiden lukumäärä kasvoi Stakesin mukaan vuosina 1990–2000 30 000:sta 62 000:een. Prosenteissa tämä tarkoitti kasvua reilusta neljästä prosentista kymmenen prosenttiin. Lapsiperheistä pienituloisimman viidenneksen tulotaso ei ollut vuoteen 2000 mennessä palautunut vielä edes vuoden 1991 tasolle.

Köyhyyden kasvu on kohdentunut erityisesti niihin lapsiperheisiin, joissa on alle kouluikäisiä lapsia. Alle kolmivuotiaista lapsista noin 16 prosenttia eli köyhyysrajan alapuolella vuonna 2000. Tämä osuus oli kolminkertaistunut vuoteen 1990 verrattuna. Toimeentulotukea saavissa perheissä oli vuonna 2000 runsaat 118 000 lasta. Toimeentulon riittämättömyyden syynä on monissa lapsiperheissä pätkätoiden, osa-aikaisuuden ja matalapalkkaisuuden yhdistelmä.

Osaselityksenä köyhyydelle on ollut entistä useampien vanhempien joutuminen mättömän suuruisen vähimmäispäivärahan varaan. Samalla työttömien yksinhuoltajien osuus moninkertaistui 22 prosentiksi.

Taloudellisten vaikeuksien kasvun kyljessä on edennyt myös sosiaalinen pahoinvointi. Sosiaalisen pahoinvoinnin konkreettisena mittarina voi käyttää esimerkiksi lastensuojelun piiriin kuuluvien lasten lukumääriä. Vuonna 2003 lastensuojelun avohuollon piirissä oli 56 379 lasta ja nuorta. Avohuollon piirissä olleiden lasten ja nuorten määrä on kasvanut viime vuosina vuotta 2001 lukuunottamatta. Vuonna 2003 kodin ulkopuolelle oli sijoitettuna 14 392 lasta ja nuorta.

Taloudellisten huolien painamilla vanhemmilla on ollut muita enemmän sekä fyysisiä oireita että uupumusta. Niistä kärsivät varsinkin yksinhuoltajat, ja myös yksinhuoltajaperheiden lapset oirehtivat muita useammin. Kokemukset lamasta, työttömyydestä ja köyhyydestä voivat jättää pitkäaikaiset jäljet vanhempien ja lasten henkiseen hyvinvointiin. Väestötasolla köyhillä lapsilla on havaittu olevan huonompi terveys ja heikompi koulumenestys kuin muilla. Ongelmaisille ja uupuneille perheille ei tahdo löytyä apua sosiaalityöntekijöiden suppeiden resurssien takia.

Perhetukien tavoitteena on parantaa lapsiperheiden taloudellista ja sosiaalista hyvinvointia ja parantaa motiiveja lasten hankintaan. Perhepolitiikalla pyritään säätelemään kustannusjakoa lapsiperheiden ja lapsettomien välillä. Toinen tavoite on tasoittaa eri yhteiskuntaluokkien toimeentuloa ja hyvinvointia. Kolmas tasoituspyrkimys liittyy naisten aseman parantamiseen suhteessa miehiin. Naisia kannustetaan tai suorastaan pakotetaan työelämään.

Tulonsiirtojen ja palveluiden lisäksi lapsiperheiden asemaa on pyritty parantamaan asumistuella, joustavilla työajoilla ja osa-aikatyöllä. Jälkimmäiset toimet pyrkivät helpottamaan työn ja perheen yhdistämistä. Ne myös antavat perheelle lisää yhteistä aikaa.

Viimeisten kymmenen vuoden aikana suomalaiset lapsiperheet ovat jakautuneet yhä selvemmin kahteen luokkaan. Poikkeuksena muista perhetuista lamankin aikana laajennettiin päivähoitopalveluita ja alennettiin hyvätuloisten päivähoitomaksuja. Niillä hyvätuloisilla perheillä, joissa kummatkin vanhemmista säilytti työpaikkansa laman yli, meni taloudellisessa mielessä entistä paremmin. Työttömyydestä kärsineiltä, opiskelijoilta tai lapsia kotona hoitaneilta sen sijaan karsittiin tukia ja heidät ajettiin entistä tukalampaan asemaan. Perheiden hoitotuen leikkaukset ovatkin kohdistuneet selvimmin pienituloisiin ja vähän koulutettuihin perheisiin. Heitä on rangaistu lapsimyönteisyydestä.

Yksi perheitä eriarvoistava tekijä on ollut äitiys- ja vanhempainpäivärahojen jakautuminen kahteen kastiin: ansiosidonnaista päivärahaa (65 % bruttopalkasta) saaneisiin hyväosaisiin ja vähimmäispäivärahaa (noin 11 euroa) saaneisiin huono-osaisiin.

Osa huono-osaisista on yrittänyt sinnitellä ylöspäin onnistumalla saamaan lyhyen määräaikaisen työsuhteen ennen äitiyslomaansa. Tämä on parantanut mukavasti heidän päivärahaansa.

Lapsilisät ovat olleet Suomessa suunnilleen läntisen Euroopan tasolla, mutta Suomesta on puuttunut useimmissa muissa maissa toteutettu lapsiperheiden verotuki. Tästä syystä lapsiperheille tehtävät tulonsiirrot ovat olleet viime vuosina Suomessa kaikilla tulotasoilla läntisen Euroopan heikoimmasta päästä. Kärkimaihin verrattuna perhepoliittiset tulonsiirrot ovat olleet Suomessa jopa 2–3 kertaa pienemmät. (Kurjenoja 2001.)

Läntisen Euroopan vertailussa Suomessa jää yhden tulonsaajan keskipalkkaiselle kaksilapsiselle perheelle vähemmän käytettävissä olevia tuloja (verojen jälkeiset nettotulot) kuin missään muussa maassa. Parhaimmat nettotulot perhe saa Englannissa, Norjassa, Ranskassa ja Espanjassa. Pienituloisilla perheillä erot ovat pienemmät. (Kurjenoja 2003.)

Haataja (2003) on tehnyt yhteenvetoa 1990-luvun perhepoliittisten leikkausten ja muiden reformien suuruusluokasta, kohdentumisesta ja tulonjaollisista vaikutuksista. Tarkastelu kattoi lapsiperheille suunnatut tärkeimmät tulonsiirrot, mutta ei päivähoitopalveluita. Vanhempainrahan menot putosivat 672 miljoonasta eurosta (1991) 420 miljoonaan euroon (2000). Kotihoidon tuki putosi samalla 542 miljoonasta 349 miljoonaan ja lapsilisä ja verotuki 1812 miljoonasta 1385 miljoonaan euroon. Koko rahallinen perhetuki putosi 3026 miljoonasta eurosta 2155 miljoonaan euroon, eli 29 prosenttia.

Vuonna 2000 lapsiperheet saivat perhetukea kaikkiaan 390–431 milj. euroa (2,3–2,6 mrd. markkaa) vähemmän bruttona ja 342–294 milj. euroa (2–2,3 mrd. markkaa) vähemmän nettona kuin ne olisivat saaneet, jos etuudet olisi maksettu vuoden 1991 tai vuoden 1994 perhetukina. Samalla lapsiperheiden köyhyysasteet kaksinkertaistuivat 1990-luvun alkupuolelta vuoteen 2000 mennessä. Köyhtymistä selittävät tukien karsimisen lisäksi lapsiperheiden sosioekonomisen rakenteen muutokset. Vuonna 2000 jopa 28 prosenttia äideistä sai puuttuvien tai pienten työtulojen johdosta vähimmäispäivärahaa, kun vielä 1990-luvun alussa heitä oli vain muutama prosentti. (Haataja 2003.)

Kotitalouksien tuloerojen ja köyhyyden kasvua selittää eniten tuloerojen kasvu ja työtulojen pieneneminen köyhimmissä talouksissa. Samalla tulonsiirtojen uudelleenjakavat vaikutukset ovat pienentyneet. Tämä on merkinnyt pienituloisimpien lapsiperheiden sosiaaliturvariippuvuuden kasvua. (Haataja 2003.)

Maksetuilla etuuksilla mitattuna Suomen perhepolitiikka saavutti huippunsa vuonna 1992. Sen jälkeen perhepolitiikka on heikentynyt Suomessa ennen muuta tulonsiirroissa. Suurimmat ongelmat koskevat kotihoidon tukea ja vanhempainpäivärahan vähimmäismäärää, jotka kumpikin on tarkoitettu korvaamaan lasten hoidosta koituvaa ansionmenetystä. Kun tukia verrataan ansiotasoon, on kotihoidon tuki alentunut dramaattisesti. Se ei ole enää todellinen vaihtoehto päivähoidolle. Kotihoidon tuesta on tullut vain erittäin hyvätuloisten tai huonotuloisten hoitovaihtoehto. (Hiilamo 2002.)

Julkisen vallan vastuu lapsiperheiden hyvinvoinnista on alentunut päivähoitopalveluita lukuun ottamatta kaikissa perhetuen muodoissa. Merkittävä havainto on, että perhepolitiikka alkoi taantua vasta laman jälkeen. Säästöjä ei purettu, vaikka julkinen talous tasapainottui 1990-luvun loppupuolella. Sen jälkeen toteutetut uudistukset ovat olleet kovin vähämerkityksellisiä. (Hiilamo 2002.) Tämä pätee vuodeksi 2005 luvassa olevat perhetukien korotuksetkin huomioiden.

12.2. Yhteenvetoa perhetukien muutoksesta ja perhepoliittisista mielipiteistä

Tässä tutkimuksessa mitatut kansalaismielipiteet perustuvat 3677 ihmisen vastauksiin tutkimuslomakkeeseen keväällä 2002. Tutkimus on osa Euroopan komission rahoittamaa DIALOG-hanketta, jossa on mukana 12 maata Euroopasta. Tässä alaluvussa vedetään yhteen tutkimuksen keskeisiä tuloksia väestön perhepolitiikkaan liittyvistä mielipiteistä.

Suomi purki vuonna 1989 perheverotuksessa yhteisverotuksen ja vuonna 1994 loputkin perhevähennykset poistettiin. Tätä perusteltiin tasa-arvopyrkimyksillä. Tämä tutkimus osoitti tämän poliittisesti valitun vähennysten poistolinjan olevan perinpohjaisessa ristiriidassa väestön mielipiteiden kanssa. Lapsiperheiden tuloveroalennuksia kannatti neljä viidesosaa ja kolmasosa ehdottomana. Lapsiperheissä eläneistä verovähennysten takana oli jopa 90 prosenttia vastaajista. Mikäli kansalaismielipiteellä on perhepolitiikassa mitään merkitystä, tulee lapsiperheiden verovähennykset ottaa pikaisesti uudelleen harkintaan.

Lapsilisät alentuivat Suomessa reaalisesti 17 prosenttia vuodesta 1994 vuoteen 2002. Näin tapahtui siitä huolimatta, että niihin tehtiin 1990-luvun puolivälissä lyhytaikainen tasokorotus kompensationsa tällöin poistetuille lapsiperheiden tuloverovähennyksille.

Suomalainen lapsilisäjärjestelmä perustuu lapsiluvun mukaisesti nousevien lapsilisien malliin. Pienin lapsilisä tulee ensimmäisestä lapsesta ja suurin viidennestä lapsesta. Sen jälkeen lapsilisän summa ei enää kasva. Lapsilisiä maksetaan 16. ikävuoteen asti. Vertailutietojen perusteella tämä ikäraja on Euroopan alhaisin. Monissa maissa lapsilisillä turvataan vielä nuorten opintoja. Saksassa lapsilisää voi saada opintojen perusteella jopa 27 ikävuoteen asti. Tässä tutkimuksessa kaksi kolmasosaa naisista ja puolet miehistä kannatti uudistusta, jossa lapsilisät ulotettaisiin Suomessa 20. ikävuoteen asti.

Lapsilisien korottamista kannatti joka toinen tutkimuksen vastaaja ja kaksi kolmasosaa lapsiperheissä eläneistä. Vähintään 400 markan (67 euron) kuukausikorotusta kannatti noin 60 prosenttia kaikista ja kolme neljäsosaa lapsiperheissä eläneistä. Erityisen kiinnostava ja yllättäväkin oli vastaajien kanta lapsilisien tulosidonnaisuuteen, sillä nykyinen järjestelmä sai laajan rintaman tuomion. Sitä kannatti vain noin 30 prosenttia kaikista vastaajista. Erityisen yllättäväksi tämän kannan tekee se, että ihmisillä on yleensä taipumus kannattaa tuttua ja turvallista järjestelmää, vaikka se ei olisikaan heidän mielestään tarkemmin ajateltuna paras mahdollinen.

Yli puolet kaikista vastaajista ja kaksi kolmasosaa lapsiperheisiin kuuluneista valitsi nykyjärjestelmän (tuloista riippumattomat lapsilisät) sijasta tulosidonnaisen lapsilisäjärjestelmän. Tämä tarkoittaa sitä, että pienituloiset saisivat lasta kohden suuremman lapsilisän kuin suurituloiset. Nykyinen järjestelmä on koettu eriarvoistavana, koska hyvätuloisilla ei ole lapsilisiin todellista taloudellista tarvetta. He usein rahastoivat ne lapsilleen käytettäväksi vasta näiden tultua täysi-ikäisiksi. Vielä opiskelevat nuoretkin joutuvat tätä kautta eriarvoiseen asemaan. Noin puolet vastaajista olisi ollut yleensäkin valmis kohdentamaan perhepoliittiset tulonsiirrot huono-osaisille.

Suomessa on ollut käytössä pieni synnytysavustus arvoltaan 140 euroa. Monissa muissa maissa maksetaan paljon tuhdimpi synnytysavustus, jonka tavoitteena on lisätä motivaatiota lasten hankintaan. Tutkimuksen vastaajista puolet kannatti tällaista synnytysavustusta. Avustuksen suuruutta ei vastaajille esitettyssä kysymyksessä yksilöity.

Nykyinen äitiysvapaan ja vanhempainvapaan yhdistelmä mahdollistaa lapsen hoitamisen kotona päivärahan turvin 9–10 kuukauden ikään asti. Haastatellut naiset esittivät vanhempainloman jatkamista siihen asti kunnes lapsi täyttää vuoden. Tätä vanhempainvapaan ja –päivärahan pidennystä perusteltiin erityisesti imetyssuosituksilla sekä lapsen kypsymättömyydellä päivähoitoon ennen yhden vuoden ikää.

Väestötutkimuksessa noin 40 prosenttia piti nykyistä vanhempainvapaata liian lyhyenä. Lapsiperheisiin kuuluneista tätä mieltä oli puolet. Toisaalta jopa kolme neljäsosaa

vastaajista kannatti parempia vanhempainlomajärjestelyjä naisille, jotka saavat lapsen. Yhtä monet kannattivat ajatusta, että miesten tulisi käyttää nykyistä enemmän oikeuttaan pitää perhevapaita. Noin 40 prosenttia olisi ollut valmis jatkamaan vanhempainlomaa vain isille tarkoitetulla lisäkuukaudella.

Nykyinen jatkettu isyysvapaa ehtoineen tuomittiin henkilökohtaisissa haastatteluissa yksimielisesti täysin ”sudeksi”. Kritiikin erityiskohteena oli isyysvapaan kytkeminen äidin samanaikaiseen vanhempainvapaan katkokseen. Monet pitivät järjettömänä sitä, että äidit pakotettaisiin yhdeksi kuukaudeksi töihin ja jäämään ilman mitään tukea. Tämä on ilmeinen korjausta vaativa asia.

Äitiys- ja vanhempainpäivärahat ovat jakautuneet ansiosidonnaisiin ja vähimmäispäivärahoihin. Vähimmäispäiväraha romahti reaalisesti 34 prosenttia vuosina 1995–2002. Ansiosidonnaisen päivärahan suuruus oli 1990-luvun alussa 80 prosenttia bruttopalkasta, vuoden 1992 jälkeen se pudotettiin noin 65 prosenttiin (useissa Euroopan maissa se on 100 prosenttia). Tämä työtuloihin nojaava päiväraha pysyi siis samana lama-ajan yli samalla kun vähimmäispäivärahaa pudotettiin. Vuoden 2003 alusta vähimmäispäivärahaa vähän korotettiin ja vuodeksi 2005 on luvassa toinen korotus. Nämä korotukset tuovat vähimmäispäivärahan takaisin 1990-luvun puolivälin tasolle.

Vuoden 1996 jälkeen reilu neljäsosa synnyttäjistä on saanut vähimmäispäivärahaa. Vuonna 2002 alle 25-vuotiaista päivärahan saajista puolet sai minimipäivärahaa. Vähimmäispäivärahan karsinnat ovat osaltaan jyrkentäneet äitien jakautumista taloudellisesti hyvä- ja huono-osaisiin. Haastateltavat kutsuivatkin vähimmäispäivärahaa naurettavaksi ja äitejä eriarvoistavaksi ja heidän työtään aliarvioivaksi.

Tutkimuksen vastaajista noin 60 prosenttia kannatti ansiosidonnaisen äitiys- ja vanhempainpäivärahan maksuosuuden korottamista 65 prosentista 80 prosenttiin. Tämä tarkoittaisi sen palauttamista lamaa edeltävälle tasolle. Nuorista äideistä tätä korotusta kaipasi neljä viidestä. Kritiikkiä nostatti ”pakkotyöperiodi” ennen synnytystä. Jotta äiti voisi saada ansiosidonnaisen päivärahan, on hänen löydettävä vähintään puoleksi vuodeksi ennen synnytystä työpaikka. Muussa tapauksessa hänet pudotetaan vähimmäispäivärahalle. Pakottamista tällaiseen temppuiluun pidettiin nuorten äitien arvoa alentavana.

Jos perheessä on ainakin yksi alle 3-vuotias lapsi ja jompikumpi vanhemmista jää hoitovapaalle, voi hän saada kotihoidon tukea. Poliittisessa keskustelussa kotihoidon tuki on noussut jostakin syystä erityiseksi kiistojen kohteeksi. Tukea karsittiin kovalla kädellä 1990-luvulla. Se alentui reaalisesti 40 prosenttia vuodesta 1992 vuoteen 2002.

Kotihoidon tuen saajista jopa kaksi kolmasosaa on ollut pienituloisia naisia. Vuoteen 2005 kaavailtu 42 euron korotus on melko kosmeettinen: se palauttaa vain puolet siitä mitä tuesta on leikattu 10 vuoden aikana. Työttömyystuen peruspäiväraha takaa yhä paremman toimeentulon kuin kotihoidon tuki. Monet äidit ovatkin ilmoittautuneet työttömiksi saadakseen lastensa hoidosta vähän paremman korvauksen.

Kotihoidon tukeen ryhdyttiin maksamaan eräissä kunnissa niin sanottuja kotihoidon tuen kuntalisiä 1990-luvun alussa. Näitä käytettiin puskurina päivähoitopaikkojen lukumäärän kasvua vastaan. Kuntalisät tulevat kunnille moninkertaisesti halvemmiksi kuin vastaavien päivähoitopaikkojen perustaminen. Kuntalisiä maksetaan nykyisin joka kymmenennessä kunnassa. Kotihoidon tuki vähentää tarvetta lapsiperheille räätälöityihin osapäivätoihin ja helpottaa työn ja perheen yhdistämistä. Ne vanhemmat, jotka haluavat hoitaa lapsensa kotona 3 vuoden ikään asti voivat palata töihin tämän vanhempainvapaansa jälkeen.

Kotihoidon tuki on vakiinnuttanut paikkansa perhetukijärjestelmässä. Tutkimuksen vastaajista neljä viidesosaa ja lapsiperheisiin kuuluneista yhdeksän kymmenestä kannatti kotihoidon tukea. Noin 60 prosenttia vastaajista olisi ollut valmis laajentamaan kotihoidon tuen myös 3–6-vuotiaisiin lapsiin. Lapsiperheisiin kuuluneista tätä laajennusta kannatti kolme neljäsosaa. Kotihoidon tueksi kaivattiin eräänlaista tasa-arvoa päivähoitoon kanssa. Kotihoidon tuki mahdollistaa sen, että voi jakaa enemmän aikaa lasten kanssa. Monille äideille ja isille tämä on tärkeämpää kuin työstä saatava taloudellinen korvaus.

Yksityisen hoidon tuki tuli mahdolliseksi vuonna 1997. Sen avulla yksityisten lastenhoitopalveluiden käyttäjät voivat saada kompensatiota hoitomaksuistaan. Monet tarvitsevat tällaista hoitoapua silloin kun päiväkodit ovat kiinni. Noin 15 prosenttia lapsiperheistä on ilmoittanut, että heillä ei ole ketään sukulaista tai ystävää, jonka hoitoon he voisivat jättää lapsensa määrääjäksi. Noin neljäsosa kunnista osallistui vuonna 2003 kuntalisillään yksityisen hoidon tukeen. Tätä tukea ja lisää maksetaan myös 3–6-vuotiaille lapsille. Vastaavan palvelun tarjoavat kunnat, joilta voi tilata lapsiperheisiin määräraikaisiksi hoitoavustajiksi kodinhoitajia.

Päivähoitoa kehitettiin ja laajennettiin 1990-luvulla samalla kun muita perhetukia karsittiin. Vuonna 1990 alle 3-vuotiaat saivat oikeuden päiväkotipaikkaan. Vuoden 1996 alusta kaikilla alle kouluikäisillä lapsilla on ollut oikeus päivähoitopaikkaan. 3–6-vuotiaista kaksi kolmesta on osallistunut päivähoitoon. Toisaalta 6-vuotiaista joka neljäs on ollut yhä kotihoidossa. Vuonna 1997 uudistettiin päivähoitoon maksujärjestelmää, joka perustuu bruttotuloille. Parempituloisten maksuja karsittiin ja pienituloisten maksuja

nostettiin. Näitä maksuja helpottamaan on 27 kuntaa myöntänyt erityisen noin 200–300 euron kuntalisän. Lisäksi 6-vuotiaiden esiopetus alkoi vuonna 2001.

Päivähoidon kannatus ja tarve on ollut suurta. Vaikka palvelut ovat olleet sangen kattavat kolme neljäsosaa kannatti parempia päivähoitopalveluita yli 3-vuotiaille ja kaksi kolmasosaa alle 3-vuotiaille. Puolet vastaajista kannatti noin 20 prosentin alennuksia (kysymyksessä annettu prosentti) päivähoitomaksuihin. Kouluikäisten lastenhoitomahdollisuuksien parantamista kannatti puolestaan jopa neljä viidesosaa naisista ja kaksi kolmasosaa miehistä. Tällä tarkoitettiin uusia hoidon vaihtoehtoja lasten vapaa-ajalle ennen koulun alkua, koulupäivän jälkeen ja lomilla. Elokuusta 2004 lähtien koululaisten iltapäivähoito onkin ollut laajentumassa.

Monet haastatellut olivat kokeneet, että heidät oli yritetty pakottaa vain kansantalouden välikappaleiksi ja että ainoaksi hoidon vaihtoehdoksi oli yritetty markkinoida tai jopa painostaa lasten kunnallista päivähoitoa. Päivähoitojärjestelyille kaivattiin vaihtoehtoja, valinnanvapautta ja joustoa. Lasten kotihoidon laajemman tuen lisäksi vaihtoehdoksi kaivattiin päivähoitojärjestelmää, joka huomioisi paremmin ihmisten yksilölliset tarpeet ja elämäntilanteet.

Monet olivat olleet tyytyväisiä neuvolan palveluihin, jotka tosin olivat vaihdelleet laadultaan suuresti jopa saman kaupungin eri toimipisteissä. Suurin kritiikki kohdistui siihen, että lapsia pyritään neuvoloissa liiaksi tasapäistämään. Muutamat haastatellut toivoivat, että synnytysvalmennuksen sijasta neuvolasta voisi saada valmennusta lasten kasvattamiseen.

Työssäkäyvien naisten lapsenhankinnan helpottamiseksi on pohdittu ja toteutettu erilaisia tapoja yhdistää työssäkäyntiä ja perhe-elämää. Läpi Euroopan asiaa on pohdittu vaihtelevasti joko lapsen tai äidin näkökulmasta. Monet äidit miettivät syllisinä, kärsiikö heidän lapsensa äidin työssäkäynnistä. Toisen 'koulukunnan' mielestä lapsi tarvitsee sen sijaan sosiaaliseen kasvuunsa yhdessäoloa päiväkodin muiden lasten kanssa. Painetta kotihoidon lisäämiseen ilmentää ainakin se, että suomalaiset naiset arvostavat kotiäitiyden Euroopan kärkitasolle. Neljä viidestä naisesta on pitänyt kotiäitiyttä yhtä palkitsevana kuin ansiotyötä. Tämä on ilmeinen lisäselitys siihen miksi syntyvyys on säilynyt Suomessa eurooppalaisittain sangen korkealla tasolla.

Vaikka lasten kunnallinen päivähoito on nykyisin lasten pääasiallinen hoitotapa, hyvin monet äidit hoitavat sen sijasta lapset kotona jopa vailla mitään perhetukia. Alle 3-vuotiaiden lasten äideistä alle puolet on töissä ja 3–6 -vuotiaiden lasten äideistä tasan puolet. Kouluikäisten lasten äideistä 70 prosenttia käy töissä. Tämä osuus sopii yhteen

sen kanssa, että noin kolmasosa naisista asettaa vastuun perheen pääasiallisesta toimeentulosta isälle. Lasten kotihoitoa ja useiden lasten hankintaa kannatetaan suhteellisesti eniten alemmissa sosiaaliryhmissä.

Työnteon ja perheen yhdistämistä halutaan edistää varsinkin työaikojen joustavuutta lisäämällä. Tätä kannatti neljä viidestä tutkimukseen vastanneesta. Tämän rinnalle nostettiin työajan lyhentäminen eli osa-aikatyö, joka on ollut Suomessa eurooppalaisittain toistaiseksi harvinaista. Muualla Euroopassa osa-aikatyön lisäämistä on pidetty edistysaskeleena nuorten lapsiperheiden kannalta (Palomba & Moors, 1998). Eniten sitä on sovellettu käytäntöön Hollannissa.

Tutkimuksen vastaajista kolme neljästä kaipasi sitä, että lasten kotihoidon ajalta naiselle kertyisi oikeus eläkkeeseen. Yhtä monet kaipasivat kursseja, jotka helpottaisivat paluuta työelämään hoitovapaan jälkeen. Haastatteluissa monet kertoivat erilaisista ongelmista työnantajien kanssa, kun lapsen odotus tai syntyminen oli tullut työnantajan tietoon. Naiset olivat kokeneet, että lapsen tulo perheeseen oli työnantajien mielestä naisille pahempi asia kuin miehille.

Kotihoidon eläkeasiaan on tulossa väestön toiveiden suuntainen korjaus vuoden 2005 alusta jolloin työeläkettä alkaa karttua kaikille vanhempainrahoja saaville lasten vanhemmille. Edellytyksenä on kuitenkin, että vanhempi on ollut ennen eläkkeelle siirtymistään työelämässä. Nuoret äidit ja opiskelijat jäävät pääsääntöisesti tämän eläke-edun ulkopuolelle. Tulotasosta riippuen vaadittu aika on 1–2 työvuotta (on ansainnut työtuloa vähintään 12 567 euroa). Eläkettä kertyy työtulojen perusteella yhden vuoden verran. Jos vanhempi siirtyy kotihoidon tuelle, eläke-etu jatkuu kunnes lapsi täyttää kolme vuotta. Kotihoidon tuen ajalta eläkettä maksetaan noin 500 euron kuukausiansioiden mukaisesti.

Useimmat vastaajat kannattivat samaan aikaan vahvasti useita järkevinä pitämiään perhepoliittisia uudistuksia. Poliitikkojen tapaan hyviä asioita oli kuitenkin priorisoitava. Yksi tapa oli verrata eri toimenpiteiden saavuttaman kannatuksen prosenttiosuuksia keskenään. Tässä vertailussa suosituimmiksi perhepoliittisiksi toimiksi ja uudistuksiksi tulivat joustava työaika, osa-aikatyö ja kotihoidon tuki sekä vielä kouluikäisten lastenhoitopalvelut. Ajankäyttöön liittyvät helpotukset ja lisääjän käyttö lasten kanssa näyttivät nousevan naisten tärkeimmiksi ajankohtaisiksi perhepoliittisiksi asioiksi. Miehillä kannatuksen kärkeen nousivat joustava työaika, lapsiperheiden tuloveroalennus ja sen jälkeen tasavertaisina osa-aikatyö, alle 3-vuotiaiden päivähoiton parantaminen ja hoitovapaalta työelämään paluuta helpottavat kurssit. Miehet poikkesivat jonkin verran naisten vastauksista kannattamalla vahvemmin perheen taloudelliseen hyvinvointiin sekä töihinpaluuseen liittyviä asioita.

Vastaajat joutuivat myös asettamaan perhepoliittisia toimenpiteitä vastakkain ja valitsemaan niistä valtion kannalta kolme ensisijaisinta. Kun näistä poimittiin useimmin vastaajien ykköseksi valitsema toimenpide, oli se lapsiperheen tuloveroalennus. Kakkoseksi nousi kotihoidon tuki. Kolmannen sijan jakoivat osa-aikatyö, alle 3-vuotiaiden lasten päivähoitomahdollisuuksien parantaminen ja töihin paluuta helpottavat kurssit. Näistä toimenpiteistä miehet kannattivat kärkisijoille naisia useammin tuloveronalennusta ja naiset taas miehiä useammin kotihoidon tukea.

Neljä viidestä vastaajasta oli valinnut kolme ensisijaista perhepoliittista toimenpidettä, joita valtion tulisi soveltaa. Nämä vastaukset yhdistämällä tärkeimmäksi toimenpiteeksi oli valittu kotihoidon tuki. Erityisen vahvasti sen sijoittivat kärkeen lapsiperheissä tutkimuksen tekohetkellä eläneet naiset. Kakkossijalle nousi joustava työaika. Sitä korostivat erityisesti ylemmät toimihenkilönaiset. Kolmannelle sijalle tuli lapsiperheiden tuloveroalennus. Tätä nostivat kärkeen varsinkin hyvätuloiset, lapsiperheissä elävät miehet. Nämä kolme perhepoliittista toimenpidettä olivat siis ne, joita ihmiset pitivät tärkeimpinä kehitettävänä asioina suomalaisessa perhepolitiikassa.

Keskustelupalstan kannanotoista tehdyssä yhteenvedossa vahvimmin nousivat esille halu jäädä kotiin hoitamaan lapsia ja tähän liittyvä kotihoidon tuki. Toinen keskeinen toive oli yhteisverotus tai muu lapsiperheille suunnattava verotuki. Esimerkkiä haettiin varsinkin saksalaisesta perhepolitiikasta.

Henkilökohtaisissa haastatteluissa useat haastatellut toivat esille ajatuksen niin sanotusta tasarahamallista tai könttäsommasta, jonka perhe saisi kustakin lapsesta lapsen hoidosta ja ylläpidosta koituviin kuluihin. Perhe voisi sen jälkeen päättää hoidetaanko lapsi tämän rahan turvin kotona, onko kumpikin tai toinen vanhempi osa-aikatyössä ja lapsi osapäivähoidossa, vai käytetäänkö rahaa päivähoitopalveluiden ostamiseen kunnalta tai yksityiseltä. Tämä malli antaisi vanhemmille vapauden päättää siitä miten tuki käytetään. Nyt sama raha kanavoituu valtionosuuksina kunnille, jotka tarjoavat sen turvin lapsiperheille pääosin kunnallisia päivähoitopalveluita. Perheet eivät voi juurikaan vaikuttaa kuntien rahankäyttöön ja sieltä saataviin palveluihin.

Eurooppalaisessa arvotutkimusvertailussa tulonsiirrot on koettu perhepolitiikassa Itä-Euroopassa tärkeämmiksi kuin Pohjoismaissa, joissa keskeinen ongelma on ollut ajanpuute perheen ja lasten kanssa. Idässä on ollut siis suurempi pula rahasta, Pohjolassa ajasta. Idässä lisäksi lapset on koettu avioliitossa välttämättömämmiksi kuin Pohjoismaissa. Miehet ovat korostaneet perheen taloudellista toimeentuloa naisia enemmän. Naiset taas ovat arvostaneet lastenhoitoa helpottavia ratkaisuja kuten joustavaa työaikaa.

Tässä eurooppalaisessa DIALOG -tutkimushankkeessa verrattiin, mitä perhepoliittisia toimenpiteitä vastaajat kahdessatoista eri maassa valitsivat tärkeimmäksi perhepolitiikan sovellusalueeksi omassa maassaan. Eniten kannatusta kärkeen sai kummaltakin sukupuolelta lapsiperheiden tuloveronalennus. Miehet korostivat veronalennuksen merkitystä vielä naisia enemmän. Seuraavaksi tärkeimmiksi toimenpiteiksi valittiin lapsilisien korotus, paremmat vanhempainlomajärjestelyt ja perheiden (pienten) tulojen perusteella maksettavat avustukset.

Suomessa oli valittu muita maita useammin perheen yhteistä aikaa lisääviä toimia, kuten kotihoitontuki ja joustava työaika. Muualla Euroopassa melko suosittua, parempien asuntojen tarjontaa lapsiperheille, Suomessa ei sen sijaan juurikaan nostettu kärkeen. Itäisessä Euroopassa ensisijaiseksi arvostettiin useissa tapauksissa se mikä sieltä puuttui: vanhempainlomat. Paljon lasten kotihoitoon panostaneissa Saksassa ja Hollannissa näitä lomioita ei sen sijaan pidetty läheskään yhtä usein ensisijaisina.

Haastatellut olivat pettyneet siihen, että yhteiskunnassa arvostettiin niin vähän lapsia, vaikka perhe olikin heille itselleen tärkeintä elämässä. He kaipaivat julkisuuteen enemmän perheitä ja inhimillisiä arvoja tukevia puheenvuoroja.

... meillä ei oo millään tavalla lapsilähtöinen yhteiskunta. Meillä on hirveen lapsikielteen loppujenlopuks... lapset saa näkyä mut ei kuulua... Kyl se niin on, lapset on kuitenkin tärkeimpiä, kyl se lähtee siitä, kaikki lähtee perheestä. Kaikki lähtee... olkoon ne arvot sitten minkämoiset tahansa mut sieltä ne lähtee. (Haastattelu, nainen, 36 v)

... talouselämällä on ammattitiedottajat jotka tunkee koko ajan sitä talouden näkökulmaa ja tärkeyttä, tärkeyttä esiin pressiin, et sieltähän sitä tulee jatkuvasti... niin tota on hyvä että on joku vastapaino joka puhuu sitten näiden inhimillisten arvojen ja elämän jatkumisenkin puolesta, se on kuitenkin ihan välttämätöntä. (Haastattelu, nainen, 37 v)

12.3. Valinnanvaraa ja joustavuutta perhepolitiikkaan

Suomalaisella perhepoliittisella järjestelmällä on jo pitkä historia ja siihen sisältyy kansainvälisesti monia edistyksellisiä piirteitä. Erityisenä vahvuutena on hyvin toimiva päivähoitojärjestelmä. Väestön parissa moniin perhepoliittisiin tukiin ja palveluihin ollaankin suhteellisen tyytyväisiä. Näissäkin tapauksissa palveluiden laatuun kaivataan lisäpanostusta.

Pohjoismaisen tasa-arvopolitiikan tavoitteena on ollut sellainen järjestely lastenhoitoon, joka tukisi kummankin vanhemman työssäkäyntiä ja molempaa vanhempaa lasten hoitajana. Lapset on 'kuulunut' hoidattaa heti vanhempainvapaan jälkeen kunnallisessa päivähoidossa. Tämä on johtanut haastateltujen mielestä yksipuoliseen politiikkaan. Järjestelmää on leimannut joustavuuden puute.

Ihmisten vastauksista ja kommenteista nousi esille monta asiaa, joita on syytä harkita vakavasti tulevan perhepoliittisen järjestelmän linjauksia mietittäessä. Aivan päällimmäisin asia on joustavuuden ja vaihtoehtoisuuden lisääminen perhetuki- ja -palvelujärjestelmään. Nykyinen perhetukimalli huomioi kovin huonosti muita kuin kokopäivätyöstä synnyttämään siirtyviä, päätoimiseen työsuhteeseen heti vanhempainvapaan jälkeen palaavia ja kunnalliseen päivähoitoon lapsensa sen jälkeen toimittavia vanhempia. Tähän malliin sopivat kovin huonosti muunlaisessa elämänvaiheessa (esim. opiskelijat) ja työtilanteessa olevat (esim. freelancerit) sekä ne perheet, joissa lapsia halutaan hoitaa kotona pidempään kuin 9–10 kuukautta. Nämä perheet on jätetty ikään kuin toiseen kastiin, jota rangaistaan taloudellisesti muun muassa pudottamalla heidät vähimmäispäivärahojen varaan ja eläkejärjestelmänkin ulkopuolelle. Tämä 'alempi kasti' kaippaa nyt itselleen tasa-arvoa perhepolitiikassa.

Yksittäisiä perhepolitiikan työkaluja tämän yleisemmän päämäärän saavuttamiseen ovat väestön mielipiteiden ja kommenttien perusteella seuraavat kuusi pääteemaa:

1. Lapsiperheiden tuloveroalennuksen palauttaminen. Tällä on sekä Suomen väestössä että kautta Euroopan suuri ja prioriteettienkin perusteella keskeinen kannatus. Verovähennys mahdollistaisi nykyistä paremman vaihtoehdon lasten kotihoidolle ja olisi tukena monilapsisille lapsiperheille. Kunnallisveroon kohdennettuna lapsiperheiden tuloverovähennys kohdentuisi tehokkaana myös pienituloisiin perheisiin. Jos vähennykseen haluttaisiin kytkeä tasa-arvotavoitteita, voitaisiin äideille jättää päätöksenteko siitä kumman puolison veroista vähennys tehdään. Lapsiperheiden tuloveroalennus olisi linjassa myös muualla Euroopassa sovellettavan perhepolitiikan kanssa.

2. Kotihoidon tuen tasokorotus ja laajennus 3–6 vuotiaisiin. Kotihoidon tuki on jätetty viimeisten kymmenen vuoden aikana selvästi tietoisesti päivähoidon jalkoihin ja sen taso on pudonnut rajusti vuodeksi 2005 tulossa oleva korotuskin huomioiden. Nykyisellään jopa työttömyystuen peruspäivärahat tarjoavat kotihoidon tukea paremman toimeentulon. Tämä on koettu kotona lasten hoitamiseksi tehtävän työn aliarvioimiseksi ja se on muodostanut esteen monilapsisten perheiden yleistymiselle. Kotihoidon tuki halutaan nyt päivähoidon todelliseksi vaihtoehdoksi. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön vuoden 2003 perhepoliittisessa strategiassa tavoitteeksi asetettiin, että lapsia hoidettaisiin pidempään kotona ja lasten vanhempien kanssa viettämää aikaa lisättäisiin (Perhepoliittinen strategia 2003).

Kotihoidon tuki nousi tutkimuksessa naisten prioriteeteissa perhepolitiikan ykköseksi. Kotihoidon tuen laajentaminen myös 3–6-vuotiaisiin sai väestöltä suuren kannatuksen. Nykyisinkin monet vanhemmat hoitavat lapsensa kotona kouluikänsä asti saamatta siihen tukea muusta kuin lapsilisistä. Nämä vanhemmat vapauttavat kunnallisia päivähoitopaikkoja. Osa kunnista palkitsee vanhemmat tästä kotihoidon tuen kuntalisällä silloin kun lapset ovat alle 3-vuotiaita. 3–6-vuotiaista lapsista kuntalisä sen sijaan maksetaan vain yksityisen hoidon tukena. Sitä ei saa kotona lastaan hoitava vanhempi. Nämä vanhemmat ovat nykyisen tukijärjestelmän väliinputoajia. Heille ei myönnetä edes osittaista hoitorahaa työajan lyhentämisestä lapsien hoitamiseksi. Näissä perheissä kasvatetaan kuitenkin tulevaisuuden työntekijöitä ja huolehditaan siten kansantaloudenkin suotuisasta tulevaisuudesta.

3. Työnteon ja perheen yhdistämisen helpottaminen työaikojen joustavuutta ja osa-aikatyötä kehittämällä. Joustava työaika ja osa-aikatyö nousivat perhepoliittisissa prioriteeteissa Suomessa kärkisijoille. Vanhemmat joutuvat palaamaan työhön melko lyhyen vanhempainvapaan jälkeen, mutta he kaipaavat enemmän yhteistä aikaa pienen lapsensa kanssa. Lisäksi päivähoidon aikataulut pakottavat heidät tiettyihin joustamattomiin aikatauluihin. Jotkut vanhemmat haluavat hoitaa lasta kotona vuorottelemalla osa-aikatyössä. Kysymys on ensisijaisesti perheen yhteisen ajan lisäämisestä, joka monille on tärkeämpää kuin se raha, jonka he lyhentyneen työajan seurauksena mahdollisesti menettävät.

Eurooppalaisessa vertailussa Suomessa on ollut toistaiseksi kovin vähän osa-aikatyötä tarjolla pienten lasten vanhemmille. Tätä tarjontaa olisi eittämättä syytä lisätä.

4. Vähimmäispäivärahojärjestelmän korvaaminen tasa-arvoisemmalla perhetulolla. Äitiys- ja vanhempainraha maksetaan vähimmäispäivärahana niille vanhemmille, jotka eivät ole olleet (riittävän kauan) kokopäiväisessä palkkatyössä ennen äitiys- ja

vanhempainvapaata. Tämä raha oli vuonna 2004 noin 11 euroa. Tätä järjestelmää pidettiin haastatteluissa äitejä eriarvoistavana ja tuen suuruutta naurettavana. Se on jakanut äidit kahteen taloudellisesti täysin erilaiseen kastiin. Äitien on mahdoton hyväksyä, että joidenkin äitien lastensa hyväksi tekemä työ olisi niin paljon arvokkaampaa kuin toisilla. Päiväraha on rangaissut erityisesti nuorimpia äitejä ja opiskelijoita, jotka eivät ole ehtineet vielä aloittaa työuraansa ja yrittänyt pakottaa heidät keinottelemaan lyhytaikaisilla työsuhteilla ennen synnytystä.

Tuntuisi järkevältä purkaa nykyinen vähimmäispäivärahajärjestelmä ja korvata se joustavammin nuorten naisten moninaisen elämäntilanteen huomioivalla ja vähintään kotihoidon tuen luokkaa olevalla maksuperiaatteella. Äitiyspäiväraha on ensi kosketus perhetukijärjestelmään ja viestittää siitä millä tavoin äidin työtä perheen ja lasten hyväksi arvostetaan yhteiskunnassa.

5. Lapsilisäjärjestelmän uudistaminen tulosidonnaiseksi. Väestön suuri enemmistö kannattaa nykyisen tuloista riippumattoman lapsilisäjärjestelmän sijalle tulosidonnaista lapsilisää. Se tarkoittaa sitä, että pienituloiset saisivat joko suuremmat lapsilisät kuin parempituloiset tai sitten suurituloisten lapsilisien maksattamisesta luovuttaisiin kokonaan. Samaan päämäärään päästäisiin myös korottamalla lapsilisien tasoa ja muuttamalla ne verotettavaksi tuloksi. Nykyinen järjestelmä on koettu eriarvoistavaksi. Osalle tuki on riittämätön, toiset taas eivät sitä tarvitse.

Tämä ajatus on linjassa myös sen laajaa kannatusta tutkimuksessa saaneen perhepoliittisen periaatteen kanssa, että perhepoliittiset tulonsiirrot tulisi kohdentaa ensisijaisesti niitä eniten tarvitseville.

6. Vanhempain- ja isyysvapaan hienosäätö. Vanhempainvapaaseen kaivataan pientä jatkoa siihen asti kunnes lapsi täyttää yhden vuoden. Lapsen yleiseen kehitykseen liittyvien perustelujen lisäksi tätä perustellaan imetyksellä, jota on hankala toteuttaa suositeltuun vuoden ikään asti äidin ollessa töissä. Isyysvapaaseen puolestaan kaivataan omaa, itsenäistä, äidistä riippumatonta, vähintään kuukauden jatketta vanhempainvapaan loppuun. Nykyisen isyysvapaan ehdot todettiin yksimielisesti täysin epäonnistuneiksi ja äitien elämää hankaloittaviksi.

Näiden muutosten toteuttaminen merkitsisi vaihtoehtoisuuden ja joustavuuden lisääntymistä suomalaiseen perhepoliittiseen järjestelmään. Vanhemmilla olisi enemmän mahdollisuuksia päättää kuinka he lapsensa hoitavat. Uudistukset merkitsisivät myös tuen painopisteen siirtoa niitä eniten tarvitseville. Uudistukset eivät maksaisi kovin paljoa, sillä ne vapauttaisivat kalliita päivähoitopaikkoja (kuukausikustannus yhdestä

päivähoitopaikasta on Suomessa keskimäärin noin 600 euroa). Näiden periaatteiden toteuttamisen tiellä on enemmän ideologisia kuin taloudellisia esteitä.

Ranskaa on pidetty eräänlaisena perhepolitiikan mallimaana. Katetta tälle maineelle Ranska on kerännyt 1990-luvun puolivälin jälkeen onnistumalla kasvattamaan syntyvyyden lähelle väestön uusiutumisrajaa. Verotuki, lapsilisät, synnytyspalkkiot, päivähoito (suppeampi kuin Suomessa), kotihoidon tuki ja yksityisen hoidon tuki on sovitettu sopusointuun keskenään. Ranskassa on onnistuttu räätälöimään perhetukien ja -palveluiden järjestelmä, joka huomioi samaan aikaan erilaisissa elämäntilanteissa ja -vaiheissa olevien perheiden erilaisia tarpeita. Tällaista vaihtoehtoisuutta kaivataan lisää Suomeenkin.

Suurimmassa perhetukien tarpeessa ovat luonnollisesti pienituloiset ja köyhät lapsiperheet. Hyvin usein nämä perheet ovat myös monilapsisia perheitä. Pienituloisista ja köyhistä perheistä puolet on töissä, kolmasosa työttömänä ja yhteensä viidesosa opiskelijoita ja kotona lapsia hoitavia. Näiden ryhmien köyhyyden helpottamiseksi tarvitaan näiden kohderyhmien mukaan eriytyneitä toimenpiteitä. Joustavuuden tarve tulee esiin köyhienkin perheiden ongelmia ratkottaessa.

Työssäkäyvät pienituloiset perheet hyötyisivät parhaiten heidän tulotasoonsa kohdenetusta verovähennyksestä. Kunnallisverotuksen lapsivähennys kohdistuisi tehokkaasti pienituloisiin. Toinen pienituloisiin kohdistuva verotusuudistus olisi lapsilisien verotus valtionverotuksessa. Lapsilisien verotus parantaisi pienituloisten lapsiperheiden asemaa suhteessa keski- ja hyvätuloisiin lapsiperheisiin. Se edellyttäisi luonnollisesti lapsilisien lähtötason selkeää korotusta ennen verotusta.

Työttömien ja opiskelijoiden perheet eivät hyödy verotuksen uudistuksista. He hyötyisivät sen sijaan parempituloisia perheitä enemmän lapsilisien korottamisesta yhdistettynä niiden verotukseen valtionverotuksessa. Työttömien perheitä hyödyttäisi vielä lapsilisiä enemmän kotihoidon tuen nostaminen nykyisestä vaatimattomasta tasostaan. Tutkimusten mukaan kotihoidon tuen saajat ovat painottuneet alempiin koulutusasteisiin ja pienituloisiin.

Vanhempainpäivärahan vähimmäistason nostaminen taas vähentäisi painetta siirtää lasten hankkimista myöhempään elinvaiheeseen.

Suomalaisen perhetuen käännekohdasta on olemassa orastavia merkkejä. Valtion vuoden 2005 budjettiin on esitetty joitakin parannuksia perhepoliittisiin etuisuuksiin. Ne perustuvat kevään 2003 hallitusneuvotteluissa tehtyihin sopimuksiin. Pienet korotukset

ovat luvassa lasten kotihoidon tukeen ja yksityisen hoidon hoitorahaan. Kotihoidon tuen korotus on ensimmäinen vuonna 1995 tehtyjen tuntuvien leikkausten jälkeen. Korotus koskee vain yhtä lasta, joten sisaruksista maksettavat tuet pysyvät ennallaan. Parannus on myös se, että vastaisuudessa kaksi lasta peräkkäin synnyttävien äitien tulosidonnaiset päivärahat eivät romahda jälkimmäisen lapsen synnyttyä, sillä päivärahan suuruus määräytyy ensimmäistä raskautta edeltäneiden tulojen mukaisesti.

Vanhempien tärkeänä perhepoliittisena viestinä oli huomion kiinnittäminen lapsiin ja lapsiperheisiin tulevaisuuden resursseina eikä pelkkinä kuluina yhteiskunnalle. Perheissä tehtävä työ ansaitsee yhteiskunnan kaiken arvostuksen. Tämä arvostus on syytä näkyä myös perhetuissa. Monille vanhemmille oli tullut vaikutelma, että perheiden asiat olivat jääneet markkinatalouden kehittämisen jalkoihin.

Siis ehdottomasti se vanhempien psyykkinen arvostaminen myös niinkun teoiksi, että jos poliitikot sanoo että me arvostetaan vanhempia ja me arvostetaan sitä että lapsella on turvallinen koti, niin sen pitäis myös näkyä jollakin tavalla. Ja et ne ois niinku todellisia ne teot, et ei semmosia pikkuviihauksia jonnekin suuntaan, niinku se että kyllä yhteiskunnassa rahaa on mutta että mihin se päätetään laittaa, että onk se tärkeätä päättäjille että autetaan ennen kun ne perheet putoo sinne lastensuojelupuolelle, et niinkun nimenomaan tää ennaltaehkäisevyys, että panostettais siihen ja ymmärrettäis että vanhemmat haluaa pitää lapsistaan ite huolta.

Mutta että työelämä vie ihan mielettömästi mehuja ja jos siihen vaan satsataan koko ajan että työ on tärkeintä työ on tärkeintä niin siinä väsy, siinä perheet väsy ja lapset väsy ja sit ollaan siellä lastensuojelupuolella ja sinne joudutaan työntään koko ajan rahaa enemmän. Että nimenomaan siinä vaiheessa kun on lapset vielä asuu kotona niin vaihtoehtoja perheille, miten ne asiansa haluaa järjestää. (Haastattelu, nainen, 32 v)

Suomalaiset odottavat valtiolta aktiivisempaa perhepoliittista roolia. Kaiken kaikkiaan lisääntyvä määrä eurooppalaisia on ollut halukas vaatimaan valtioilta aktiivista panostusta perhepolitiikkaan (Palomba & Moors, 1998). Kansa on siis puhunut; nyt on johtopäätösten ja tekojen aika. Perhe on eittämättä tullut ihmisille entistä tärkeämmäksi samalla kun perheiden tuen tarve on kasvanut ja yhteinen aika on supistunut. Olisiko siis syytä kääntää kunnolla suomalaisen perhepolitiikan kurssia ja ottaa huomioon se, mitä ihmiset perhepolitiikalta odottavat?

Lähteet

- Auvinen, Riitta 1971. Tämän päivän sosiaalipolitiikka. Kirjayhtymä. Helsinki.
- Bagavos, Christos & Martin, Claude 2001. Low fertility, family and public policies. Synthesis Report of the Annual Seminar of the European Observatory on Family Matters. Seville, Spain, 15–16 September 2001. Vienna: Austrian Institute for Family Studies.
- Billari, Francesco, Frejka, Tomas, Hobcraft, John, Macura, Miroslav & van de Kaa, Dirk 2004. Discussion of paper 'Explanations of the fertility crisis in modern societies: A search for commonalities'. *Population Studies* 58:1:77–92.
- Billari, Francesco & Kohler, Hans-Peter 2004. Patterns of low and lowest-low fertility in Europe. *Population Studies* 58:2:161–176.
- Blekesaune, Morten & Quadagno, Jill 2003. Public Attitudes toward Welfare State Policies: A Comparative Analysis of 24 Nations. *European Sociological Review* 19:5:415–427.
- Brayfield, April, Adler, Marina A. & Luo, Ye 2001. Patterns in Family Policy Preferences in the European Union. *Social Thought & Research* 24:1–2:89–119.
- Brayfield, April, Jones, Rachel K. & Adler, Marina A. 2001. Harmonizing Work and Family in the European Union: Public Perceptions of Children as an Obstacle to Women's Employment. In Tanja van der Lippe & Liset van Dijk (Eds.) *Women's Employment in a Comparative Perspective*. Aldine de Gruyter. New York. s. 179–202.
- Caldwell, JC & Schindlmayer, T., 2003. Explanations of the fertility crisis in modern societies: A search for commonalities. *Population Studies* 57:3:241–263.
- Chesnais, Jean-Claude 1996. Fertility, Family, and Social Policy in Contemporary Western Europe. *Population and Development Review* 22:4:729–739.
- Donzelot, J. 1979. *The Policing of Families. Welfare versus the state*. Hutchinson. London.
- Ervasti, Heikki 2000. Suomalaisten perhe- ja sukupuolirooleja koskevat asenteet. Teoksessa Veli-Matti Ritakallio et al. (Toim.) *Eriarvoisuutta paikantamassa. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen tutkimus 55*. Turun yliopiston sosiaalipolitiikan laitos. Turku. s. 54–76.
- Family Benefits and Family Policies in Europe 2002. Employment & social affairs. Social security and social integration. Directorate-General for Employment and Social Affairs. European Commission. Brussels.
- Farnani, Jeanne 2002. Why do French women have more children than German women? Family policies and attitudes towards child care outside the home. *Community, Work & Family* 5:1:103–119.

- Forssén, Katja 2000. Lapsiperheet ja hyvinvointivaltio: Katsaus suomalaisen perhepolitiikan kehitykseen. Teoksessa Eriarvoisuutta paikantamassa (toim. Veli-Matti Ritakallio et al.). Sosiaalipoliittisen yhdistyksen tutkimus 55. Turun yliopiston sosiaalipoliitiikan laitos. Turku. s. 10–29.
- Forssén, Katja 2003. Lapsiperheiden köyhyyttä paikantamassa. Teoksessa Veli-Matti Ritakallio et al. (Toim.) Riskit, instituutiot ja tuotokset. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen tutkimus 59. TCWR Tutkimus nro1. Turku. s. 179–195.
- Fux, Beat 1998. Reconciling of work and the family: Women's intentions and behaviour. In Rossella Palomba & Hein Moors (Eds.) Population, Family, and Welfare (Eds.) A Comparative Survey of European Attitudes. Volume II. Clarendon Press. Oxford. pp. 120–142.
- Gauthier, Anne Hélène 1998. Support for child allowances and parental leave. In Rossella Palomba & Hein Moors (Eds.) Population, Family, and Welfare A Comparative Survey of European Attitudes. Volume II. Clarendon Press. Oxford. pp. 218–241.
- Haataja, Anja 2003. 1990-luvun perhetukireformit ja lapsiperheiden köyhyys vuonna 2000. Teoksessa Veli-Matti Ritakallio et al. (Toim.) Riskit, instituutiot ja tuotokset Sosiaalipoliittisen yhdistyksen tutkimus 59. TCWR Tutkimus nro1. Turku. s. 153–177.
- Haataja, Anja 2004. Pohjoismaiset vanhempainvapaat kahden lasta hoitavan vanhemman tukena. JANUS 12:1:25–48.
- Halman, Loek 2001. The European Values Study: A Third Wave. Source book of the 1999/2000 European Values Study Surveys. WORC, Tilburg University. Le Tilburg.
- Hawkins, Alan J., Nock, Steven L., Wilson, Julia C., Sanchez, Laura & Wright, James D. 2002. Attitudes About Covenant Marriage and Divorce: Policy Implications From a Three-State Comparison. Family Relations 51:166–175.
- Heikkilä, M. & Takala, P. 1999. Kuinka lapset hoidetaan Suomessa. Alustavia tuloksia valtakunnallisesta lastenhoitotutkimuksesta. Stakes & Kela. 9.6.1999.
- Hiilamo, Heikki 1999. Suomen perhepoliittisen linjan kehittyminen vuosina 1990 – 1999. Sarja A:10/1999. Sosiaalipoliitiikan laitos. Turun yliopisto. Turku.
- Hiilamo, Heikki 2002. Perheiden taloudellinen tukeminen. Teoksessa Matti Heikkilä ja Mikko Kautto (Toim.) Suomalaisten hyvinvointi. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus. Helsinki. s. 214–229.
- Kartovaara, Leena 2003. Miesjohtajalla ura ja perhe, entä naisjohtajalla? Hyvinvointikatsaus 4/2003:2–8.
- Ketokivi, Kaisa 2004. Pidentynyt nuoruus ja perheen perustaminen: individualistisen elämänorientaation jäljillä. Sosiologia 2/2004:94–107.

- Key Family Issues in the EU Member States, 2003. Summary Reports prepared by the National Experts of the European Observatory on the Social Situation, Demography and Family at the Austrian Institute for Family Studies (ÖIF).
- Kontula, Osmo 2004. Reproductive health behaviour of young Europeans. Volume 2: The role of education and information. Population Studies No. 45. Council of Europe Publishing. Council of Europe. Strasbourg.
- Kontula, Osmo & Haavio-Mannila, Elina 2004. Renaissance of Romanticism in the Era of Increasing Individualism. In Jean Duncombe, Kaeren Harrison, Graham Allan & Dennis Marsden (Eds.) *The State of Affairs: Explorations in Infidelity and Commitment*. Lawrence Erlbaum Associates. s. 79–102.
- Kravdal, Ö. 1992. Forgone Labor Participation and Earning due to Childbearing among Norwegian Women. *Demography*. Vol 4.
- Kurjenoja, Jaana 2001. Perhetuen kansainvälinen vertailu. *Verotietoa* 28. Veronmaksajat. Helsinki.
- Kurjenoja, Jaana 2003. Lapsiperheiden verokurimus: Lapsiperheiden verotus, lapsilisät sekä päivähoito 11 Euroopan maassa. *Verotietoa* 37. Veronmaksajat. Helsinki.
- Lammi-Taskula, Johanna 2004. Koulutus ja työkokemus auttavat äidin työhönpaluuta. *Yhteiskuntapolitiikka* 2/2004:202–206.
- Lewin-Epstein, Noah, Stier, Haya, Braun, Michael & Langfeldt, Bettian 2000. Family policy and Public Attitudes in Germany and Israel. *European Sociological Review* 16:4:385–401.
- Liikkanen, Mirja 2004. Vapaa-aika – työn vastakohta, harrastuksia vai vapautta? *Hyvinvointikatsaus* 2/2004:2–12.
- Nebenführ, Eva 1998. Determinants of preferences regarding the reconciliation of work and the family and requests to policy makers. In Rossella Palomba & Hein Moors (Eds.) *Population, Family, and Welfare. A Comparative Survey of European Attitudes. Volume II*. Clarendon Press. Oxford. pp. 143–162.
- Nikander, Timo 1992. Naisen elämänkulku ja perheellistyminen. *Väestö* 1992:1. Tilastokeskus. Helsinki.
- Paajanen, Pirjo 2002. Saako haikara tulla käymään? Suomalaisten lastenhankinnan ihanteet ja todellisuus. *Perhebarometri* 2002. Katsauksia E14/2002. Väestötutkimuslaitos. Väestöliitto. Helsinki.
- Palomba, Rossella, Moors, Hein 1998. *Population, Family, and Welfare. A Comparative Survey of European Attitudes. Volume II*. Clarendon Press. Oxford.
- Perhepoliittinen strategia 2003. Linjauksia ja taustoja perhepolitiikan kehittämiseen. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki.

- Pfau-Effinger, Birgit 1999. Change of family policies in the socio-cultural context of European societies. *Comparative Social Research* 18:135–159.
- Rønsen, Marit 2004. Fertility and Public Policies – Evidence from Norway and Finland. *Demographic Research* 10:144–170.
- Sauli, Hannele 2000. Vanhempien työssäkäynti. Teoksessa Leena Kartovaara & Hannele Sauli (Toim.) *Suomalainen lapsi. Väestö 2000:7*. Tilastokeskus. Helsinki. s. 119–132.
- Sauli, Hannele, Bardy, Marjatta, Salmi, Minna 2002. Elinolojen koventuminen lapsiperheissä. Teoksessa Matti Heikkilä ja Mikko Kautto (Toim.) *Suomalaisten hyvinvointi. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus*. Helsinki. s. 32–61.
- Sillanpää, Matti 2002. Paras aika istuttaa puu oli 20 vuotta sitten, toiseksi paras on nyt. *Sosiaaliturva* 9:20–22.
- Sillanpää, Matti 2004. Syntyvyyden nousu on elinehto kansan ja kulttuurin säilymiselle. *Sosiaaliturva* 6:18–19.
- Sundström, Eva 1999. Should mothers work? Age and attitudes in Germany, Italy and Sweden. *International Journal of Social Welfare* 8:193–205.
- Suominen, Leena 1975. Perhepolitiikan perustelut Suomessa. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja B N:o 36. Helsinki.
- Takala, Pentti 2000. Lastenhoito ja sen julkinen tuki. *Stakes ja Kela. Tutkimuksia* 110. Helsinki.
- Therborn, Göran 1995. *European Modernity and Beyond: The Trajectory of European Societies 1945-200*. London: Sage.
- Väestöpoliittinen ohjelma 2004. Väestöliitto. Helsinki.

